

*Felsefeya Spinoza a aqilê
azad*

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
Felsefeya spinoza a aqilê azad
@Abdusamet yigit
Soran Helbest
2010-Almanya-Berlin
Grafik: Zendi şîyar

.
ISBN 968-4-940996-94-2

Pêşgotin:

Felsefeya spinoza wê di dîmenekê berfireh de ku mirov wê li ser wê bisekinê wê xwediyê têgînek bi aqil û epistemikî, azadî û pêwîstîni û ketina têgîhiştina wê de û pîretik û bi derkkirina li ser wê re wê were ser ziman. Ji aliyê têgîna wê ya azadiyê re ku mirov wê hilde li dest wê weke têgînek ku wê bi wê re wê were lê hizirkiriin ku mirov wê çawa wê, bikeve têgîn û gihiştina li hişê pêwîstîniyê re wê were ser ziman. Li gorî wî pêwîstîni jî bê wê karibê were têgîhiştin û wê, têgîhiştina wê di rastîtiya wê de wê weke ku wê hebê re wê, pênasebikê re wê werênê ser ziman.

Ew têgîna tozê wê bi têgîna teqezî wê werênê ser ziman ku têgînek xwûdayî wê hebê wê bi rêgezî wê li ser çerçoveya fahmkirina re wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Ew dihizirê ku mirov wê ji ber hêza wî bi sînor bê û bandûra tiştên der ku wê zêde bê wê bi rehetî wê karibê bikeve bin bandûra wê de. Ew wê, di wê nûqtayê de wê, derketina dervî wê û bi hêzbûnê wê di renekê de wê weke ku em bi suhrewerdî re wê dibînin wê bi azadiya gîyanê re wê di renekê de wê bikirpênî û wê bi wê re wê bîninê ser ziman.

Spinoza wê, restên jîyanê rewîstî û yên rêgezên etikî ên gerdûnî wê di dîmenekê de wê di zikhev de wê bi bîninê ser ziman. Wê dîmenekê fahmkirinê wê bi aqilê mirov ku ew wê çawa wê bi wê re wê pêşkeve û hilkişê bi fahmkirina û pêşketina xwe re wê bixwezê ku ew rêya wê bide dîyarkirin.

Di nava şertûmercên serdema navîn û wê hewayaya giran a teolojikî de wê mazin bibê û wê di wê çerçoveyê de wê, mijarên wê di serî de wê ji xwe re wê bikê mijare fahmkirinê. Wê felsefeya xwe wê bi gotina, xwûdê, pêwîstîniyê, gerdûnê, etîkê, çalakiyê, aqil û hwd re wê, bi gelek aliyên din ên bi têgîni û hwd ku wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê were lê

hizirkirin wê bi wan û hizirkirina xwe ya li ser wan re wê avabikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Spinoza wê di hizira xwe de wê di çerçoveya pêşketina demê a felsefeyî, hizrî û hwd de wê bi asta rasyonali û hwd re wê sînorê dawî ê ku ew wê li wê bigihijê bê. Di felsefeya xwe de wê, çerçoveyek berfireh a hizrî wê, bènê ser ziman û wê asta ku ew dihênê ser ziman û têtgînên weke yên xwûdê, gîyanê, û hwd wê bi têtgînên epistemikî wê di wê demê de wê bi dîmenekê ku wê bi giranî weke derkeve dervî dîmenê ontolojikî û teolojikî û hwd re wê werênê ser ziman. Wê bi felsefeyê wê xwûdê wê weke 'rêgezê' wê pênasebikê û wê di temenê wê têtgîna xwe ya tozê de wê bicih bikê û wê bi wê re wê, di dîmenekê de wê bikê ku ew wê werênê ser ziman.

Weki din wê spinoza wê, mijarên teolojikî û ku ew di nava wê de wê, bèn şîrovekirin wê tiştê wê bi wê bikê ku ew wan ji navaroka teolojiyê derdixê û wê bikê malê aqilê felsefeyê ku ew di rengekê de ew bi wê re werina fahmkirin û ew bi wê re wê, werina derbas kirin. Li vir wê du gotin wê perspektîfa spinoza wê weke ku wê biafirênin. Yek wê ew bê ku wê her tişt wê karibê were fahmkirin ku ew pêwîstîna jî bê. Ya din jî wê, di dîmenekê de wê çawa wê bi aqilekê lêpîrsîner wê cardin wê bi dîmenekê felsefeyî wê argûman û birhanên aqilê demê û felsefeyê wê bikê berhizirkirin, nîqaş û tefkirkirinê de.

Di wê çerçoveyê de wê, bi qatagoriyên xwe yên hizrî re wê, weke ku em dimenekê wê bi suhrewerdî re jî dibînin wê, bi aqil re wê bi têrbûna bi aqil re wê çawa wê bi ser wê ve wê were û wê ji wê derbas bibê wê, derxê li pêş. Gav bi gav wê b aqil wê, di wê temenê de wê, bènê ser ziman û wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di rengekê de wê bi hizrên xwe re wê ew wê werênê ser ziman.

Spinoza wê, û suhrewerdî wê dema ku mirov felsefeya wan dixwênê wê gelek nûqteyên hevbeş ên ku ew di şibihina hev mirov bi wan re li ser xate hizirkirin û şewayê wan ên ku ew bi wê digihijina zanîna û hwd re wê karibê wan werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, spinoza wê, xwe de wê, rasyonalmê wê derxê li pêş bi temenekê epistemikî. Her wusa wê heman tişt wê bi rengekê wê bi suhrewerdî re jî wê di rengekê de wê weke ku wê were fahmkirin û wê mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman.

Spinoza wê bi nerîna xwe ya li ser gerdûnê û mirov de wê, ji ya demê wê cihê wê bihizirê û wê bi wê re wê, mirov wê, weke çawa ku wê bi morfolojikî wê werênê ser ziman ku wê xwûdê wê bi rêya zêhnê re wê

xwe bi pê re wê bide dîyarkirin re ku wê werênê ser ziman re wê, bi wê re wê, weke di dîmenekê heviyekî de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Wê ne weke amûrekê navbeynkar wê bi wê rengê wê bi mirov wê bihizirê.

Ew mirov wê weke beşek ji gerdûnê wê dibînê û wê qabilîet, xoslet û teybetmendiyên mirovî ên bi fahmkirinê û bi pêşketina bi aqil re wê bi wê re wê di dîmenekê de wê bidest hizirkirinê wê bikê. Ew di cûreyê pêşî ê aqil de wê weke mirov têr xwe nîn a wê werênê ser ziman. Lê bi gihiştina asta cûreyê duyem re wê ew wê bi wê re wê derkeve li ser wê cûreyê yekem re û wê bi wê re wê, di dîmenekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Li gorî têgînek spinoza ku ew wê, werênê ser ziman wê aqilê xwûdê wê weke cewherê yê mirov re ku wê bi wê rengê wê pênasebikê. Wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê wîna xwûdê jî wê, bi xosletên weke aqilmeşandinê wê bi wê re wê bibînê ku wê kirin wê ne zor bê(spinoza, ethica r; 38-39).

Di hizra spinoza a li ser têgîna xwûdê de wê, ji ya teolojiyê wê cihê ku wê di ya teolojiyê de wê di xwe de bihizirê û wê ya spinoza wê, ne di xwe de bi ya dervî re jî wê bihizirê û wê hebê û wê pêşkeve re wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê têgîna tozê wê weke di wateya xwûdê û gerdûnê de wê, pênasebikê û wê di wê temenê de wê, ji wê gihandina li têgîn û derhanên bi fahmkirinê re wê bikê. Wê pêvajoya pêşketina gerdûnê wê, ji tozê ku wê dide destpêkirin wê bi wê re wê, ew toz wê bi demê re wê, pêşkeve û wê ji wê bûyin wê bibin. Wê bi hebûn û xwezayên xwe yê cihê wê bibin. Lê wê xwediyê çavkaniyekê bin. Ew wê çavkaniyê wê weke tozê wê pênase dikê.

Spinoza wê di mijare têgîna zêhnê de wê bi awayekê cihê wê hizra wî derkeve li pêş. Ew wê, zêhnê bi temenekê azmûnî jî ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê wê, bi têgîna hêza hizirkirinê re wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê pêşketin û mazina bi aqilê xwe û bi hêza zêhnê wê di çalakiyên xwe de wê bi serê xwe bibê û wê bi wê re wê bigihêjê azadiya xwe.

Ew wê li ser temenekê bi gerdûna bûjenî wê li ser wê re wê bihizirê û wê çavkaniyên wî ji wê gerdûna bûjenî bin. Wê bi wê re wê hizrên xwe wê di reng û awayekê de wê weke ku wê were dîtin wê bîne ser ziman. Ew wê di dewama wê de wê, li têgiha xwezayekê wê bihizirê û wê bîne ser ziman ku wê azadiya mirov wê li têgînek azadiyê a razber wê ne girêdayî bê. Wê di nava gerdûna bûjenî de ku wê, bi têkiliyên wê gerdûna bûjenî û xosletên wê û aqilê wê re wê, bi xelesa têkiliyên wê re wê

bigihêjê wê azadiyê. Spinoza wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê, azadiya mirov wê bi têtînek şenber a bûjenî û gerdûniya wê ve wê girêdayî bê. Di dewama wê de wê, zanînê wê weke faktorek ku ew wê bi wê re wê li wê bigihêjê û di rengê ku ew dihênê ser ziman de jî wê, nezanîn û hwd wê, weke aliyên ku wê li pêşîya azadiya mirov wê weke aliyên asteng wê di dîmenekê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Ew wê dihênê ser ziman ku wê têrî û heyina zêhnê wê fahmkirina wê rêya wê ya fahmkirina bedenê de wê derbas bibê. Di wê nûqtayê de wê, ew ji ya dema xwe cihê wê bibê xwediyê têtînek zêhnî a ku ew wê werênê ser ziman. Gotina zêhnê a spinoza wê, li ser çerçoveya pêşketina bi aqilê mirov re wê bi pêvajoyên wê yên weke bi pîlên aqil weke bi cûreyê aqil ê yekem duyem û sêyem û hwd re ku wê pêşkeve û wê weke di wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Descartes ku wê zêhn û bedenê wê di nava dualiteyekê de wê werênê ser ziman wê, spinoza wê, zêhn û bedenê wê bi pêvajoya pêşketinê a ji bedenê bi ber zêhnê ve û ankû ji ya cûreyê aqil ê pêşî li ya cûreyê duyem ê aqil re wê bi wê re wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Di warê şîroveyê de wê, spinoza û descartes wê xwediyê şîroveyên ji hev cihê bin. Şîroveyên wan wê di çerçoveya têtîliyên bedenê û zêhnê wê bi rêyên li hev û girêdanên wan ên bi aqilî û hws re wê, cihê were ser ziman. Ew di çerçoveya wê de wê, bi têtînek weke ya bêhijmar a têtîliyên rûbidin ku wê bi wê re wê, bi pêvajoya bûyinê re û fahmkirinê re wê di bingihê wê de bikê ku wê fahmbikê. Bi wê têtîna xwe ya dualistikî descartes ku wê werênê ser ziman ku wê zêhn wê dervî bedenê fîzîkî wê neji re wê, weke tozekê ku wê pênasebikê wê di aslê xwe de wê ne dîrî ya spinoza bê. Descartes wê hizran wê weke tozekê wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Li vir wê dema ku em wê gotina spinoza wê şîrovebikin wê weke xosletekê wê yê giring wê di serî de wê bi xosletên pirranî re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê êdî wê bi kirpendin û kifşkirinên di wê de re wê karibê wê rastiya wê, bi awayekê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, dema ku em bi têtîna spinoza a bandûre wê fahmbikin wê bi têtîliya bandûrê re wê, weke têtînek bi nitelikî ku wê karibê wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Ya ku wê, spinoza wê, bi awayekê wê, weke çerçoveyek pêşketinê a bi tiştên ku ew di cûreyê aqilê pêşî de werina derkkirin re wê, bingihê wê biafirênê. Lê ew wê weke destpêka

pêvajoyek fahmkirin-pêşketinê ku wê, bi hev re û di zikhev de wê were û bibê bê.

Di nava têtikiliyê de wê, çerçoveya wê fahmkirinê wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê biafirê. Wê di mijare fahmkirina wê de wê, weke têtikiliyên fahmkirinê ên bûjenî-bedenî wê dikarê wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Li gorî têtigîna spinoza wê têtikili wê weke têtigînek ku wê potansiyalê wê bikê tevgerê û wê weke hêzekê wê derxê li pêş. Wê bi têtikiliya bi wê re wê, bi rewşên pêkbên re wê çerçoveyên fahmkirinê ku ew werina bi hişkirin wê bibin. Di wê nûqteyê de wê, spinoza wê pêwîstiya hişkirinekê wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê serî li cûreyê zanina aqilê duyem wê bo fahmkirinê wê bixê. Wê di wê çerçoveyê de wê ev serî lê xistin wê di temenê têtikiliyek epistemikî de wê bi wê re wê bibê û wê xwediyê wê çerçoveyek fahmkirinê a di wê çerçoveyê de bê.

Li vir wê li pêşiya wê ketina çalaki û tevgerê û ankû ku wê reng û sînor ji wê bide dîyarkirin wê nebê. Wê tenê wê piştî wê, rewşa fahmkirinê ku wê spinoza wê bi kirpênê wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê, derkkirinê bi cûreyê aqilê pêşî re wê şîrovebikê wê ne bi sînorkiirnekê lê wê bi bûyinê ku ew bûna wê çawa wê pêwîst in ku ew werina fahmkirin wê bi temen û çerçoveyekê wê li wê bihizirê.

Di wê çerçoveyê de wê ya ku wê ji me re wê weke kirinek ku ew baş bê wê bi wê re wê li wê ya ku wê bi wê re wê li wê zêde bibê wê bi wê re wê êdî wê bibê. Li gorî spinoza wê her hebûna tekane wê bi kirin û çalakiyên xwe wê li ya ku ew dikê ku ew wê lê zêdebikê û wê di dewama wê de wê pêşbixê û wê bi wate bikê wê weke aliyê ku ew bi giringî li ser wê disekinê bê. Ku wê di felsefeya spinoza de wê weke têtigînek bingihîn bê 'conatus' wê bi wateya parastin û domandina hebûna xwe re wê, li ser rêgza bûyinê re wê, ji aliyekê ve wê bi wê çerçoveyê re wê were lê hizirkirin û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê li gorî felsefeya spinoza wê mijare salixkirinê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkiriin. Li gorî wê, 'salixkirina tiştêkê wê, wê cewherê wê tiştê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin û fahmkirin û wê dênê li holê' re wê werênê li ser ziman.

Di çerçoveya têtigîna bandûra deerve wê giring bê ku mirov wê di dewama wê de ku mirov wê bibêjê weke têtigînek bi salixkirinê. Spinoza wê, dema ku wê bahsa bandûra ji derve wê bikê wê, di rengekê de wê, di

dîmenê ku ew weke 'nêrînî' wê dide dîyarkirin re wê, pêşketin û gûharîn wê li gorî wê nebê. Ew wê, di mijare wê rastiya cûreyê aqilê duyem de ku wê bibêjê 'parastina wê' ji bandûrên derve jî wê, bi têgîna wê xwezaya wê ya fahmkirinê û salixkirina wê re wê, werênê ser ziman. Ber ku wê her salixkirin wê weke 'rastiyekê' ku ew wê, pêwîst bê ku mirov wê zanibê. Lê ew wê, ne di temenekê ku ew xwe li wê ya derve bide girtin de wê werênê ser ziman bê. Di kirpendinên gotinê û herikinên ku wê cih bi cih wê li ser wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman jî wê di wê rengê de wê, ew wê bi wê re wê bide dîyarkirin û wê bînenê ser ziman.

Di xwezayê de wê ne tenê tiştêk wê tenê wê hebê û wê têkili û bandûr wê bi xwezayî weke xosletê wê yê ku ew bi wê bijî bê. di nava wê xwezayê de wê hebûn wê hêza wê ya jîyanê wê pêwîst bê. Di nava xwezayê de wê, tişt wê ji hev wê bi hêztir wê hebin. Di wê temenê de wê her tişt û zindî wê hêza wê di rengekê de wê, heta ya din bê. Sînore wê jî.

Di nava têgîna spinoza de wê, tişt wê bi serbestiya wê ya dîtbarî re ku wê werênê ser ziman wê, li ser têgînek dem û mekanê re ku ew bi wê ve weke girêdayî wê werênê ser ziman. Di nava dema xwe de wê tişt û hebûn wê bibê û wê dawî li wê were. Her tişt di demê de wê hebê û wê di demê de wê, derbas bibê. Ew wê, dema ku wê bahsa bandûrên derve wê bikê wê ew wê, bi çerçoveya hem xwe parastinê a bi hebûna xwe re wê li wê bihizirê û hem jî wê bi têgîna domandina jîyane xwe re bi bandûrîyên ku ew li lê dibin re wê karibê wê werênê ser ziman.

Spinoza wê di çerçoveya têgîna xwe ya zanînê de wê mijare fahmkirinê wê bi qapasîteya wê ya mirov re wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman ku wê ew qabiliyeta mirov heya ku ew her cûre rêgezê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Lê ew bo ku ew wê bikê jî wê pêwîstiya bi zanebûnê û xwe baş pêşxistina wê bi wê re wê pêwîst bê. Ew wê, weke xwe pêşxistinê wê di wê temenê de wê pênasebikê û wê bi wê re wê êdî wê werênê ser ziman.

Ew wê di çerçoveyê de wê felsefeya zanînê a wê pêşketinê wê ji aliyê xwe ve wê bikê ku ew wê pêşbixê û wê werênê ser ziman. Felsefeya spinoza wê di wê rengê de wê, ji aliyekê ve wê weke felsefeya wê ya zanînê bê ku ew wê bi wê re wê bihizirê û wê werênê ser ziman û wê pêşbixê.

Abdusamet Yigit

Destpêk; felsefeya spinoza a aqilê azad

Di mijare felsefeyê û têngîna azadiyê de ku mirov wê hilde li dest wê hema bêja hemû dîroka felsefeyê wê karibê di wê çerçoveyê de wê hilde li dest û wê bînê ser ziman. Di aslê xwe de wê mijare azadiyê wê, di wê temenê de wê di demên kevnera de wê bi felsefeyê de wê li ser ya pêwîstîni û serbestîtiyê û ankû ya girêdanî û ne girêdayî û hwd re wê were hildan li dest. Ev mijar wê piştî demên kevnera wê bi zêdeyî wê ne tenê di nava têngîna felsefeyê de lê wê, di dewama wê de û wê bi wê re wê, di nava têngînên olî de jî wê di rengekê de wê xwe bide dîyarkirin.

Ol ku wê mijarên weke têngînên pêwîstîniyê û ankû azadiyê wê ji aliyê xwe ve wê hildina li dest wê di serî de wê bi wê re wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê giirng wê, di dewama wê de wê, çerçoveyek hizirkirinê wê bi mijare re wê, bi çavkaniyên felsefeyê re wê di rengekê de wê weke ku wê hilde li dest.

Di wê çerçoveyê de wê, di demên serdema navîn de wê bi zêdeyî wê ev mijar wê were dîtin ku wê bi zêdeyî wê weke mijarek felsefeyê wê çawa wê xwe bide dîyarkirin û wê bi wê re wê derkeve li pêş wê were dîtin ku wê bibê. Felsefe û têngîna azadiyê wê, di awayek de wê çaqwa wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê, dîmenekê wê yê ku em karibi wê li wê bihizirin wê weke ku wê deleuze wê, di rengekê de wê bikê wê weke aliyekê ku mirov wê li ser temenê felsefeya pîretikê û hwd re wê ji aliyekê ve wê hilde li dest. Ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê girîng bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê çerçoveyê de wê mijare têtikiliya felsefeyê û olê wê di demên serdema navîn de wê di destpêka wê de wê bi xiristiyaniyê re wê

dîmenekê wê hêja wê xwe bide dîyarkirin. Wê li ser wê çerçoveyê re wê, di awayekê de wê, felsefe wê çawa wê di temenê wê de wê weke çavkaniyek fahmkirinê wê were hildan li dest wê bi wê re wê di awayekê de wê were dîtin.

Li ser wê re wê mijare felsefeyê wê weke ku wê mirov dikarê wê werênê ser ziman wê bibê ku wê mijare felsefeyê wê bi xwe re wê, di temenekê pîretikî û hwd de wê çerçoveyek lêpîrsînê wê weke ku wê were dîtin wê biafirênê û wê bi wê re wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê weke ku wê di rengê de wê biafirênê.

Di wê temenê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê, di wê temenê de wê xwe di rengê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê d ewê bi wê de dîyarkirin.

Di wê çerçoveyê de wê, felsefeya kirinê wê dema ku wê pêşkeve wê weke ku em ji nava têtîngên deleuzê ên li ser spinoza û felsefeya wî ya pîretikê re ku wê di rengê de wê werênê ser ziman wê di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi lêpîrsînê re wê, di rengê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman.

Têtînga spinoza ku wê di wê nûqteyê de ku wê weke diyerdeyek fahmkirinê a giring wê derkeve hemberî me wê, di rengê de wê mijarek zêde giring ku wê pêwîst bê ku mirov wê li ser wê bisekinê û wê karibê wê fahmbikê bê.

Di nava têtîngên spinoza ên 'etika' de ku wê werênê ser ziman de wê, di rengê de wê, mijarên felsefeyê wê, di rengê de wê weke ku wê bi xwezayê û li ser çerçoveyek kirinê û bi encam û çavkaniyên wê re wê di awayekê de wê hilde li dest. Ew wê, di awayekê de wê, çendî ku wê bi têtîngên ontolojiyê wê, li mejiyê gelek kesên di çerçoveya têtîngên olî de wê li xoşa wan herê ku ew têtînek xwûdê ji wê kifşbikin û wê werênina ser ziman jî lê wê ev rastî wê bi wan re wê weke çavkaniya korbûnekê ku ew bi wê nikaribin bi tememî rastiya wî ya felsefeyî ku ew bi tememî kifşbikin û wê werênina ser ziman jî wê bi xwe re wê êdî wê werênê li holê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê bi têtînek felsefeyê nêzî wê bibê wê çerçoveyek zanyarî a cihê wê bide me. Lê bi heman rengê ku em bi olê û ankû teolojiyê nêz bibê wê ji wê cihêtir jî wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê di awayekê de wê, karibê di nerînê de bide dîyarkirin. Di zane min de wê dîmenê felsefeyê wê zêdetirî wê di rengê hizirkirina wî de wê li pêş bê. Ev wê ji aliyekê ve wê heta ku wê bê

sedema wê ku ew wê pirsgirêkên mazin wê weke ku wê bi çûyinên li ser wî re wê di rengekê de wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Ku em ji aliyê felsefeyê re wê li wê bidinerin wê bi rehetî wê bi têngîna wî ya rasyonali wê karibê bahsa bandûra bi hinek ali û têngînên din re heta ku wê li ser desceertes jî wê bibînê û wê werênê ser ziman. Lê wê dema ku em ji aliyê têngîna hizrên wî yên bi têngîna azadiyê ve wê werênê ser ziman wê nikaribê hizrên Rousseau ji wê bandûra wî ya li ser wî dûr şîrovebikê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, çavkaniya wê têngîna azadiyê wê çi bê ku wê Rousseau wê bi wê rengê wê li wê bigihijê? Ew jî wê di wê temenê de wê bêgûman wê gelek aliyên wê yên felsefeyê wê hebin ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Lê wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê kifşbikê û wê werênê ser ziman ku wê, ji temenekê pîretikî û şubjeyî a bi wê hizirkirina wê re ku wê bibê re wê di wê çerçoveyê de wê bandûra spinoza wê, weke ku wê ji temen ve wê hebê.

Wê dema ku em di wê temenê de wê bi têngîna kirinê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman wê karibê wê bi çerçoveyek têngînî a destpêkê wê bi têngîna bandûrê re wê di serî de wê ji nava hizrên spinoza wê bixwênê. “Bedenê mirov ku wê dervî xwe wê ji tiştina wê bi bandûr bikê wê xwediyê hinek modna ku ew bi wê re li wê were lê hizirkirin. Ev mod wê her yekê wê hizran wê biafirênin. Ev hizir wê di encama sehkirinê de wê werina li holê” re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ya ku wê bi têngînî wê di wê çerçoveya wê têngîna xwe de wê bide dîyarkirin wê di nava şertûmercên jîyanê ên bandûrê de jî wê di rengekê de ku wê çawa wê rewşek bandûrê wê bi wê re wê karibê ew li wê were lê hizirkirin wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê werênê li holê.

Spinoza wê di dewama wê de wê mijare derkkirinê û lê têngihîştinê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê pêşniyar bikê û wê di wê temenê de wê hinekê wê li serê wê bihizirê. Lê ew hinekê din wê li ser mijarên zêhnî re wê pêde wê herê. Di dewama wê de ew her tiştên ku ew, di ya ku ew dihênê li holê weke objeya hizir de wê, her tiştê di wê de wê derkbikê û têbigihê” re wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de kant wê weke ku wê di serî de wê mirov ji deestpêka hizra wê fahmdikê ew mijare çavkaniyê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Li gorî spinoza wê pêvajoyek

gûharînê wê di nava jîyanê de wê hebê û wê pêwîstîya adeptesyona li wê hebê. Di wê temenê de ew wê dihênê ser ziman ku wê, “beden wê li hemberî gûharînan wê makanismayên xwe parastinê wê pêşbixê. Ew cismên nû bûyî pêwîstîya wê dibînê” re wê werênê ser ziman. Di wê têgînê de wê weke ku wê werênê ser ziman wê di pêvajoya gûharînê de wê, bi wê re wê, li wê vebûn û têgihiştina wê weke aliyekê wê yê ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê werênê ser ziman.

Li gorî spinoza wê pêvajoyek ku ew dayimî pêşde diçe û weke ku em di nava xwezayê de wê bi gûharînên wê re dibînin wê bi heman rengê wê bi bedenê mirov re jî wê bibê. Di wê temenê de wê weke bi têgînek ku wê tiştek wê weke xwe nemênê wê di rengekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê hizrên xwe wê êdî wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê têgîna bandûr levkirinê wê weke temenê afirîna hizrekê û ankû têgînek nû wê di wê çerçoveyê de wê di nava pêvajoya bûyinê a di jîyanê de wê bînin ser ziman. Hizir wê, zanînê wê bi xwe re wê biafirênê û wê, her awayê zanînê wê rastarast wê bi hizir û derkan re wê di nava têkiliyekê de bê. Ew wê di wê temenê de wê weke pêvajoyek nava jîyanê a ku ew wê bi wê re wê, xwediyê rengekê fahmkirinê a ku mirov wê karibê wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di dewama wê de ku em li ser temenekê epistemikî re wê bibêjin wê têgîn û felsefeya spinoza wê, dema ku em li wê bihizirin wê bi çerçoveya wê ya fîzîkî û mantiqî wê ji destûrên wan ne dûr û cihê bê. Epistemoloji wê destpêkê wê ji rêgeza pêşî bê. Wê dema ku em li nava têgînên spinoza dinerin wê ew jî wê di wê temenê de wê weke destpêkê wê bi têgîna ‘tozê’ wê di rengekê de wê di mejiyê xwe de wê bi wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Spinoza û mijare zanînê wê bi têgînek epistemikî

Spinoza wê mijare zanînê wê bi têgînek epistemikî wê bi awayekê wê, weke têgînek ku wê bi wê re wê rastteqniya xwezayê ku wê bi wê li wê têbigihê û wê fahmbikê wê, dihênê ser ziman. Li ser wê çerçoveyê re wê, mijare fahmkirinê wê, hertimî wê bi têgînek ku wê çawa wê li ya baştir wê bigihijê wê di reng û awayekê de wê xwe bi wê re wê di şêwayekê de wê bide dîyarkirin.

Her tiştê a herî baş a wê bijartina wê, û li rex wê, hêzên xwe û pêşketinê ku ez dixwezim xwezayê bizanibim û ya ku wê bi derfet dikê şêwayên derkkirinê bê. Di wê çerçoveyê de ew wê zanînê wê weke

têgîhek ku ew di temenê fahmkirin û derkkirinê a di jîyanê de wê bi wê re wê bibînê. Wekî din wê mijare xwezayê û ankû xwezaya hebûnê wê bi wê re wê li wê gihiştinê wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di şewayekê de wê, dema ku em li nava rengê hizirkirina spinoza wê dinerin wê bi wê re wê dibînin ku wê, bi wê re wê xwediyê têngînek pîretikî a ku mirov wê di wê de wê weke ku wê bi serê xwe bê. Di wê de wê mirov wê kifşkirinên xwe wê karibê bikê, û bide dîyarkirin.

Spinoza wê di nava civaketiya dema xwe de wê, dema ku ew li wê dihizirê wê weke xwediyê dîmenekê ji wê dût û ji wê derketi jî bê di xwe de. Wê ji xwe wê aferozkirina wî hinekê jî wê di wê nûqteyê de wê dikarê wê fahmbikê.

Lê ew wê, di wê demê de wê civakên li dema xwe ku ew li ser esasê girêdanê û iteatê dijîn wê di renekê de wê weke dîmenekê ku ew li dervî wê dijî û ew dixwezê ku ew di awayekê de wê weke ku ew derkeve dervî wê. Di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Spinoza wê têngîna xwûdê jî wê di renekê de wê weke bi tiştê re di hevîyekiyekê de wê bibînê û wê weke têngînek ku ew heya wê bi wê hebûna tiştê re wê di renekê de wê li wê bihizirê. Lê di dîmenekê din de jî wê dema ku em li tiştê hizirkirin wê weke dervî têngîna xwûdê wê tişt û zanîna tiştê wê bi têngînekê wê çawa wê di meji de wê biafirê û wê bi serê xwe wê têngîhîştinekê wê biafirênê wê bi wê re wê li wê ji wê di renekê de wê weke ku wê li wê bihizirê. Wê temenê wê li wê bihizirê ku wê xwûdê wê weke heman wê bûjena ku ew heya bê. Wê li ser wê re wê, bînenê ser ziman ku “tişt wê bi wî û cewherê wan re ku wê di hevîyekiyekê de wê bi hêzekê re wê biafirê.” Ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê werênê ser ziman ku ew hevîekiya ku ew wê di wê çerçoveyê de wê weke cewherê û hebûnê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Cewher û hebûn wê, hev wê bi hev re wê hebin. Em yekê bêî ya din weke ku ew dihênê ser ziman em nikaribin li wê bihizirin. Yan jî wê dema ku wê, hebûna wê cewherê wê nebê wê ew hebûn jî wê bi wê re wê weke ku ew wê nebê. Ku ew hebûn hebê wê demê wê nîşanaka wê bê ku ew hebûn jî ew heya bê. Wê di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku ew di wê temenê de wê bi wê re wê li wê dihizirê bê.

Ew wê di wê çerçoveyê de wê mijare hebûnê û cewherê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Lê wê ji aliyekê din ve jî wê dema ku ew têngîna başî û

nebaşîyê wê li ser wê re ku wê werênê ser ziman wê, bibêjê ku ew 'tişteke bi serê xwe weke baş û nebaş wê nebê' re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ya ku ew ji wê heyina aktiv dûtetî û ya dûrneketî wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Spinoza wê di wê çerçoveyê de wê bihizirê ku wê mirov wê çawa wê bikeve farqe xwe û xwezayê xwe ya ku ew di nava wê de dijî. Li ser wê re wê rêyên wê bixwezê ku ew wan şanî mirovan bide û bi wê re ew wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de ew wê dixwezê ku wê werênê ser ziman. Li ser wê re wê spinoza wê werênê ser ziman ku mirov wê pêwîst bê ku ew destê xwebide berxwe. Ew di nava hewldan û tahbê de bê. Ew bikeve nava hewldana wê pênasîn û naskirin û fahmkirinê.

Diwê çerçoveyê de wê werênê ser ziman ku mirov bikeve pey zanînê û fahmkirina wê û bi wê xwezayê xwe de. Di wê çerçoveyê de wê di aslê xwe de wê, zanînê wê weke rastiyeke giring a fahmkirinê wê bi wê re wê pênasîyê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê mijare zanînê û her wusa pêşketina zanînê wê dema ku wê werênê ser ziman wê di dewama wê de wê bi wê re wê bahsa navaroka jîyanê, kirinê, xwezayê, hebûnê û hwd wê bikê. Wê bi wê re wê, têgîn û rewşên rewîst û ankû etikê wê, bi têgînek gerdûnî wê li ser wê temenê wêbi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Wê dema ku ew pêşniyar dikê ku mirov bikeve pey zanînê de wê bi wê re wê xwezayê û cewherê û hebûna heyî wê, di rengekê de wê, bihizirê û wê werênê ser ziman. Wê bi wê re wê werênê ser ziman ku mirov ne tenê bo xwe ew bo hemû mirovatîyê ew li zanîna rastteqni dikê ku ew xwe bigihê.

Di pêvajoya pêşî a fahmkirinê de wê xwezayê xwe ku ew weke ku ew heya wê bi wê rengê wê fahmbikê. Piştî wê, li ser wê re wê lê gihiştin û têgihiştinên din ew li wê bigihijê. Di nava xwezayê de wê, çavkaniya ku ew li wê dihizirê wê bi têgîna hebûnêa wê bê. Lê spinoza wê mijare xwezayê wê, di wê temenê de wê hem bi jîyanê û hem jî wê bi wê xwezayê ku mirov wê bi wê û di nava wê de dijî re wê, li wê bihizirê. Minaq hebûna civakê ku ew bi hatina ba hev a mirovan û hwd re ku wê biafirê wê di wê çerçoveyê de wê karibin biafirênin.

Piştî wê bahsa pêvajoya bi xabatên fahmkirinê ên bi têgîna rewîstê û hwd re wê bikê û wê weke aliyekê fahmkirinê ê ku mirov wê, karibê wê li wê bihizirê wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, bi têkiliên nava mirovan, rewşên weke yên kirinê, axiftinê a bi hev re bê,

nêzîkatîyên cûr bi cûr ên ku wê mirov wê karibin li hev bikin wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê êdî wê werênê ser ziman.

Di têgîna civakî a spinoza de wê, idealiyek pêşketî wê hebê. Kesên bi perwerde dîtî û zane û bi hev re li ser temenê rewîst, wijdan û hwd re dijîn wê, çerçoveya wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ew giringiyê dide wê ku mirov wê berê xwe bide fêrbûnên zanistan û di wê temenê de wê li ser wê bisekinê ku mirov, rê li wê ji hev re wê bide nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê, başîyên mirovan ên nava jîyanê wê di wê temenê de wê çawa wê bibin wê li ser temenekê jîyanê û qatagoriyên nava wê ên weke bi pişe û hwd re ku wê bê kirin re wê, di rengekê de jî wê li wê bihizirê. Wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Li ser wê temenê û çerçoveyê wê dema ku ew li wê dihizirê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê, rêyên gihiştina zanîna wê çawa bin wê bi wê re wê li ser wê bisekinê. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê, bixwezê ku ew keseyetek bi zane û ew bi serê xwe weke hebûnekê bi serê xwe û dikarê biryarê di derbarê xwe bide wê li ser wê bihizirê.

Wê dema ku wê bahsa cûreyên zanînan wê bikê wê pêşî wê bahsa zanîna bi rêya sehan ku wê bi azmûnkirinê û çavdêrîyê û hwd re ku wê were girtin bê. Ya din a duyem jî wê weke zanîna ku em bi rêya pêjn û ankû dageran li wê digihjin û bi wê em wê fahmdikin bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê, êdî wê, di awayekê de wê, hinek aliyên wê yê din ku ew di wê de wê, bi hûrgil bikê wê hebin. Di dewama wê de wê aliyekê wê yê din wê weke bi zan û xiyalkirinê ku wê weke awayekê wê di dewama wê de wê di hundurê mirov de wê bi wê re wê li wê bihizirê wê bibê. Di dewama wê de wê, di mijare şewayê weke di rengên weke aqılmeşandinê û hwd de afirandina gotinan û hwd wê bahsa wê bikê û ew wê weke aliyekê wê yê din ê duyem ku ew bi wê çerçoveyê ve girêdayî ku ew wê werênê ser ziman bê.

Bi wê re wê jî divê ku mirov wê werênê ser ziman ku spinoza wê, derkkirinê wê weke zanîna pêşî wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ev wê di xwe de wê, bi awayên ku ew bi wê karibin werina lê hizirkirin wê bibê. Ber ku wê, di wê de wê aliyên zankirin û xiyalkirinê wê hebê wê karibê şaşîyan jî wê bi xwe re bide dîyarkirin. Bi wê yekê wê têgîna zanîna pêşî (cognitio primi generis) wê weke zan (opinio) û pêjn (imaginatio) wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê zanîna pêşî wê di wê çerçoveyê de wê weke zanîna pêjnê

wê di renekê de wê weke ku wê were fahmkirin. Di dewama wê de wê karibê di wê zanînê de wê weke bi rêyên mantiqî û hwd ji wê derhanîn jî wê di şewayekê de wê karibin werina kirin. Lê di wê nûqteyê de wê dema ku wê bahsa wê şewayê derhanînê wê bikê wê weke aliyekê ku wê bi derkkirinê wê mirov wê di hizirkirinên me de wê weke pasif bikê jî wê we aliyekê wê li wê bihizirê. Bi gotinek din wê weke zêhn wê li hemberî bûjenê wê di wê rewşê de wê bikeve rewşek pasif de.

Di rengê hanîna xwe ya li ser ziman a spinoza de ku ew bahsa têngîna zêhnê dikê wê di renekê de wê, mijare ji aqilmeşandinê, derhanînê, rewşa bûjenî û tefkirinê û hwd ku wê li wê bihizirê wê di wê temenê de wê, di renekê de wê weke rewşên ku ew dervî ya zêhnê bê wê, di dîmenekê de wê di wê rengê de wê weke ku wê bînenê ser ziman. Ew wê, di nava wê zanînê de wê, aliyekê wê yê din ê weke ya zanîna sehî (intuition) wê werênê ser ziman. Li gorî wî ew rêyek zanînê a hundurîn ku ew di wê de dirêjê hemû aliyên din ên bi têngihîştinê bûna û li wan bi hey û hiş hatiya bûyin wê bibê.

Spinoza wê dema ku wê bahsa zanîna ku ew bi derkkirinê ji derve ew dihê girtin ku ew dikê wê bi têngîna li ser temen û têngînek sedemî a yekitiyî re wê bibê re wê pênasibikê. Wê weke hemû bûjena derkê a ku ew weke ya ku ew weke tiştê heya bê. Wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, dema ku wê minaq spinoza wê bahsa xiyalkirinê wê bikê wê di çerçoveya wê têngîna derkirinê de û wê di nava wê de wê hilde li dest. Wê bi wê re wê weke çavkaniya wê, bi tşteke ku ew bi hebûnî heya re wê karibê bi derfet bibê re wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Ew di wê temenê de wê di têngîna xiyalkirinê de wê weke ku wê di renekê de wê bi minaqî wê werênê ser ziman wê weke minaq “peter ew ku ew çû male xwe, ew hatibû serdana min’ ku wê bi wê hanîna ser ziman re wê, hizrekê wê çawa wê di mejiyê min de wê bide çêkirin.

Ev wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê hizirkirinê ku wê spinoza wê balê di renekê de wê bikişênê li ser mijare felsefeya xwe ya pîretikî ku ew wê di wê temenê de wê çawa wê di renekê de wê di mejiyê mirov de wê bi xwe re wê di awayekê de wê hizrekê wê di mejiyê mirov de wê bi kirinên me re wê bibin re. Di wê temenê de wê di nava kirinê û ji wê biriqîna li meji û hwd re wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê hizrên xwe wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, spinoza wê li ser mijar û têngîna peter re wê di dewama wê de wê bi wê rengê wê minaqê bi têngînî di hanîna wê ya ser ziman de wê di rengekê de wê weke ku wê bidomênê. Ew jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê. Ew rewş wê weke ku ew dihênê ser ziman ku wê 'di meji de wê bê sedem ku ew derfetê bide çêkirin ku ew li tiştêkê heyî û ankû bûyi li wê bihizirin. Ya ku ew bûyi wê weke bi kirinê û hwd ew wê weke heyinekê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê hizrên xwe wê werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê spinoza wê mijare xiyalkirinê wê di dewama wê de wê weke 'tefkirinekê' ankû idraqkirinekê wê di rengekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Di wê temenê de ew hizirkirin û idraqkirin wê li ser hebûnê û kiryara hebûnê bê. Di awayekê de wê di dewama wê de wê mijare derkkirinê wê ji aliyê zêhnê ve wê di rengekê de wê bi wê re wê hilde li dest. Minaq wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, tiştê ku me çendî hindik tişt derkkir wê zêhn wê bi wê re wê zêdetirî wê bidest tefkirkirinê a di xwe de wê bikê. Wê weke hilberînek zêhnî a di xwe de wê li wê dihizirê û wê dihênê ser ziman.

Ast û pîlên aqilî û zanîna wan

Spinoza w mijare xiyalkirinê wê dema ku wê li wê dihizirê wê, ne tenê wê bi rengê derkkirina bi wê re wê li wê bihizirê. Wê di dewama wê de wê, bi têngîna weke ku em tiştê wê di xwe de wê bi rêgezên çerçoveya zêhnê ên aqilî û birêgezên wê dihizirin. Ew wê, di wê temenê de wê, dihênê ser ziman di 'athica' de. "Kesek xwezayê çendî hindik zanibê, kesek darekê bihizirê ku ew diaxifê, kesek bihizirê ku mirov vegeftiya li kevir û darê, û xwûda jî weke mirov û darekê ku ew bibê ku ew xiyal bikê' re wê ew wê, werênê ser ziman. Yanî wê di wê temenê de wê ya ku ew bo aqilê me bi derfet û ya bo aqilê me bi derfet ew çendî li gorî rêgezên fîzîkî bi derfeta wê jî di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê weke kirdeyekê weke ku wê bikirpênê.

Di wê temenê de wê di awayekê de wê, di mijare tiştêkê ku me ew ne dîtîya wê çawa wê bi wê re wê, bi hewldana lê hizirkirinê û tefkirkirinê wê di wê temenê de wê zêhnê me wê bi wê re wê bi şîbin û hwd re wê ew wê bikê ku ew wê bikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de ew wê, newênê ser ziman ku mirov çendî hindik bi hizirê wê ewçendî wê

xiyalkirinê wê zêdetir bikê. Ev gotina wî newê wê wateyê. Ew wê di wê temenê de wê mijare tefkirkirina ya ku ew ne hatî dîtin wê di wê temenê de wê, çendî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê wê, ew wê çawa bê. Di wê nûqtayê de ku em li ser wê gotina spinoza re wê minaqkirina wî bikin wê di wê temenê de wê, mirov wê xwûdê ne dîtinê û nizanibê. Wê demê wê di wê temenê de wê, bi şibandinên xwûdê li tiştên heyî û ankû weke wê ya heyî û ankû bi ya ku ew heyî û hwd re wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman.

Ji xwe wê dema ku wê têngîna spinoza a panteist ku wê were hanîn ser ziman wê çawa wê, bi gotina 'xwûdê gerdûn a' û ankû gerdûn ma xwûdê ya(?)' ya ku ew li wê dihizirê û dipirsê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê, karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de wê hizirkirina spinoza wê di wê temenê de wê, di wê nûqtayê de wê ji ya ku ew dihê zanîn bi ber ya nayê zanîn ve wê di dîmenekê de wê bi rengekê herikina bi fahmkirinê û ankû hewldana fahmkirinê re wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, li ser wê temenê ya idraqkirinê û fahmkirinê re wê bi awayekê çuyina bi ber kifşkirinê re wê di rengekê de wê dîmenekê wê yê fahmkirinê wê weke ku wê bi xwe re wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ev şewayê fahmkirinê wê dema ku em li navarpoka felsefeya suhrewerdî dinerin ku wê li ser temenê kifşkirinê û idraqkirinê wê di rengekê rasyonali a hizirkirinê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman wê di rengekê de wê di mejiyê mirov de wê bide şîyarkirin û biriqandin.

Di wê temenê de wê mijare xiyalkirinê wê di wê temenê de wê weke derkkirinê wê li wê bihizirê û wê di temenekê hevgirti, yekiti û weke 'ne têt' wê di rengekê de wê bi wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman. Ne têtîya wê di wê temenê de wê bi kêm fahmkirina wê ya ku ew lê tênginegihiştinê re wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Spinoza wê di felsefeya wî de wî, rastterqni wê dema ku em li wê bihizirin wê di awayekê di rengekê vekirî de jî wê karibê ji aliyekê ve bi ya ku ew weke bi hebûnê û bi dîyarî heya re jî wê li wê bihizirê û tefkirkirê. Wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li gorî spinoza wê xiyalkirin wê weke tefkirkirineka ku ew ya ku ew ew wê pêşkeşî me bikê û wê bînenê ser ziman. Ya ku ew berê bûya û derkbûya wê di zêhnê de wê bi awayekê û ankû bi

rengê de wê bikê li bîrê û an jî wê werênê li bîrê weke hişekê. Li vir di nava gotina hiş û bîrê de wê ev cihêbûn wê hebê. Hiş wê weke tiştê ku wê weke bi kirdeyek nû re ku wê tefkirkirinê lê ghiştinê û bi wê lê şiyarbûnê re ku wê werênê ser ziman bê. Lê bîrkirin wê bi ya ku ew heyî û derkbûyî di xêvê de heyî li wê şiyariyê wê dikirdeya xwe de wê di rengê de wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê di mijare têngîna xiyalê de wê, çawa wê di meji de wê carna wê tevliheviyan wê di zêhnê de wê bide çêkirin spinoza wê li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê mijare derkkirinê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê xiyalê wê dema ku ew wê weke bîrhanînekê wê dihênê ser ziman wê bîrhanînekê wê weke bîrkirinekê di wê de têngînek weke di rengê hev girtî û şewayekê yekbûyî a nû re ku wê bi wê re wê bibê re wê bixwezê ku ew li wê bihizirê. Di wê de wê di dîmenekê de wê hem bixwezê bîrhanînekê ser ziman ku wê xiyal hem wê ya di xêvê de wê bîrhanînekê li bîrhanînekê û hem jî wê ji aliyekê din ve jî wê têngînek weke bi darêjkê û şewayê wê yê afirandinê di zêhnê de wê, bê temenê tefkirkirinê din ên nû ku wê bibê jî. Di wê temenê de wê, tiştên ku wê zêhn wê di xwe de wê bi wê bihizirê û wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di dewama wê de wê li wê bihizirê bê.

Di mijare derkkirinê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bîrhanînekê ser ziman ku ew, ya ku me derkkir çendî ku ew xitabî rewşê û sehên kir wê, weke bîrhanînekê zanîn. Yanî wê di wê rewşê de wê, ya ku ew xitabi rewşa sehê dikê wê bi wê beremberîya wê re wê di awayekê de wê xwe bi wê re wê, weke di çerçoveyek şenber de wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin. Ev wê li gorî wê, di rewşa bedenê me de jî wê wusa bê. Çendî ku bedenê me hat û bi bandûr bû wê bi wê re wê, bi wê re wê hîskirin û zanîn wê lê bê ghiştin. Bi heman rengê wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê bi bandûrkir jî wê di wê rewşê de wê weke ku wê bi wê re wê lê biigihjê.

Li vir spinoza wê mijare derkkirina tiştê wê, di rengê de wê, ji du aliyan ve wê bi wê re wê bi epistemikî wê hilde li dest. Wê aliyê wê yê derveyî ku ew dihê dîtin û ji seha me re weke ku ew dîyar a bê. Aliyê din jî ya hundurîya wê ku ew wê weke ku wê spinoza wê bibêjê ku ew nayê zanîn. Di wê temenê de wê ya ku ew wê were derkkirin wê di wê temenê de wê ne derkkirin ku ew bi tamamî bê. Wê di wê rewşê di wê rewşê de wê weke têngî û rewşek ku ew wê di wê çerçoveyê de wê cihê bê.

Li vir di mijare derkkirinê de wê dema ku wê spinoza wê bahsa aliyên hundurîn û derveyî bi derkkirinê re wê bi rewşê re wê bikê wê li ser wê re wê kirpendinê li ser komplikeyîya bi derkkirinê re wê bikê. Di wê rewşê de wê, rewşa wê ya ku ew dihê derkkirin wê çawa wê, di xwe de wê hinek rewşên din ên ku wê, dervî wê derkkirinê û di wê derkkirinê de hişkirinê wê bimênin wê bixwezê ku ew wê bi wê re wê bikirpênê.

Minaq wê di wê temenê de em ku em bahsa derkkirina bi azmûnê wê bikin wê, çawa mirov dikarê wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman? Di wê rewşê de wê weke ku wê spinoza wê li ser wê bisekinê wê di şêwayekê de wê weke ya bi tememî nedîyar û ankû ne levkir wê werênê ser ziman. Ew wê, azmûnê wê li ser temenekê bandûr û di wê temenê de wê tevgerên bi bedenê û hwd re ku wê bibin re wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Ew li vir wê rewşa aktiv û neaktiviya zêhnî ku wê, bi mijare re wê li wê bihizirê wê bi mijare derkkirina derveyî re wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê hizrên xwe wê, bi wê re wê werênê ser ziman. Ya derveyî wê çendî ku wê derkkirinên wê bûn wê li gorî wî ya hundurê zêhnê wê di awayekê de wê weke ku wê aktiviya xwe wê ji wê re wê bide hiştin.

Di wê rewşê de wê mijare zêhnê wê, dema ku wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman ku ´zêhn bi hêza xwe ya aktiv ew bi wê ne hatiya li holê´. Ew wê di wê nûqteyê de wê bixwezê ku ew wê balê bikişênê li ser wê ku ew wê di awayekê de wê bi bandûra wan aliyên derkkirinê û hwd re wê, di rengê de wê bi wê re wê bibê û wê werênê ser ziman. Weke ku em çawa wê dema ku em xiyalkirinekê wê dikin wê çavkaniya wê derkkirinek derveyî bê û ankû wê di hundurî de ew wê bi hebûna xwe ew bê ku ew bandûrek û çavkaniyek wê bibê wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê aliyê pêşî wê weke ku mirov ji nava gotinên spinoza wê fahmdikê ew wê dihênê ser ziman û wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê bi gihijê li têgihîstinekê. Ew wê di wê temenê de wê gotina wî ya ´bandûrîya bedenî´ ku ew wê, dihênê ser ziman wê, bi kirpendinên wê re wê, aliyên weke bi têgîna azmûnê, çavkaniyê, derkkirinê û di mejî de afirandinê ên bi zêhnî û hişmendî û hwd re jî wê di awayekê de wê bi xwe re wê weke ku wê werênê ser ziman.

Ew wê di wê temenê de wê mijare zanînê wê, dema ku ew wê dihilde li dest wê zanîna derkkirinê a derveyî wê weke zanîna bi rêya sehan ku ew dihê derkkirin wê li ser wê bisekinê û wê di wê temenê de wê hizirên wê

bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, zanînê sehî wê çawa wê têrbûnekê wê bi xwe re wê çêbikin û ankû wê karibin çêbikin wê di wê temenê û çerçoveyê de wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê çavkaniya spinoza wê, weke ku wê pêvajoyek ku ew wê bigihijê wê têrbûnê wê hebê. Ew wê, di wê de wê, çawa wê, kifşbikê wê êdî wê bikeve pey wê de. Di wê nûqteyê de wê zanîna sehan wê di her awayê de wê, piştî ku ew hat derkkirin û pê de wê li hemberî ya ku wê were hemberî me û ankû weke zanin û fahmkirinê wê karibê ne têr bimênê. Di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku ew ne têrbûn wê aliyên wê yên bi kêm derkkirinê û ji aliyê gihiştinê ve wê aliyên kêmi wê hebin.

Lê di wê rewşê de wê, spinoza wê, di dewama wê de wê zanînê ku wê ji kes li kes wê bigûharê û ankû wê bigihijê cihêbûnekê di xwe de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê li wê bihizirê. Du têtîgînên ku wê di wê nûqteyê de wê spinoza wê bikê mijare zanînê wê bibin. Yek wê ya 'azmûnê' bê û ya din jî wê ya 'gûharîna zanînê ji kes li kes' bê. Wê di wê temenê de wê ev herdû têtîgîn wê weke du aliyên ku ew wê li ser temenekê pîretîkî wê bikê ku spinoza bidest hizirkirina li wê bikê. Li gorî spinoza wê di dema pêjnkirinê de wê bi ya ku ew ji hev cihê ku wê bi wê were pênasekirin re wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê bibê. Li ser wê re wê bêtê ser ziman pêjn û derkkirin û ankû idraqkirin pêwîsta ku ew ji hev cihê bê. Wê dema ku ew ji hev ne cihê bê wê demê wê fêrsa fahmkirinê wê bi wê re wê ne afirê. Di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku 'gotin dikevina pey pêjnkirinan de. Bi wê yekê gotin bi pêjnkirina ku wê herî hindik ku wê karibê bikeve nava şaşîyan de jî wê divê ku mirov binçav newê kirin. Bi wê yekê, mirovan wê dema ku wan gotin afirandin ew, ber ku gotin wê bi xwestek lêtêgihiştinê ve wê girêdayî bin wê, demê di fahmkirinê de rewşên wê yên bi fahmkirina fêrsî wê, rewşa wan bi dagerîbi heman awayê re ku ew were dîyarkirin û kifşkirin re wê weke aliyê wê giring bê ku ew were dîtîn.(spinoza. Athica, r. 72)'

Di wê nûqteyê de wê di mijare derkkirinê û dîtînê de wê, mijare sehê û bi wê lêtêgihiştinê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de spinoza wê werênê ser ziman ku "wê, ya ku me bi sehê derkkir weke tişt ew, heta ku ew li sehên me xitab dikin wê wê weke werina zanîn. Bedenê me heta ku ew bandûr dikê û bi wê bandûrê em ji wê tiştêkê karibin bi zanibin.(spinoza, athica, r,44)'"

Li vir wê di dewama wê de wê, ji aliyekê din ve wê, mijarê wê li ser ya hundurîn û derveyî û ankû ya ku ew dihê dîtîni û ya ku ew nayê dîtîni di wê de wê ji wê aliyê ve jî wê hilde li dest. Li gorî spinoza “cismê derveyî wê, cewherê wê bi wê awayê wê newê zanîn. Di wê rewşê de ya ku ew dihê li holê weke derkê wê ne weke derkek lêkir bê. Weke derkek komplike dihê fahmkirin. Ji azmûnên sehî zanîna ku ew dihê wê, bi tamîtamî wê ne wusa bê, ber ku ew ew ne hundûrîn in. Tenê weke zanîna di encama têkili û bandûra bedenî ku ew bûna weke zanînek modus î bê(spinoza, athica, r; 45).

Di wê temenê û çerçoveyê de wê weke ku wê, spinoza wê werênê li holê û wê bide dîyarkirin wê zanînek ku ew tenê bi rêya sehan wê, di dîmenekê de wê weke ne zanînek têr bê wê, bê fahmkirin. Zanînek bi wê re wê weke ku wê, bi rêya sehan weke di awayek rasthatîni de ku ew hatiya derkirin wê pêvajoyek komplika wê a zanîne wê bi wê rengê wê bide dîyarkirin. Di wê nûqteyê de wê êdî wê spinoza wê gotinê wê weke ku wê li du yan wê beş bê. Ya pêşî wê bi zanîna ku ew bi rêya derkkirinê ku ew dihê kirin. Ya din bi zanîna ku ew bi rêya aqil dihê derkkirin bê. Di wê temenê de wê weke ku me hinekê li jor wê hanî ser ziman wê li ser mijare zanîna derkkirinê ku wê di zêhnê de wê ne aktîvîyekê wê biafirênê em dikarin dubare werina li ser wê rewşê. Di wê nûqteyê de wê, li gorî wî têgînê ku wê şîponoza wê werênê ser ziman ku wê, bi ya derkkirinê wê zêhn wê ji wê aktîvîyê wê bikê. Lê bi ya aqil wê li wê aktîvîyê wê pêşkeve. Di wê temenê de wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê werênê ser ziman. Li gorî wê, têgîna spinoza a derkkirinê wê derkkirin wê xiyalkirinê wê ji aliyekê ve wê bi xwe re wê di rengekê de wê pêşbixê. Di wê temenê de wê, spinoza wê rêzînekê li duv hev çêdikê û wê dihênê ser ziman ku wê zanîna derkkirinê wê li bin ya zanîna aqil bê. Di wê nûqteyê de wê zanîna aqilî wê di wê temenê de wê çî ji wê fahmbikê. Di wê nûqteyê de wê, ji du aliyan ve wê di destpêkê de wê dikarê wê li ser wê bisekinê û ji wê bigihijê fahmkirinê. Yek wê bi fêrsa darazê bê. Ya din wê bi wê re wê bi hişkirina wê ya zanîna derkkirî di wê çerçoveyê de wê, bi aqilî gihandina li sazûmanekê a di mejî de bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, biaqilbûnê wê di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê ku ew ew zanîn wê, di wê çerçoveyê de wê rengekê zêhnî jî wê bi wê çerçoveya xwe ya aqilî wê bistênê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê weke ku wê werênê ser ziman. Mînaq wê dema ku wê, spinoza wê werênê ser ziman ku wê gotin wê di derbarê xwezayê de wê, weke zanîn û ragihandina rast wê bi

tememî wê nedin. Ev jî wê bi têkiliya derkkirinê û aqil a bi hev re wê di wê temenê de wê çawa wê li wê were lê ghiştin wê êdî wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Spinoza wê zanîna bi aqil hilberina aqil re ku ew dihê afirandin wê di rengekê de wê bikê berlêpîrsînê û wê di wê temenê de wê weke ku wê were dîtin wê li ser wê bisekinê. Di wê çerçoveyê de wê zanîna dîtbar ku ew wê bi dîtinên me wê were derkkirin bê û ew ew zanîn wê, çawa wê, di rengekê de wê, karibê bi rasti û aqilî were fahmkirin wê li ser wê bisekinê. Ew wê, di wê rengê de wê mijare aqilbûnê wê li ser wê re wê weke kirpendinek bi wê fahmkirinê wê derxê li pêş. Di wê nûqtayê de wê gotina 'aqil' spinoza wê, weke rengna wê yên teybet ku wê xwe bidina dîyarkirin wê hebin û wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê xwediyê aliyna teybet ên ku ew di serî de were lê hizirkirin û fahmkirin.

Di wê çerçoveyê de wê spinoza wê aqil wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. "Aqil ku wê, li gorî xwezayê wê tiştan bi awayekê pêwîstîni wê bi rastin wê fahmbikê. Aqil wê tiştê wê weke wê fahmbikê. Ber ku rastî bi hizra hizrê a tiştê re wê di pêwîstîya wekheviyekî de bê(spinoza, athica, r; 168)." An jî em dikarin wê di wê temenê de wê werênina ser ziman ku ew di heviyekiyekê de bê. Wê di wê çerçoveyê de wê mijare aqil wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê were dîtin ku ew wê derdixê li pêş û wê dihênê ser ziman.

Spinoza wê di mijare têngîna aqil a di wê nûqtayê de wê aliyekê wê yê giring wê xwe di wê temenê de wê weke ku ew dihênê ser ziman wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê temenê de wê dimijare felsefeyê de wê, weke aliyekê wê yê giring ku wê, bi gotina aqil re wê xwe bide diyarkirin. Li vir em pêşî weke ku wê spinoza wê bikê wê pêşî li ser rengê bi gotinkirinê re wê hinekê ji hev cihê bikin. Pêşî wê kirpendin wê zanîna dihê derkkirin a bi dîtin û hwd bê. Wekî din gotina zanînê wê di hundurê ya aqil û heta ya derkkirinê de wê weke ya ku ew dihê derkkirin bi zanînê di temenekê objektîv de ku wê mirov wê karibê ji aliyekê ve wê fahmbikê bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zanînê wê piştî wê di wê de wê bitêgînek fenomenî wê li wê bihizirê. Di dewama wê de ew fenomen wê, di awayekê wê bi çavkaniya wan weke çavdêrî, azmûnkirin, ew xwezaya ku ew ji wê dihên kirin û hwd re wê, di reng û awayekê de wê bi wê re wê karibê were lê hizirkirin.

Di dewama wê de wê, dikarê wê ji aliyekê din ve wê, di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê di mijare zanînê de wê ev wê

weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê werênê ser ziman. Li vir wê di nîşeya me ya ku me ji nava athica girt de wê gotina 'pêwîstîniyê' wê di zanîne de wê weke aliyekê wê yê ku ew hati kirpendin bê. Wê demê ev gotin wê çawa wê were fahmkirin di zanîne de. Wê di temenê zanîna 'teqez' de wê were fahmkirin. Di wê nqteyê de wê hinek şîrovevan wê weke ku wê li wê bigihijin. Lê bi ya min wê ji wê zihê wê, di rengekê din de wê, bi ya rûdan, rûdaw, jîyan, çavkani, çavdêrî û hwd re li ser temenekê kirinê re ku ew bi ya ku ew dihê kirin ku ew weke wê bigihijê çerçoveyek fahmkirin ku ew wê bi gotina 'rastin' re wê dihênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê mijare derkkirinê wê di serê spinoza de wê bi zêdeyî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê bi teybetî wê di serî de wê, li wê bihizirê û wê karibê wê fambikê bê. Ew wê bi wê re wê li ser rêgeza ku wê hebûn-bûyin bixwezî ku ew diafirênê weke wê fahmbikê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê. Di dewama wê de wê bi têngîna cewherê û xosletên wê re ku ew di ahengekê û têtîliya nava wan de ku ew di wê temenê de ew bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Weki din di nava têtîliya wê de wê bi temenekê fizikê bi têngîna sedem-ancamê wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê fahmbikê. Di dewama wê de wê ya ku em wê weke ji xwezayê wê digirin weke zanîne bi aqilî wê, çawa dibê ku em dikarin wê di mejiyê xwe de wê biafirênin. Ev wê weke aliyna ku wê spinoza wê li ser wê di mejiyê xwe de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew li wê bigihijê fahmkirinekê.

Ew di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi têngîna 'xwûdê' bê û ankû têngînên weke gîyanê û hwd ên weke bi têngînek teqez ku wê werina lê hizirkirin wê di wê temenê de wê, li wê kirpendinên xwe li ser wan re wê bi temen bikê û wê tefkirbikê. Ya ku wê hizra spinoza wê di rengekê de wê, zêdetirî wê weke temenekê fahmkirinê di çerçoveya gotina wî ya aqilîyê aqilê de wê, derxê li pêş bê. Ew di awayekê de ew dixwezê ku ew gotina aqil di wê temenê de wê weke ji bin hukumraniyek rûhanî wê derxê. Di wê çerçoveyê de wê, weke di reng û awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê, bi wê re wê çawa wê bi serê xwe wê xwest bikê û wê werênê ser ziman. Di têngîna wê toz û awayên wê yên ji wê dibin weke ên cihê bi cewherî ku ew li wê dihizirê re wê bi rengê kirpendinên xwe yên ku ew di temenekê 'destpêkî' de wê li ser wê re wê bikê re wê bi

rehetî wê mirov wê karibê wê ji wê ji nava fahmkirinên wî yên ku ew di kirpênê di hanîna ser ziman de wê fahmbikê. Di mijare zanîna xwe de wê spinoza wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê werênê ser ziman ku wê kirpendinên bi têtîna etikê re ku wê bikê wê weke têtîna li ser têtîna rewîstî ên bi aqilî wê di wê temenê de wê bi têtînek gerdûnî ku wê bi rêgezî wê tefkirbikê bê. Di wê çerçoveyê de wê di rengê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê di serî de wê fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê di têtîna wî ya kirpendinê de wê, awayekê wê yê teybet wê hebê ku mirov wê di wê nûqtayê de wê bi gotinekê jî bê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Ew jî wê di wê rengê û awayê de wê xwe di rengê de wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin ku wê, çawa wê, minaq em têtîna sermedîyê ji aliyê xwezayê de dikin wê wê ne bi têtînek xwezayî a wê re wê ew sermedî bê lê wê bi sedema xwe wê weke ku ew di wê temenê de wê weke xwediyê kirpendinekê bê. Di wê pêvajoya wê ya bi pêvajoya aqil re ku em wê werênina ser ziman wê weke ji aliyê aqil ve têtîna sermedî ve wê bi direjehiya wê ya bi demî re wê, bi têtîna gûharî û seknên bi navberî û hwd re wê, karibê wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Ew wê têtîna xwe ya sermedîyê wê dema ku ew dihênê ser ziman wê li ser temen û çavkaniya dinamismî re wê ew wê di şewayekê de wê weke ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê bi têtîna kirpendina têtînek sermedî wê bi tiştê sermedî re wê weke 'afirandinekê' wê xwe di wê têtînê de wê bi wê re wê, di rengê de wê bide nîşandin. Li vir wê ev wê weke aliyê wê yê ku wê bi têtîna hebûnê, xwezayê, tiştê û hwd re wê, di wê rengê de wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re ku mirov wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Li gorî wê ku wê encam wê di aslê xwe de wê weke tiştê ku wê, tişt ku wê xwediyê cewher û hebûnê bê lê ew, sifâtên ku ew hatina afirandin wê derneketian dervî wê û weke di wê çerçoveyê de ku ew hena wê weke aliyê yê ku wê bi wê re wê, di rengê de wê li wê were lê hizirkirin jî bê. Li ser wê têtîna sifâtê re ku wê çendî wê ne heman tişt weke cewherê û hwd jî bê lê wê, di di wateya hebûnê de wê weke sifate wê yekwateyiya wê bê. An jî wê weke yekmanayiya wê bê

ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Sifat wê, di wê nûqteyê de wê di awayekê de wê yek û ankû tekkirinê wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, di wê rewşê de wê, di rewşa fahmkirinê a aqil de wê çawa wê di rengê fahmkirinê de wê weyeneke di fahmkirina me de wê bileyizê wê bi xwe re wê bi rehetî wê li ser kirdeya aqil û fahmkirinê re wê bi wê re wê bi rehetî wê di şewayekê de wê bide dîyarkirin. Li vir mijare fahmkirinê, aqil, têgîna cewherê, wate û sifate wê, weke ew çerçoveya wê ku wê spinoza wê di wê çerçoveya gotina xwe ya bi lêgerîna li têgîna pêwîstîniyê a di gotina aqil de ku wê bixwezê ku wê fahmbikê wê weke fenomen û dîyardeyên wê yên fahmkirinê ên ku ew diafirênin jî bin.

Di awayekê de weke ku em di dewama wê de wê bi fenomenên spinoza re ku mirov wê di dewama wê de wê li wê bihizirê wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê bi wê re êdî mirov wê hizrên xwe werênê ser ziman.

Di awayekê de wê hizirkirin wê di xwe de wê bi xiyalkirinê wê têgînek bêsinor de wê, bi hev re girêdan û hwd re ku wê bikê re wê bibê û wê di wê temenê de wê karibê ji wê ya nûqteya esasî a ku ew bi wê re were lê hizirkirin bi hesanî ew dîrkeve. Spinoza wê li ser wê nûqteyê wê êdî wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê hizrê xwe wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman û wê bibêjê ku mirov wê çendî ku ew di zêhnê de çendî ew derkkirin bû wê bi wê re wê di ahengekê de wê xiyalkirin wê kêmbibê re wê di wê temenê de wê di rengê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê têkiliya derkkirina nava zêhnê û aliyê din ê xiyalkirinê wê di şewayekê de wê bi wê re wê bi hev re wê dênê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê êdî wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Lê ev nûqte wê weke nûqteyek ku wê spinoza wê di mejiyê xwe de wê weke ku wê pirr zêde wê li ser wê bisekinê û wê serî wê wastênê. Ew wê di hinek nûqte û mijaran de wê bi wê ve girêdayî wê serî wastênê. Yek ji wan nûqtayan wê dervî wê rengê û wê ahenge derkkirinê û beremberê wê asta pîvane xiyalkirinê wê, bi aliyekê din ê weke çawa dibê ku em di mejiyê xwe de wê sîyane ku em aqil pêşxistin dikarin bigihijina li wê re wê lêbipirê. Di wê çerçoveyê de wê mijare afirandina aqilê me yê di zêhnê de bê û hwd ku ew afirandin dikê wê ji aliyekê ve wê çavkaniya wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê êdî wê hizrên xwe wê di reng û awayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman.

Li vir wê hizirkirina li dûv hev a weke bi zinci û ankû wê weke bi rasthatinekê ku wê bi wê bihizirê wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê, nûqteyek din a ku wê di mejiyê xwe de wê spinoza wê li wê bihizirê wê çawa dibê ku wê aqilek ku wê tenê nîşanayak ji wê jî di meji de nebê wê çawa wê bibê ku em li wê hizirin û ankû me ew kifşkir. Di wê temenê de wê ev ev têngîna ku wê di serdema navîn de ku wê ya weke zanîna dervî azmûnê ku wê bi hebûna teqez re ku wê li wê were lê hizirkirin û wê bê gotin ku mirov wê bi aqılmeşandinê û ankû aqilê azmûnî wê nikaribê li wê bigihijê. Ew wê di wê nûqteyê de wê di rengekê ew wê lê dipirsê û ev wê weke nûqteyek lêpîrsînê ku ew wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqteyê de wê têngîna 'effectus' a spinoza wê di wê nûqteyê de wê xwe di têngînek weke hîskirinê, hêstkirinê, derkkirinê lê gihîştinê û hwd re wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê li wê bihizirê bê. Di nûqteya pêşî de wê, di mijare kirpendinê û bi wê kirpendinê ji têngîna ku ew li wê dihê kirin ku ew ji wê cihêtir bigihênê têngînek din de bê. Di warê hêstiyarî û hwd de wê, dema ku wê di rewş û ankû awayekê wê yê pêşî ê beden-zêhnê de ku wê berê derkkiriya wê bi awayekê wê û bi wê hizirkirina wê re bê. Li ser wê re wê weke ku wê hişmendî wê weke biriqîna hizrê bê wê bi wê re wê êdî wê di rengekê de wê weke ku wê rengê xwe yê fahmkirinê wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Spinoza wê, têngînek hizrî û ankû şewayê ku em bi suhrewerdî re wê dibînin wê bi wî re jî wê di dîmenekê de wê mirov wê li ser rengê şîrovekirina gotina xirabiyê ku ew dikê de bê. Di wê temenê de wê, başî wê çendî baş bê û ankû nebaşî wê çendî nebaşî bê wê di wê çerçoveyê de wê di mejiyê spinoza de jî wê weke ku ew rengê hizirkirinê wê şewayekê lêpîrsînê wê di mejiyê wî de wê biafirênê. Ew wê di wê nûqteyê de wê li ser rewşa çalakiyên me re ku ew dibin re wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Minaq wê çalakiyek ku ew nebaş bê dîtîna wê çawa wê encamak baş wê bi xwe re wê bihawênê û ankû wê karibê wê bide dîyarkirin. Di wê nûqteyê de wê di mijare hizirkirina xwe de ew wê werênê ser ziman ku wê di wê çerçoveyê de wê têngîna xwe ya lêpîrsînê wê, di kirpendina di demê de a li ser çalakiyê û kesê cihê û hwd re wê weke ku wê di rengekê de wê bikê û wê di wê çerçoveyê de wê, çalakiyek ku ew di wê demê de wê weke ku wê çawa wê bi têngînek weke nebaş bê wê di wê temenê de wê di rewşek din de wê karibê weke vajî wê encamê wê bi xwe re wê, di

rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê têngînek teqez wê nebê. Ew wê di serî de wê bi wê re wê di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Weke ku wê spinoza wê bi têngîna rojê û navberiya wê re wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Rasta roj wê dusad lingê wê dûr bê wê şaş bê lê di dusad lingê bi dûrahiya wê ez wê dibînim (spinoza, athica, r; 35).

Li gorî wî ev wê weke têngînek bi hişmendî a dervî hiş jî wê di dîmenekê de wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirn. Yanî ya dervî hişê me wê weke ya ku em wê dizanin û ankû nizanin bê. Ew wê, di wê temenê de wê di rengê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê karibê wê bide dîyarkirin bê. Di wê temenê de wê di têngîna hizra hizrê de wê weke ku wê her hizir wê di navekê de wê weke hebûna tiştê wê bi xwe re wê nimînê bikê. Ew wê wê li ser esasê têngîna hizra rastîya bûjenî re wê dibêjê û wê dihênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê di aslê xwe de wê, weke ku wê spinoza wê bahsa hizrê a ji wê derhanînê wê bikê wê di wê çerçoveyê de wê pêşî wê bahsa têngîna biriqînê a hizrê wê bikê. Wê dema ku wê dihênê ser ziman wê dema ku wê têngînek û hizrek ku ew bi têngîne rewîstî bê wê demê wê bi xosletê wê yê bi xosleta wê ya fîzîkî bê. Wê di wê de wê, weke zêhn ku ew li ser hizrê re biriqîna wê nebê lê hizir di zêhnê de biriqîna wê bê re wê, di wê temenê de wê, karibê wê bi wê re wê di awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê, spinoza wê mijare biriqînê wê weke ku wê, bi xosletên wê yên bi hizirkirinê ên wekebi xosletên fîzîkî wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê. Wê bi aliyê jê derhanînê bê. Wê li gorî wê hiş wê ji hişê ku ew ji wê ku ew dibê wê weke ya piştê ku ew dihê bê. Di wê nûqteyê de wê ya pêşî wê ew hizrê ku ew ji wê diafirê wê weke çavkaniya wê ya pêşî wê di rengê de wê biafirênê û wê di wê nûqteyê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê nûqteyê de wê spinoz wê mijare wê lê derhanînê wê weke aliyekê wê biqasî wê giring wê bibîne. Di wê nûqteyê de wê li gorî spinoza wê, bo zanînê ku ew dihê zanîn wê, li ser wê ne sekinê. Wê ya ku ew li ser wê bisekinê wê ew bê 'ku mirov nizanibê ku mirov dizanê wê demê mirov nizanibêbê (Spinoza, ethica, r; 20-21 û 42-43).

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê mijarên jê derhanînê wê çendî ku wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman lê wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê

yê din ê giring wê, mijare têtîna 'bipêve girêdanê' wê derxê li pêş. Ew jî wê di wê temenê de wê weke bi têtîna "hişmendîya wê hişê ku ew bi wê re bûya têtîliya wê ya bi wê re wê, li ser wê re wê weke aliyê wê yê ku wê bi kirpendinekê wê di wê nûqtayê de ku ew bi wê re were lê hizirkirin bê. Wê bûjena wê zanînê wê bi têtîliya wê re wê di heman heviyekiyekê de bê. Di wê nûqtayê de wê, li gorî spinoza wê di nava hizir û hizra hizrê de wê, cihêbûnek aqilî wê di awayekê de wê hebê û ew wê di wê nûqtayê de wê dixwezê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman(spinoza, ethica, r; 10, 11, 21, 22).

Di wê nûqtayê de wê spinoza wê mijare hizirkirinê wê li ser têtîna hebûnê a weke 'hizra hizrê' re wê, li wê bihizirê bi têtîna hizra hebûnê, ew wê, di heman navê-sifatê de wê, weke ku wê hebê re wê, weke hebê wê, werênê ser ziman û wê yek wê weke bi têtîna 'sîyane hebûnê' û ya din 'bi sîyane hizirkirnê' re wê di awa û rengekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Spinoza wê nûqtayê de wê, di mijare çavkaniya wan a bûjenî de wê bixwezê ku ew bi wê re wê li wê bihizirê û ew bi wê hizra xwe ew wê werênê ser ziman.

Li vir spiniza wê mija hişê wê ji van aliyan ve wê dema ku ew dihênê ser ziman wê bi têtîna 'hiş wê çawa li dervî hiş wê weke sergirtî bê' wê di wê nûqtayê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê êdî wê ew wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di wê nûqtayê de wê, bi sînore me yê hişkirinê ê 'netêr' ku ew li wê dihizirê wê di wê temenê û çerçoveyê de wê bi ya ku ew dervî wê dimênê di hizirkirinê de dihiş de wê bixwezê ku ew li wê bihizirê û wê, di wê hizirkirina xwe de wê ji aliyekê din ve wê bi kirpênê.

Ya ku spinoza bi hişa dervî hiş re lê dihizirê

Li vir li ser têtîna 'hişmendîya dervî hiş wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di dewama wê de wê hinekê din wê li ser wê sekinê bê. Spinoza wê di wê nûqtayê de wê mijare hişmendîya dervî hiş wê, bi wê ve girêdayî wê bibêjê ku 'em di nav sert û mercên ku em bi wê dihizirin û bi hizir in em bi hiş in.' Di wê temenê de wê, ev wê di xwe de wê weke aliyekê wê yê ku em weke ku wê spinoza dibînê wê weke sînorekê û kêmbiyekê û ankû netêrîyekê ku ew di kirpenê di gotinê de wê werênê ser ziman.

Aliyekê din jî wê weke ku wê dîsa wê bi mijare gotina hiş ve girêdayî bê ku ew wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman wê, têtîna kirpendinê û hwd ve wê girêdayî. Ew wê di nava rewş, têtîna û hwd re wê bi gelek

awayan ku wê karibê wê bi wê re wê were kirpendin ew wê weke aliyekê wê yê din bê ku ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Wê dema ku em wê bi hizrekê wê weke bi hêst dibin û ankû em hîs dikin û hwd wê, ew wê weke têtîna ku wê li gorî spinoza ku ew dema wê hat wê ew jî wê di renekê de wê weke ku wê bi hizir bibin û wê bi wê werina ser ziman. Di mijare kirpendinê de wê, spinoza wê li ser aliyên din ên bi hizirkirinê wê bi wê re wê bi têtîna hêstê re wê li wê bidest hizirkirinê wê bikê. Minaq wê di dewama wê de wê bahsa wergerandina zewkê li hişmendiyê wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê êdî wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Ew wê di wê nûqteyê de wê hinek aliyên din wê di dewama wê de wê bi wê re wê bidest hizirkirinê wê bikê û w di wê temenê de wê bi wê re wê êdî wê bidest hizirkirina wê bikê. Di wê nûqteyê de wê rewşên weke derûnî, hîs û hwd ku ew wê, weke bi birîqîna wan re wê di renekê de wê weke aliyekê ku ew hiş weke sedemên wê ku ew nizanê ku ew nizanibê wê encamên ku ew pêşkêş dikê re wê di renekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê mijare hêstê wê weke aliyekê ku wê di wê çerçoveyê de wê li ser wê têtîna hêstê re wê, di renekê de wê bi awayekê weke ji wê derhanînê û ankû lê têtîhiştinê û ankû lê ghiştinê û hwd re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman.

Spinoza wê ji aliyekê din ve wê ji aliyê têtîna xwûdê zanînê ve wê nêz bibê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. “Hiş ku wê hizrên bi hêstîyarbûyî re ku wê fahmbikê wê bi wê re wê awayekê bi hêstbûyinênku ew bû wê, derkbikê. Ev hizrên bi hêstîyarîbûn ku wê bi bandûrek bûjenî wê ew li ser bedenê ma bandûra xwe didina dîyarkirin wê, hingê wê weke bi rastî ku ew rastteqin û sedema dawî in û di qadên ku em di wê de ne azad in wê, hebûna xwûdayekê ku ew xwediyê pêşdîtinê û ew her tiştê li gorî rêgeza armanc-amûrê ku ew sererastdikê ku ew dikarê were pê bawer bikê(Spinoza, Ethica, lê zêdeya wê)..

Spinoza wê di wê çerçoveyê de wê kombineyekê ku ew di afirênê di serê xwe de bi aqilî wê bi wê re wê di çerçoveya têtîna weke ya ‘hiş biriqîna hizir a’ re wê, bikê ku ew wê bi têtînek derhanînê wê di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê fahmbikê.

Spinoza wê mijare hişmendiyê wê, dema ku em bi têtînek wî ya ku me li jor wê hinekê hanî ser ziman a têtîna xiyalkirinê re ku wê werênê ser ziman wê baş bê. Wê dema ku ew li têtîna hişmendiyê dihizirê wê bi wê re wê, bi têtîna jê derhanînê wê, di renekê de wê wekebi têtîha

xiyalkirinê re wê, li wê bihizirê. Ber çi wê li gorî spinoza wê zêde xiyalkirin wê hindik xwezayê wê bi me bide fahmkirin? Wê di wê çerçoveyê de wê aliyekê wê yê weke bi têtîna hilberînê wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku ew di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê re wê di rengê de wê karibê wê fahmbikê. Di têtîna kirpendinê de wê weke ku wê spinoza wê li ser têtîna cewherê re ku wê werênê ser ziman wê bi lê kirpendinê wê bi wê re wê êdî wê, bi lê hizirkirin û şiyarkirinê bi awayên din re wê bikê. Wê weke bi têtîna ku wê di têtînekê de wê weke ku wê hev girtin û beşên wê hebin û wê ew kirpendin wê weke li beşekê ji wan wê bikê re wê di rengê de wê êdî wê bi wê re wê weke ku wê li wê bê lê hizirkirin û wê were hanîn li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê têtîna kirpendinê wê di wê rengê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku wê xwe bi wê re wê di rengê û awayekê de wê bide dîyarkirin bê. Kirpendin wê weke ku wê di wê de wê aliyên ku ew weke aliyên din hena wan di kirpênê û wê dema ku ew kirpend wê bi hîş wê bide dîyarkirin û wê weke li wê şiyariyê wê ji wê aliyê ve wê bide fahmkirin. Di wê rengê de wê, di têtînekê de wê, weke ku wê bi têtîna cewherê re wê, were lê kirpan wê, bê gotin ku wê bi awayekê bêsinor wê derfeta bi wê lê kirpendinê wê hebê ku ew bi wê re ew di wê çerçoveyê de li wê ew were kirin.

Di awayekê din de jî wê di dewama wê de wê pêwîst bê ku wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê, kirpendin wê di rengê de wê, kirpendinek bi tekane a li ser têtîna cewhera wê ku ew dikê wê bi wê re wê bi têtînek weke li lê belavbûna bi wê re wê di çerçoveyek bê sinor de wê ew wê, di awayekê karibê wê bi wê re wê fahmbikê(spinoza, athica, r, ji 13 heta 18'an).

Di wê têtîna lê kirpendinê de wê, di wê pêvajoya wê de wê hertimî wê weke bi têtîne nicelikî a cewherî û heyînî wê xwe bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Li vir di wê têtînê de wê bi têtîna kirpanê de wê ev alî wê di wê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê fahmbikê ku wê bi têtînê û ankû wê hişê re wê aliyên 'weke beş ku ew di wê de hena û ne li wan hişyar a mejibi dîtina xwe ya bi hiş' re wê di wê temenê de wê, weke bi wê kirpendinê de wê ew wê pêkwere ku ew li wan ew şiyarî dibê wê êdî wê, werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê di pêvajoya hizirkirinê de wê, ev wê, di her hizirkirinê de wê weke pêvajoyek hizirkirinê a di wê de weke bêsinor wê di xwe de wê werênê. Di wê rengê de wê li gorî wê têtîna spinoza wê

kirpendin û sînôrê wê û di wê de wê bi wê rengê wê kifşkirina wê êdî wê weke ku ew nebê.

Di wê nûqtayê de wê li dûv hev wê di wê de wê weke ku wê bi wê hizirkirina wê re wê êdî wê were fahmkirin û wê karibê were hanîn li ser ziman wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengê û awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê di têngîna xwe ya xwezayê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê, weke bi têngîna navê-sifatê re wê li ser têngîna di wê de wê bi 'yekwateyî' ku wê di wê çerçoveyê de wê di wê de wê bi kifşkirina xosletên ku ew wê bi wê werina atfkirin. Lê kirpendin wê di rengê de wê weke têngînek ku ew wê di wê temenê de wê çerçoveya wê fahmkirinê a nitelikî wê bi xwe re wê, di rengê de wê bide dîyarkirin. Di wê de wê weke 'ku ew wê bi kirpendinê wê bi têngînek xwezayê re wê bikin wê piştê wê, di dewama wê de wê bi têngîna 'xwezaye xwezayê' û ankû 'natura naturata' di rengê de wê, bi têngîna di wê de wê gihiştina têngîna wûcanê û ankû ciwarekê wê bê xwediyê rengê fahmkirinê.

Spinoza wê, di awayekê de wê mijare kirpendinê wê weke rengê ku ew di wê de wê lê gihiştinê û têngiştinê ku wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman bê. Wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Têngîna xwezayê wê weke aliyekê wê yê giring ê têngîna spinoza wê bi têngînek morfolojikî û ji wê têngiştin û gihiştina hişê û hwd re wê biafirênê û wê di wê de wê bi kifşkirinê û wê bi wê re wê lê gihiştinê re wê werênê ser ziman. Di wê de wê ya ku ew wê weke ku ew lê hat gihiştin ku me li jor li deverê wê hanî ser ziman ku ew wê weke ya ku ew hat derhanîn bi hizra ku ew ji wê hat derhanîn re di heviyekiyekê de wê fahmbikê ku wê wê bihizirê re wê dema ku wê bi kirpendina xwûdê re wê li wê bihizirê re wê, demê di xwezayê de wê weke bi xwediyê re wê heviyekiyê û ankû wê weke ew êdî ew bê di wê çerçoveyê de wê rengê wê hizirkirinê wê bi xwe re wê di awayekê de wê bîrê ser ziman. Di kirpendinê de wê, xosletên weke bi awayekê zincirî di dewama hev de hatina wan û bi wê re ku wê li ser wê temenê cewherî ku wê bi qarakteristikî ku ew li hev wê bigihijê. Aliyê din din jî wê têngîliya nava wan têngînan bê ku wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di dewama wê de wê weke têngînek ku ew wê li ser wê kirpendina cewherî a 'xwûdayî ku wê di cewherê xwe de wê, xwediyê aheng û levkirina ku ew bi wê re wê karibê ku ew bi wê re were fahmkirin bê. Bi wê re wê li ser wê temenê têngîliya a

bi sazûmane ku wê ji wê serbixwe wê bi têtîliya kirpendinê ku wê dervî wê di têtînek û renekê fahmkirinê de wê bi wê re wê pêşkeve bê. Spinoza wê ji rûpelên 26'an û pê de wê di renekê de wê têtîna têtîliyê wê bi wê re ku wê derve û bi serê xwe wê pêşkeve wê di wê çerçoveyê de wê li ser wê bisekinê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Li vir wê di wê rengê de wê mijare têtîna pêwîstîniyê wê di wê kirpendina têtîna derveyî de wê bi têtînek xwezayî wê weke ku wê bi wê re wê di renekê û awayekê de wê weke ku wê kifşbikê û wê di wê temenê de wê êdî wê bi wê re ku wê werênê ser ziman bê.

Li vir di aslê xwe de wê, dema ku em li gorî têtîna spinoza wê dihizirin wê bi wê re wê di wê temenê de ku wê têtîna hiş wê, weke aliyekê ku wê bi hizirkirinê re wê xwediyê bingîhekê bê. Di wê nûqtayê de em dixwezîn hinekê din li ser gotinkirinê re wê di wê nûqtayê de wê pêde herin û wê, weke ku me hinekê li jor bi gotina hizir û hiş re wê hanî ser ziman wê di dewama wê de wê di wê de wê, bi têtîna derkkirinê û ankû hêza têtîhiştinê û ankû fahmkirinê re wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Li gorî spinoza wê çendî ku wê, têtîna hêza têtîhiştinê wê çendî ku wê di xwe de wê weke sermediyekê jî wê weke ku wê bihawênê lê wê weke kirpendinek hiirkirinê û pê de wê xwe ji wê zêdetirî wê di wê nûqtayê de wê nede dîyarkirin. Wê demê wê hêza têtîhiştinê wê di wê nûqtayê de wê, weke li gorî spinoza wê cewherê xwûdê wê bi wîne wê hê hindike wê di xwe de wê weke nekêm dihawênê bê. Bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê kesên ku ew dixwezîn ku ew xwûdê wê fahmbikin wê li gorî xwe wê bi têtînen antropolojikî û ankû antropomorfikî wê bi wateyên ku ew li lê dikin re wê, di şewayekê de wê, bi wê lêkerkirinê re wê bigihijina li lê fahmkirinê.

Li gorî wê bi têtînek anaolojikî ku wê li gorî wê ku mirov wê serî li lê dixê ku wê weke xwûdê wê xwediyê cewherê li ser ya ku em bi wê dihizirin re jî jî bê lê wê, bi wê cewherê xwe wê di nava ya ku em li têtîhiştinê û wê bi hêza zanînê digihijinê de wê dervî wê xwe bi awayekê bi berdewamî wê weke ku wê biparêzê.

Di aslê xwe de wê dema ku wê bi modelekê wê çawa wê hebûna xwûdê wê werênê ser ziman wê di têtîna athica de wê, weke weke ilahekê destûr demezrênê û ankû weke bi têtînek demezrênê a hukumdarekê ku wê di renekê de wê, weke weke ku wê bîne ser ziman wê, di wê temenê de wê, li ser wê re wê bi nerînek rexneyî a ilahî weke ku wê li wê bikê wê dîmenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Li vir wê di wê nûqtêyê de wê weke ya ku wê di wê nûqtêyê de wê bi wê re ku mirov wê karibê bi wê li wê bihizirê wê, mijare bi hişkirinê û kirpendinê. Kirpendin wê bi serê xwe wê di hiş de wê wateyek wê ya cihê wê hebê û wê di têngîna hebûnê de wê minaq wê, karibê bi têngihîştinê re wê karibê wê di renekê de wê fahmbikê. Ew kirpendina ku me kir wê bi têngînek din re wê di renekê de wê bi bide kirin wê dibê ku ew bi wê re di levkirinekê de ew li wê baş were. Lê vaji wê weke li wê newê û ew bi wateyek nagativî wê di wê de jî wê biafirênê û wê bi renekê din wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê nûqtêyê de wê wê mijare kirpendinê wê bi rengê ku ew dikirpênê wê bi wê têngînê wê bi ya vajî xwe re wê di wê rengê de wê di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Em wê jî dikarin wê di wê temenê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê karibin wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê fahmbikin û wê karibin wê werênina li ser ziman bê.

Di mijare kirpendinê û şêwayê wê de wê têngîn wê ji wê salixkirinekê wê bi xwe re wê biafirênê û wê ew salixkirin wê, di wê de wê, weke derhanînekê wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Lê ew derhanîn wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê têngîna cewherê re wê, çawa wê di heviyekiyekê de û di levkirinekê de jî bê wê, bi wê re wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê ku wê werênê ser ziman bê. Spinoza wê dema ku ew zanînê dihênê ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê li ser du temenên ku ew bi wê were qatagorizekirin û bi wê re were lê hizirkirin û fahmkirin re wê werênê ser ziman. Ew wê, di asta pêşî de wê bi têngîna zanînê re wê, bi ya bi zanîna sehî û ya aqilî re wê ew wê di wê rewşê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ya bi sehan wê karibê me sewkî şaşîyan bikê li gorî spinoza. Lê ya ku ew bi aqil şîrovedikê wê bi wê re wê karibê ew rastbikê û heta ji wê şaşiyê wê xilasbikê.

Li gorî spinoza wê mirov wê bi saya zanîna aqilî wê karibê ew ji wê şaşiyê xwe xilas bikê. Di wê çerçoveyê de wê bi qatagorizekirinê wê, bi cûreyê zanîna duyem û sêyem re jî wê, bahsa têngîna pêwîstinî a rastitiyê wê bikê ku ew wê, karibê li lê were lê hizirkirin. Li gorî spinoza wê, cûreyê yekem, duyem û sêyem wê bibin û wê bi gelemperî wê şaşî wê di ya pêşî de wê bi zêdeyî wê rûbidin û wê xwe bi wê re wê bidina dîyarkirin. Ew wê di cûreyê pêşî de wê, weke şaşiyê ji neşaşiyê ku wê cihê bikê wê ji xwe wê bi wê re wê nebê.

Ew wê di dewama wê de wê, cûreyê duyem ê zanînê wê ne weke rengê zanînê ê xiyalî bê. Ew wê, ew ji ji wê rengê zanîna weke ya cihê nebê. Ew wê weke têtînek zanînê ku ew wê weke ku wê di xwe de wê weke bi pêwîstîni wê zanînê bi rastîyê wê bi hawênê. Ev wê weke pîvanek zanîni ku wê weke rêjeyekê wê li ser ya weke ya xiyalî û ankû sehî ku wê ser wê ya derkkirî re bê û wê, bi wê re wê, li lê ne wê lê gihiştin. Ew wê, weke zanînek ku ew wê di xwe de wê, xwediyê têtînek fenomenî a weke ya bi pêwîstîni bê û wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê karibê wê fahmbikê. Li gorî spinoza wê, bi şewayên weke ji jê derhanînê, aqil meşandinê û hwd re wê, di temenekê fenomenî de wê weke têtînek zanyarî ku mirov wê karibê wê derkbikê û wê di wê temenê de wê weke dîmenekê zanîna rast ku ew wê di derbarê ya rast de wê zanînê wê bide me bê.

Li gorî spinoza wê di wê asta duyem de wê ew zanîn wê di xwe de wê rêjeyek têtî û baş a rastin û zanîni wê bihawênê û wê bi wê re wê, heta ku wê weke çerçoveya bi wê gihiştina a zanyariyan bi zanistî jî wê li gorî spinoza û fahmkirina wî wê ew wê biafirênê.

Di awayekê de wê, bi aqilmeşandinê û di rengê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê, di çerçoveyek mantiqî û hwd de wê, karibê bi wê re wê li wê zanîna rastin ku mirov wê li wê bigihijê bê. Li gorî wê têtîna zanînê wê, hinek rastînên ku ew dervî weke darazê û aqilê darazî û yê weke xiyalî wê hebin û ya ku wê, spinoza wê bixwezê ku ew wê ji ya zanîna weke ya xiyalî û hwd ku ew wê cihê bikê jî wê di wê nûqtayê de wê xwe bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Ev rengê qatagorizekirina zanînê wê weke bi asta yekem, duyem û sêyem ku w spinoza wê bikê wê dîmenekê wê yê ku wê suhrewerdî jî wê di awayekê de wê bikê û wê, di ya binî de wê weke pêvajoya derkkirinê û di ya ser a asta duyem de wê bi razberkirinê wê weke ya rast ku wê bi wê re wê weke ya rastkirinê û hwd re wê bibînê û wê werênê ser ziman wê, di rengê de wê werênê ber bîra mirov.

Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê, werênê ser ziman. Heta ku wê suhrewerdî wê weke di dîmenekê de wê asta duyem û ya ser wê a sêyem wê weke di çerçoveyek weke ya dervî ya demê de wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di rengê hizirkirina spinoza a bi asta duyem û sêyem de ku ew wê, weke di çerçoveyek dervê demê de ku wê karibê wê bibînê wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di wê

nûqteyê de wê, rastiya spinoza wê di wê temenê de wê, weke rastiyeke ku ew dikarê wê weke wê ku mirov wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Li gorî wî aqilê zanînê wê bi gelemperî wê bi wan pîvan û astên li ser re wê, di awayekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê ew wê di wê temenê de wê, weke ew wê karibê wê bide dîyarkirin bê. Spinoza wê di wê nûqteyê de wê dihênê ser ziman. “Di her tiştê de ku wê hevbeş bê, û di ya tam de wê biqasî ku wê bibê û ku wê di qatkê de jî wê hebê bi awayekê wê weke ya bi têrî dikarê bêjê weke heya û bê tefkirkirin wê ew bê(spinoza, athica, r; 110). Lê li vir spinoza wê di wê temenê de wê bi wê gotinên wê aqilê asta duyem ku wê werênê ser ziman jî lê wê di dîmen û rengekê de jî wê weke ji ideayên gerdûnî cihê wê weke ku wê tefkir bikê û wê ew wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, bi wê ideayên gerdûnî wê weke bi têngîna pêjnkirinê ku wê karibê were derkkirin û derhanîn. Ew wê dema ku wê bahsa wan rewşa ideayên gerdûnî wê bikê wê weke ku ew ji xwe re weke bi rathatinekê ew bûna wê, di wê rengê de wê bîhîzê ser ziman. Yanî wê ne bi sazûmanek mantîqî (nationes communes) û hwd bê. Lê bi wê rengê jî bê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê fahmbikê wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bide diyarkirin. Wê dema ku em di çerçoveya felsefeya spinoza de wê bahsa têngîna wê bikê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê karibê wê fahmbikê wê, bi wê re wê di awayekê de wê, weke ku wê li wê bihîzê û wê karibê wê werênê ser ziman.

Li gorî hizra spinoza wê dema ku wê, bedenek û ankû cismek ku wê bime re wê bikeve tîkiliyê de wê, bi bandûrlêkirinekê wê, tîkiliyek bi derkkirinê wê bideest bikê. Yanî wê, zanîna tiştên hevbeş wê di wê rewşê de wê bi wê re wê êdî wê weke ku wê were bi dest xistin.

Dîsa em werin li ser têngîna sazûmanî ku wê li ser ya rathatiniyê re wê rewşekê wê weke ku wê biafirênê wê dikarê wê di awayekê de wê weke ku wê biafirênê. Lê ew têngîna wê, di wê temenê de wê, di xwe de wê, weke ku wê çendî wê razber bin wê di dîmenekê weke şenber de wê xwe bidina dîyarkirin û wê bi derka me re wê, li ser wê re wê, tîkiliyek weke di ‘levkîrinê’ û ankû mantîqê de wê biafirênê û wê bi me re wê temenê gihiştina li zanîna wê bi wê re wê êdî wê weke ku wê di rengekê de wê, weke ku wê biafirênê.

Spinoza wê, dema ku wê li zanîna asta yekem wê li wê bihîzê wê weke ne di nava sazûmanekê û levkîrinek mantîqê û hwd de bê. Wê weke ku wê ji xwe re bê. Wê tîkiliya wê ne dîyar û dermantîqî di rengekê de

wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Wê dema ku mirov wê li wê gorî wê li wê bihizirê wê weke ku wê ya asta duyem wê weke ku wê di levhatinekê de bê, di nava sazûmanekê de wê were dîtin û wê weke ku wê li hev hatinek mantiqî wê bi xwezayî wê bi wê re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin.

Spinoza wê dema ku wê bahsa zanîna asta duyem û ya sêyem wê bikê wê di rengekê de wê, weke ya ku wê weke ku me li jor bi ya asta duyem re wê hanî ser ziman wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bènê li ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, weke ku mirov wê, di rengekê de wê fahmbikê wê, werênê ser ziman wê, sazûmana di nava zanîna asta duyem de wê, di wê temenê de wê bi têtînek aqil a levkir de wê di wê rengê de ku wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, bi wê re wê aliyekê din jî wê bi têtîna wê bi wê re wê tefkirbikê. Ew jî wê têtîna ku ew bi pêwîstî ew rast bê' re wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê weke ku wê bi wê re wê êdî wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê asta zanîna duyem û sêyem wê di wê çerçoveyê de wê weke astek û qatmanaka zanîna a bi qatagorikî li ya asta ser bê û wê xwediyê pîvanê bê. Wê demê wê ji wê li ya asta yekem wê di rengekê de wê derfeta bi wê nerînê û gihandina sazûmanê, fahmkirinê û ji hev cihê kirinê û bi hişmendiyekê wê fahmkirina wê jî ku wê temen û bingihê wê çêbikê wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Li gorî wê, zanîna asta yekem wê di wê nûqteyê de wê weke pêwîst bê ku mirov wê bi wê hinekê din wê li ser wê bisekinê. Ew wê, di wê nûqteyê de wê weke hişmendiyek li ser wê re ku wê ya derkkirî a di asta yekem de wê çawa wê bibê ku wê bi wê re wê çerçoveya wê ya fahmkirinê wê weke ku wê biafirênê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê. Wê di wê çerçoveyê de wê, derfeta dîtina rast a li zanîna asta yekem jî wê bi wê re wê di ya duyem de weke ya li ser wê re wê weke ku wê karibê were kifşkirin û wê bi wê re ku wê karibê were fahmkirin û ew wê hanî li ser ziman. Di wê rewşê de wê, weke ku wê spinoza wê werênê ser ziman wê ya asta yekem ji wê ne dîyariyê, dermantiqiyê û rewşa wê ya xiyalî û bê sazûmanîyê wê di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê karibê were derxistin û wê di wê temenê de wê karibê ew bi wê re were fahmkirin û di çerçoveya wê de wê werênê ser ziman.

Zanîna asta yekem wê di wê rewşê de wê bi wê re wê, di renekê de wê xwe weke zanîna ku ew di wê rewşê de wê bi nerînek weke ya 'xiyalî' ku wê spinoza wê pênasebikê re wê di renekê de wê pênasebikê re wê bibê. Ew têngîna weke ya xiyalî ku ew di wê de wê, aqilê asta duyem bû xwediyê dîtîne li wê û ankû di wê de wê êdî ew wê di wê de wê rastkirinê wê bi hişkirinê wê di wê çerçoveyê de wê bête li holê. Li gorî wê têngîne wê ev wê weke bişibihê li wê ku em dema ku em di xaniyekê de dijîn weke di nava çar hêtan de û em nizanin ku wê ew çi bê. Ew xanî bê û ankû ew tiştêkê din bê. Lê wê dema ku em nerînek ji wê jortir bi wê li wê dinerin wê demê wê weke xanî bi hêtên wê re wê kifşbikê. Wê demê wê, mirov wê zanîne ku ew çi ya di ser û mejiyê xwe de. Wê dema ku ew bi wê rengê ew salixkirin wê weke zanînek ew weke hatî piştrastkirin wê di wê temenê de wê, êdî wê weke ku wê were piştrastkiriin wê di wê rewşê de wê xwe bi wê re wê di renekê de wê bide dîyarkirin.

Wê ew xaniyê bi çar hêtên wê ku me ew didîtî em, ber ku em li gorî wê têngîne em di wê de dijîyan me ne dizanî ku ew çi ya. Lê wê ji wê û ji me sertir wê weke pêwîstîya nerînek li ser hebûya û ew jî wê bi nerîn û dîtina asta duyem re wê di wê de wê weke renekê fahmkirinê ku wê bi wê re wê bigihênê wê fahmkirinê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê, di renekê de wê bide dîyarkirin.

Çi ya zanîna aqilê duyem û sêyem

Spinoza wê, ew aqilê asta duyem wê weke yê li ser wê ê astbilind bê û wê ne weke ya xiyalî bê wê pênasebikê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Ew wê, di xwe de wê, pêjn û dager wê hebin ku ew bi wan re digihijê wê rewşa xwe ya aqilî. Ew wê weke aqilî pêjn û dagerî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê di wê rengê de wê bi wê re wê, li wê bihizirê. Di têngîneke fenomenî de wê hebûna pêjn û dageran wê weke heyinna bûjenî û ankû bi rengê aqilê bûjenî ku ew di wê temenê û rengê de ku ew dibin wê bi wê re wê ew wê weke li wê bihizirê û wê di wê şewayê de wê bi wê re wê êdî wê werênê ser ziman.

Di wê aslê xwe de wê ew pîvana zanîne wê bi astî wê weke di pêvajoyek bûyina aqilê bi pêjn de derbasbûyî de wê xwe di renekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ew di wê de derbas bûya û wê, di xwe de wê, weke bi serê xwe wê weke bibê û wê di renekê de wê weke aqilê di xwe de weke rast û bi pêwîstînî rast wê di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê weke ku wê ew wê werênê ser ziman.

Di mijare wê têtîna zanîne de wê, wê bi pêvajoyên zanîne ên bi asta re ku wê di wê rengê de wê li wê bihizirê wê, di têtîna qatagoriyên aqil ên suhrewerdî de jî wê di wê rengê de wê weke dîmenekê wê yê hizirkirinê wê hebê û ew wê di wê rengê de wê, pêvajoya asta aqilê duyem û sêyem wê weke aqilên astbilind ku ew li wê were lê ghiştin wê bibênê. Lê suhrewerdî wê di têtîna zanîna asta yekem de ku wê bi têtînek pîretikî û ya ji bûjenê û kirinê, xûy û hwd ku wê bibê wê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê weke têtînek bi zanîni wê bi hasibênê lê wê ne weke xwediyê astek ast bilind wê pênasê û şîrovebik. Li gorî wî ku ew kengî derbasî wê ya asta bilind bû wê bi wê re wê, di renekê de wê zêdetirî wê di xwe de wê bi fahm, rastin, û hebûna fahmkirinê wê bibê. Di wê rengê de ew wê dihênê ser ziman ku wê asta ya li ser wê, ya li binî wê di awayekê de wê ji xwe re wê bikê pêpelok ku ew bi wê re wê li wê bilind bibê wê bi wê re wê werênê li ser ziman. Yanî wê di renekê de wê weke ku wê bi hev ve girêdayî wê di wê rengê de wê, di şewayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, têtîna weke ya di asta duyem û ankû qatagoriya duyem a asta jorin a zanîne de wê suhrewerdî jî wê weke spinoza wê werênê ser ziman ku ew wê, di wê çerçoveyê de wê, xwediyê pêwîstîniyek rastîni bê û wê li ser wê re wê bi gotina “bi wê aqilê li ser ya li jêr a ji bûjenî were fahmkirin” re wê, di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Spinoza wê, di têtîna xwe ya asta duyem de wê, di wê de wê, pêvajoya asta duyem wê di wê rengê de wê bi giringiyek ku em wê bi du aliyan wê dikarin wê fahmbikin wê werênê ser ziman. Ya pêşî wê di wê temenê de wê weke aqilê rastîni bê. Ya duyem jî wê weke aqilê ku ew di xwe de rast û ankû di xwe de xwediyê rastîya pêwîstîni bê wê di wê rengê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê salixbikê û wê werênê ser ziman. Wê çerçoveyê de wê asta duyem a aqilî wê weke aqilekê li ser bê ku ew wê, weke hem wê ji ya yekem re wê karibê rengê bi wê ê wê yê fahmkirinê wê kifşbikê û hem jî wê di wê rengê de wê, bi sazûman û hiş bikê ku wê derxê li astek duyem a bi ast a zanîni jî.

Ew wê di wê nûqtayê de wê, têtîna hizra ne rast wê weke ku wê, çavkaniya wan a pêjnî wê weke tiştêkê din ku wê bidina nişandin re wê di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Li vir wê, temenê hizrên şaş û ne rast wê spinoza wê li ser çi wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman? Wê dema ku em pîrsek bi wê rengê wê dikin û wê bersiva wê werênina ser ziman wê bi wê re wê karibê wê bibêjê ku wê, hizra nerast û şaş wê bi girêdanên wê yên hêstî ku ew nebin

ve girêbide. Wê di wê temenê de wê ew wê bi têtîn û temen bikê û wê di iwê çerçoveyê de wê werênê ser ziman.

Bi wê re wê bi tevgerê bedenê ku wê ne ji wan derkkirin ne rast lê wê bi etmenên derve ve girêdayî ku wê bibin ve wê werênê ser ziman. Spinoza wê, bi hizra rast û derkên din wê ji hev wê cihê bikê. Hizra rast û bi nebûna derkên xiyalî, şaş û bi hizirna din ên cihê ku wê weke çavkani wê pêjna wan bide nîşandin. Li gorî wî hizrên şaş û xiyalî wê bi hêstên bêgirêdan wê bibin û wê ji wan bibin. Bi wê re tevgerên bedenê û tevgerên wê yên cihê û derkên wê bi van hizrên şaş wê ne ji hêza bi sedemek derve wê xwe bide dîyarkirin (spinoza, ethica, r, 70)

Di dewama wê de wê spinoza wê, rewşa wê hizra rast û rewşa bûjenê wê çawa wê di heviyekiyekê de wê levbikê wê di dewama wê de wê spinoza wê li ser wê bisekinê û wê bi wê re wê hizra xwe wê werênê ser ziman. Li gorî wî hizra rast wê dîsa wê li gorî xwe wê hebê û hesan bê. Weki din weke hizrek hesan wê xwe bide dîyarkirin û wê li ser wê re wê bi bandûra wê ya di zêhnê de wê di dewama wê de wê li wê bihizirê. Lê ew wê, ji aliyekê din ve jî wê bi rewşa bûjenê a xweser û ankû teybet re wê di levkirinekê de jî bê.

Spinoza wê di dewama wê de ew wê werênê ser ziman û wê bibêjê ku mirov tiştê li gorî rastîya û bi rastî û bi rêya sehê (intuition) wê, derkbikê wê weke sîyanek mazin wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Ew wê di dewama wê de wê, mijare aqilê asta duyem wê di wê çerçoveyê de wê, weke çerçoveya me ya fahmkirinê ku ew bi sazûman dikê û wê di wê çerçoveyê de wê di nava ya şenber û razber de wê, weke pêvajoyek fahmkirinê jî bê ku ew wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Li vir em wê nûqteyê jî wê werênina ser ziman ku spinoza wê heta wê asta duyem a aqilê wê pîvanê wê rewşa aqil wê li ser rewşek asayî, aqilane û dînyawî wê di rengekê de wê şîrovebikê. Aqilê asta duyem ku wê çendî wê cihê bê wê, di wê çerçoveyê de wê weke pêvajoyek hizirkirinê a teybet ku wê, di derbarê tiştê bi xwe bi xwe de ku wê bibê xwediyê hiş wê zanîn wê di xwe de wê bi wê re wê bigihêjê têtîn û fenomena rastiyê û bi wê re wê, sazûmanaê wê di xwe de wê bigirê û wê werênê ser ziman wê bi wê re wê, di rengekê de wê hizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê astê de wê, pêvajoya aste pêşî a derka ji derve û ya ser wê re ku wê weke ya bi hişbûyî û xwediyê rastiyê wê di wê çerçoveyê de wê weke du astên ku wê têtîliya wan ya bi hev re wê çendî ku wê ya asta duyem wê ya asta pêşî wê bi sazûman û weke aqil wê lê bikê wê di wê

çerçoveyê de wê bi wê bûyina wê re wê ew jî wê weke rastîyekê wê di dewama aqilê asta duyem de wê weke wê bigihijê wê rastiya xwe ya bi fahmkirinê.

Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, pêvajoya asta pêşî wê weke tenê derkkirinek bi dîmenî wê di wê rengê de ku wê bibînê û ku ew wê weke derkkirinek bi hiş a di derbarê tiştê de jî bê lê wê ew zanîn wê di wê rengê de wê, weke têgînek zanînî a ku ew di wê rewşê de wê, pêwîstiya weke hişmendiyek din ku ew bi wê rast bibê, û bi sazûman bibê. Wê di wê çerçoveyê de wê êdî wê weke ku wê bê ser ziman wê pêvajoya asta duyem wê, di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke ku em di nava têgîna qatagoriyên suhrewerdî de wê dibînê wê di nava pêvajoyên hizirkirinê û ankû astên wî yên hizirkirinê de wê asta sêyem wê weke aqilê weke aqilê xwûdayî ku wê suhrewerdîyî jî wê di nava xwe de wê weke aqilê pîroz ê herî bilind û ser hemûyan re ku ew bê gihiştin li fahmkirina wê re wê pênasebikê bê. Di wê rengê de wê, di dîmenekê de wê rengê hizirkirina spinoza jî wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Spinoza wê, di dema xwe de wê, ew bixwe wê weke ji malbatek cihu ku ew wê ji endulusê wê goçbikê û wê di wê demê de wê li wê herêmê filosofên weke ibni tufeyl ku wê karibê wê bahsa wan bikê weke di çerçoveya kevneşopîya suhrewerdîyan de wê werê dîtin ku ew hebê. Her wusa wê filosofên weke ibni ibacce û ibni meserre jî wê karibê wê di wê çerçoveyê de pênasebikê û werênê ser ziman.

Spinoza wê, di hizirkirina xwe de wê, aqilê xwûdayî ê asta sêyem ku wê di rastiya hemû rastiyan zanina aqilê de wê hebin. Wê sîrayetî wê bikê.

Spinoza wê di wê nûqtayê de wê, mijare cewherê wê di rengekê de wê were dîtin ku ew wê derxê li pêş û wê bi têgîna xwezayê re wê weke ya ancama li ser ya pêşî re wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di nava hizrên spinoza de wê, ev jî wê di rengekê de wê were dîtin ku ew li wê dihizirê wê, ew bê ku wê têgîna xwezayê wê bi têgînek cewherî wê werênê ser ziman û wê bi gotina 'xwezayê wê ji xwe û pê de wê cewherê wê nebê' ew cewher jî wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê were pênasekirin.

Li gorî spinoza wê rastî wê hem pîvane xwe û hem jî ya nerastîyê bê. Wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Rastî wê bi xwe re wê weke rastîyê wê hebê. Lê weke ne rastîyê ku ew çawa ne rast a wê bi wê re wê li ser wê çerçoveya xwe re wê bi wê re wê

li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, rastiya me wê bi wê re wê, ya vaji wê jî wê bi nerastiyê re wê di wê temenê de ku wê hebê wê weke pêvane wê jî bê di wê temenê de.

Li vir wê, spinoza wê di nava têngîna xwezayê de wê bi wê rengê wê bi rastiye re wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê hizra xwe wê werênê ser ziman. Lê wê di dewama wê de wê dema ku ew gerdûnê wê werênê ser ziman wê weke xwediye pêşnûmeyek bi sazûmanî wê tefbikê û wê di wê çerçoveyê de wê, bi têngîna ya yekem ku wê ya dawî jî bê wê di wê temenê de wê li ser têkiliya ya pêşî û dawî re wê bi wê re wê têkiliyekê wê bi wê re wê li ser wê çerçoveyê re wê bi têngînekê re wê dênê.

Li vir wê dema ku wê xwezayê wê şîrovebikê wê li gorî spinoza wê aliyekê wê yê din jî wê hebê ku ew wê pîrr zêde wê serî li ser wê biwastênê û wê bi wê re wê serê xwe wê biêşênê. Ew jî wê cewherê xwezayê bê. Heta wê demê wê hertimî wê li pişt xwezayê wê li hêzek din a rûhanî wê were lêgerîn û ew wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re ku ew wê hêza xwe wê ji wê bigirê re wê bê hanîn li ser ziman. Lê di wê nûqteyê de wê di encama hizirkirinê xwe yê demdirêj de wê bi wê re wê bigihijê wê encamê di hizra xwe de ku wê, 'wê ji wê cihê wê cewherekê wê yê din wê nebê' re wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman. Ev salixkirina spinoza wê di aslê xwe de wê weke salixkirinek giring ku ew di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bigihijê û wê bi wê re wê hizra xwe wê werênê ser ziman. Ew wê di wê temenê de wê bi têngîmna navan-sifatan bi zanîna wan re rastarast bi zanîna cewherê tiştê re wê, têkilidar wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li gorî wê ev wê hem xwûdê wê baştir wê bikê ku ew wê bide fahmkirin û wê hê zêde wê bikê ku em lê hêjêbikin(spinoza, ethica, r; 347-348).

Li gorî wî wê dema ku zêhnek wê dema ku wê hertimî wê tişt bi aqilê asta sêyem re ku wê kir ku wê fahmbikê wê, êdî ew wê bikeve nava hewldana ku ew hertimî bi aqilê sêyem re wê fahmbikê. Ber ku wê dema ku ew carekê bi wê rengê hat fahmkirin wê li gorî wê xwe bi wê re wê bihoyê bi hizirkirina xwe û wê bi wê hoyandina xwe wê êdî wê di wê çerçoveyê de wê herûher wê bi wê re wê bi wê rengê bihizirê. Di pêvajoya gihiştina aqilê sêyem de wê astek bi tevger, çalak û li xwe bê. Wê hertimî wê bi wê re wê weke li xwe bê. Wê weke astek bilind a ku wê bi wê re wê zêhn wê bikê ku wê fahmbikê bê. Di dewama wê de wê hoyandina bi aqilî a weke bi fêrbûna hertimî bi asta sêyem a aqil re wê fahmbikê wê ne ji ya asta yekem lê wê ji ya asta aqilê duyem wê di rengekê de wê bibê. Li gorî wî zanînen asta yekem wê weke yê ne dîyar

bê û wê ber wê yekê wê di hilberina me ya aqilî de wê, li ser wê pîvanê û astê wê zêde nikaribê bibê alikar. Lê rewşa aqilê asta duyem wê rastarast wê, weke zaninek ku wê weke ji wê rengê wê bi wê re wê bibê wê werênê ser ziman. Weki din spinoza wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê weke hewldanaka zêhnê bê ku wê bixwezê tiştê bi zanîna asta sêyem wê bikê ku ew wê bizanibê(spinoza, ethica, r; 349-350).

Li gorî spinoza wê aqil wê dema ku ew di şêwayê de wê fêrbû wê di wê çerçoveyê de wê çawa wê weke ku wê israrbikê wê di wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew li ser wê bisekinê û wê di wê temenê de wê di reng û awayekê de wê werênê ser ziman. Di rengê ku wê ew wê dihênê ser ziman de wê, di wê rengê de wê weke ku wê, dihênê ser ziman wê, bi wê têgînê wê, 'zêhn wê, li ser esas û rengê fêrbûna xwe wê bikê ku ew tiştê li ser asta aqilê sêyem re wê bikê ku ew bizanibê. Wê di wê fêrbûnê de jî wê şêwayê wê yê fêrbûnê wê seh (intuition) bê.' Wê di wê çerçoveyê de wê mijare fêrbûnê wê di wê temenê de ku wê bi wê re wê werênê ser ziman wê, di wê têgîna wî ya fêrbûnê de wê têgînek weke ya ku ew di kirpênê wê di çerçoveyek têgîhî a weke ya ku mirov wê, di renekê de wê çawa wê, li ser wê rengê fêrbûna xwe re wê ew wê bikê wê di renekê de wê kirpendinê wê bikê(spinoza, athica, r, 114 û 151).

Li gorî spinoza wê zanîna bi rêya sehî ku wê were fahmkirin wê di wê çerçoveyê de wê weke renekê zanînê ku ew ku rengê aqilê weke yê asta duyem wê di xwe de wê weke di şêwayekê pêwîstîni de wê bibnê bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê yekê wê, fêrbûna li ser asta ku wê meji wê bixwezê ku ew bi asta sêyem a zanînê wê fêrbikê wê ne ji ya yekem wê were lê wê asta duyem a aqilê wê were. Di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê ew wê, di renekê de wê êdî wê bi wê re wê di dewama wê de wê mijare sehê wê weke şêwayekê fahmkirinê wê çawa wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin wê êdî wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê êdî wê werênê ser ziman bê.

Di mijare fahmkirina asta yekem a zanîna wê de wê ew wê, bi wê re wê werênê ser ziman ku ew wê di xwe de wê ber ku wê, ne xwediyê dîyarî, safî û zelaliyê bê wê êdî wê zêde wê derfetê wê nedê me ku em wê di wê çerçoveyê de wê êdî wê, zanîna weke ya asta duyem û sêyem li wê bihigihijê. Lê wê ya asta duyem wê ji wê re wê temen û weke bingih wê karibê bibê bê.

Di wê nûqtayê de wê, di dewama wê de wê spinoza wê mijare wê nûqtaya zanînê wê êdî wê li ser rewşa derkkirinê a zanînê a bi kes re wê

li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê kesek wê xwediyê hizrek rast bê wê zaninê bê ku ew xwediyê hizrek rast a. Wê di wê temenê de wê temenê wê zanîna ku ew xwediyê hizrek rast a wê bi wê xwedîbûna wî ya li wê hizra rast a di serê xwe de ku ew weke xwediyê wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê mijare bûyina xwediyê hizra rast wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, di mijare têngîna bûna xwediyê hizrek rast ku wê bi hizra ku ew xwediyê hizrek rasta re ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê di şewayê spinoza de wê, li ser wê têngîna hizra rast ku wê weke kirdeyekê ku mirov wê li ser wê xwediyê wê zaninê bê ku mirov wê xwediyê wê rastiye bê. Wê ew rasti wê di serê wî de wê hebê. Ew wê zanibê. Wê dema ku ew li gorî wî asta duyem a zaninê ew nebûba wê demê wê nikariba wê têngiştinê û hişmendiyê di derbarê wê zaninê de wê, di serê xwe de wê bigihîjî li wê. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê ye ku ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di reng û awa û şewayekê de wê weke ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê hizra xwe wê werênê ser ziman.

Ya ku wê di serê mirov de wê hizrê wê bide çêkirin ku mirov wê xwediyê wê tiştê ya wê çi bê? Spinoza wê di wê nûqtayê de ew wê pirsê wê bikê ku ew wê ew wê ew tişt bixwe bê û ankû wê dervî wê weke têngînek, hişek û ankû aqilek bê. Wê dema ku ew di wê nûqtayê de wê li wê bihizirê wê, hebûna wê ya tiştî ku ew di serê mirov de wê weke têngînekê wê bibê wê di serî de wê bi wê re wê weke aliyê wê ye giring wê ew zanina ji aqilê duyam ku ew di derbarê wê de bi hişmendî di mejiyê me de wê bibê wê bi wê re bê. Wê di wê temneê de wê di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê nûqtayê de wê, dema ku wê spinoza wê di wê çerçoveya hizra xwe ya duyem de wê kûr bibê wê weke ku em bi suhrewerdî re wê dibînin wê ew jî wê mijare berhevkiya zaninê a di xêvê de wê weke aliyekê wê ye ku ew di wê de wê bikirpênê û wê bi wê re wê, di rengekê de wê, bi wê re wê gihiştina wê çerçoveya wê zaninê û wê fahmkirinê û bi wê re wê zanîna wê ku mirov wê li wê gihiştîya wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê hizra xwe wê êdî wê di rengekê de wê weke ku wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê jî wê dikarê wê weke aliyekê wê ye din wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zaninê wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê ku wê weke aliyekê wê ye giring bê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Suhrewerdî wê di mijare wê zanîna ku ew dihê girtin û wê weke 'zanîna razber' ku wê pênasebikê wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke ku wê mirov wê dibînê wê di awayekê de wê pênasebikê û wê di wê çerçoveyê de wê, bènê li ser ziman.

Suhrewerdî wê di xêvê de berhevbûna zanînê wê radayak zanînê wê bi afirênê û ew wê, weke temenekê bi hişbûnê a li astên din ên pêşî ên zanînê ku wê bibin ku wê mirov wê bi wê re wê li wê bigihijê û wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê re wê bi wê re wê temenê wê biafirênê wê werênê ser ziman. Spinoza wê, di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, weke di heviyekiyekê wê bi wê rengê de wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê tişt wê xwe bi xwe newê zanîn bê. Ew zanîna wê ya ku em wê digihjin jî wê ne bi wê bê. Wê di wê temenê de wê bi wê asta wê zanîna wê ya giştî a li ser wê re ku wê bibê re bê. Wê di wê temenê de wê dema ku em wê dibînin weke tişteke wê pênase dikin di serê xwe de û wê weke tênginekê wê di derbarê wê de weke ku em xwediyê zanîn û hiş in wê bi wê re wê bibê re wê werênê ser ziman.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê tişt wê karibê xwe bi xwe di derbarê xwe de wê bibê xwediyê wê zanînê. Di wê temenê de wê di demên serdema navîn de wê li ser wê çerçoveyê wê mijare gihiştina wê zanînê wê, hertimî wê li wê were lê hizirkirin û nîqaşkirin ku wê 'ya di xwe de bi zanîn' wê çawa wê hebê. di wê çerçoveyê de wê, hinekê jî wê di wê rewşê de wê êdî wê di dewama wê de wê, bi wê re wê liwê were lê hizirkirin û ew wê di wê renekê de wê bê xwestin ku ew were fahmkirin.

Di awayekê de wê di têngîna spinoza de wê, ew wê were dîtin ku ew wê, ji ya gava dîtinê wê gavêbiavêjê û wê di wê nûqtayê de wê bi wê re ew wê di wê rengê de wê pênasebikê û wê di wê rengê de ew wê werênê ser ziman. Ew gava dîtinê wê çî bê. Wê hertimî wê li gorî wê gavekê wê weke ku wê li pêş û ankû li ser tiştê ku ew bê dîtin û bi hişkirin re bê. Wê di wê çerçoveyê de wê ew gav wê dema ku ew bû wê êdî wê bi wê re wê di renekê de wê êdî wê bi wê re wê temen û çerçoveya wê ya hizirkirinê wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bibê.

Di wê nûqtayê de wê ji wê têngîna wî ya asta yekem, duyem û sêyem wê di wê nûqtayê de wê weke tênginekê ku em wê derhênin weke gava dîtinê wê, di wê nûqtayê de wê di zane min de wê di cih de bê. Di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê tênginek weke li ya heyî wî hertimî wê li şûn wê aqilekê ku wê fahmbikê wê bi wê re wê di renekê de ku ew wê

fahmbikê wê bi wê re wê weke ku wê hebê wê di wê çerçoveyê de wê têtînekê wê di mejîyê mirov de wê biafirênê. Ev gava dîtînê wê di wê temneê de wê di şêwayê de wê me di wê temenê de wê karibê bigihênê li wê têtînê ku mirov wê çawa wê bi wê re wê xwediyê çerçoveyek fahmkirinê a ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê.

Di mijare fahmkirinê de wê weke aliyê wê yê din jî wê, li ser ya pêşî re wê ya duyem wê temenê wê yê hizirkirinê wê biafirênê. Wê li ser ya duyem re wê ya sêyem wê di wê rengê de wê bi wê re wê temenê wê yê hizirkirin wê di rengekê de wê biafirênê. Ev wê di wê temenê de wê weke têtînek ku wê di mejî de wê rûnihê wê were dîtîn. Lê aliyekê wê yê din wê xwe bi wê re wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê temenê de wê weke ku wê spinoza wê bi ya pêşî re wê werênê ser ziman ku wê ber ku wê zanîna wê ne diyar, bi xiyalî û hwd bê wê ne bê temenê fahmkirinekê weke ya asta duyem. Wê demê wê di wê temenê de wê ev rêgez wê di wê temenê de wê, çawa wê bi şûn ve wê karibê? Wê çerçoveyê de wê hingê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê ew wê bi wê re wê karibê weke aliyê wê yê din ku mirov wê fahmbikê wê xwe bide dîyarkirin ku wê çawa wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê bibê bê.

Di zanîna asta duyem de wê, di dîmenekê de wê bi wê dîmenê ku mirov wê li wê dihizirê wê weke ku wê aqilê asta duyem wê jî ya asta yekem re wê weke rengekê din temenê fahmkirinê ku wê jî du alîyan ve wê weke ku wê bi wê re wê biafirênê wê bi wê re wê di wê nûqtayê de wê bide dîyarkirin. Di ya pêşî de wê, di rengê weke ya ku wê di wê çerçoveyê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring de wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê. Aliyê din jî wê di wê temenê de wê bi wê re wê xwe bi wê re wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin wê çawa wê weke aliyê wê yê giring wê bi wê re wê bibê bê. Wê ya asta pêşî weke tiştê ku wê bi ya li şûn xwe û ankû ser xwe re ku wê were fahmkirin wê bi wê re wê di dîmenekê din ê duyem re wê weke ku wê bi wê fahmkirinê û sazûmana wê jî ku wê li wê bigihijê wê weke zanînek bi rêk û pêk jî wê di dîmenekê de wê êdî wê di wê temenê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Weki din wê jî wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê li wê bihizrê ku wê, têkiliya asta duyem û ya yekem wê di wê temenê de wê di têkiliyek hem bi hişkirinê a di derbarê de bê û hem jî wê weke têkiliyek gihandina li sazûmanê a bi wê rengê ku ew hati fahmkirin re. Wê di wê temenê de wê ji wê beleweletiyê wê bi wê rengê wê weke ku wê xilasbikê û wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê êdî wê bikê ku ew wê di fahmkirinê de wê bi wê rengê wê bide dîyarkirin.

Yanî wê zanîna asta pêşî wê di renekê de wê, dema ku mirov wê fahmbikê wê di çerçoveya wê asta wê ya yekem de wê, ji du aliyan û çerçoveyan wê dikarê wê fahmbikê û wê hilde li dest bê. Ya pêşî wê weke ya destpêkê wê girtina wê ya ku ew weke ne bi rêkûpêk û weke ne diyar bê. Ya duyem jî wê di heman astê de wê bi ya asta aqilê duyem re ku wê di xwe de wê bigihêjê wê asta wê zanînê bi sazûmanekê û wê di xwe de wê weke ku wê bi wê re wê bigihijê fahmkirinê di xwe de. Di xwe de gihiştina wê fahmkirinê wê di wê nûqteyê de wê were çî wateyê? Ew wê di wê nûqteyê de wê karibê di serî de ew wê were wê wateyê ku wê, çawa wê li awayekê wê li wê bigihijê wê hişê di derbarê xwe de ku ew bizanibê ku ew weke çî çiya bê. Di wê temenê de wê, bi wê rengê wê ev wê, di destpêkê de wê, ne bi ya di xwe de wê bibê bê. Wê bi ya derkirinek û hişekê dervî wê re wê di dîmenekê de wê weke ku wê bi wê re wê bibê û ew wê di wê rengê de wê bi wê re wê weke aliyê wê yê pêşî ê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di xwe de wê ne xwediyê wê fahmkirina di derbarê xwe de bê. Ber ku ew di derbarê xwe de bigihêjê wê têgînê û hişê di derhaqê xwe de wê hingê wê pêwîstîya weke dîtinek dervî xwe ku ew bi wê re wê bibînê bê. Di wê çerçoveyê de wê, di wê çerçoveyê de wê aqilekê ku ew wê di wê temenê de wê di xwe de wê dibînê ku ew wê çawa wê weke rastiyeke bê. Wê demê wê di wê nûqteyê de wê di wê ya zanîna aasta pêşî de wê rastîyek ku ew were fahmkirin wê hebê. Lê ew rastî wê çî bê ku ew di wê temenê de wê weke rastîyek dîyar wê fahmbikê wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke pêwîstîya wê pênasekirina wê bi wê û hwd re wê di wê rengê de wê bi aqilekê ser wê re wê pêwîstî bi wê hebê. Ev jî wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê ew wê bide dîyarkirin ku wê aqilê duyem wê bo aqilê yekem wê di wê temenê de wê weynek sazûmanker û bi hişkirinê wê du du aliyan de wê bi wê re wê di wê temenê û rengê de wê were dîtin ku ew wê bi wê re wê bileyizê. Ev jî wê weke aliyê wê yê pêşî bê ku bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê bê. Aliyê din ê duyem jî wê di wê nûqteyê de wê weke pîrsekê

wê xwe di wê nûqteyê de wê bide dîyarkirin bê. Wê dema ku ew hişkirin bi ya asta aqilê duyem di aqilê yekem de bi sazûmankirin û hişkirinê bû wê di wê nûqteyê de wê çawa wê, dîyarkirin bi gotina 'rastiyê' wê hebê? Di wê çerçoveyê de wê, ev jî wê di wê nûqteyê de wê, rastîya asta duyem wê di wê de wê bi hişê xwe yê dibiriqênê wqê dîyarker bê û ankû wê ya rastiya ku ew di ya asta aqilê yekem de wê kifşdikê wê ew di wê de wê weke aliyekê ku ew wê, esas bigirê û wê weke rastiyê wê esas bigirê wê dîyarker bê? Di wê nûqteyê de wê ev wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê fahmbikê.

Di wê temenê de wê demê wê, di wê rengê de wê, aliyekê din wê d itêgîna mijarê de wê xwe bide dîyarkirin ji aliyê aqilê asta duyem ve. Wê rastiya wê bi biriqîna xwe wê di wê temenê de ku wê ew wê dîyarkirinê wê bide kirin wê di wê temenê de wê ew biriqîna wê rastiyê û ew rastî wê ji hev wê xwediyê du têtgînên cihê jî bin. Yan jî wê di wê temenê de wê weke dîmenê wê yê bi potansiyal ku ew wê di wê temenê de wê dema ku wê, bibê şîyariyekê wê bi hişmendiya di derbarê ya asta aqilê yekem de wê çêbikê wê ji wê re wê nebê weke aqil û ankû darêjkek aqilî. Wê vajî wê ew wê di wê temenê de wê darêjka wê ya aqilî a wê bixwe wê di wê nûqteyê de wê esas wê bigirê û wê di wê temenê de wê, bi têtgînek biriqînêr wê xwe di wê temenê de wê di wê de wê weke fektorek şîyarkirinê û ankû dana hişyarkirinê wê di wê temenê de wê bi wê re wê bikê ku ew wê biafirênê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, dema ku em piştî wê dema duyem û şîyariya aqilê asta yekem ku em hê karibin bahsa zanîna asta yekem wê bikin wê demê wê rastî û wê di wê temenê de wê rengê xwe yê dîyarkirinê û fahmkirinê wê bi çerçoveyek rêgezî wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê êdî wê bide dîyarkirin. Ev jî wê di wê temenê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di serî de wê, fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din wê bide dîyarkirin bê.

Wê dema ku wê bandûra asta aqilê duyem û rastiya wê fahmbikê wê bi biriqîna wê re wê çawa wê di ya asta yekem de wê xwe bide dîyarkirin

wê di serî de wê weke faktorek ku mirov wê bi rastî jî wê di wê de wê kûrbibê û wê karibê wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê di serî de wê fahmbikê bê Ev wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê d ewê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê têngîna aqilê duyem wê di rastiya xwe de wê, weke rastiya wê, rastîya wê ya teybet a ku ew bi wê re wê hebê wê, di renekê de wê weke hebê wê ew intiba wê di serî de wê bibê. Lê ew çavkaniya wê rastiye wê çi bê wê di wê nûqtayê de wê ew pirs jî wê bi wê re wê di cih de wê di serî mirov de wê xwe di renekê de wê weke ku wê di renekê de wê bi wê re wê di cih de wê bide dîyarkirin. Wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, di çerçoveya wê têngîni de wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê di nava wê de wê, asta yekem û zanîna wê ya ku ew bi hişbû bi xwe re wê, dîmenekê wê di asta duyem de wê bibê? An jî wê ew derbasê wê astê wê bibê? Ev pirs wê bi wê re wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê dema ku wê bi gûharênê wê bihizirê li ser têngînek gûharîni re bi mantiqê geometrikê ku em li wê bihizirin wê pêvajoya wê ya gûharîni a jî wê nûqtaya yekem û heta ya duyem wê, di wê de wê gûharîni wê hebê û wê ya pêşî wê ne weke ya dawîyê û ankû wê asta dawî ku ew wê bi wê rengê wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin bê. Wê dikarê wê bi minaqek hemdem de wê re wê bi têngîna teoriya peresendîni re wê renekê de wê dikarê wê werênê ser ziman. Ew jî wê di wê temenê de wê karibê wê werênê ser ziman ku wê weke ku wê çawa ku wê humonidên destpêkê wê weke pêvajoya pêşî a mirovên roja me wê werina pênasekirin û ew wê ne weke wan bin û ya piştî wê weke mirov ku ew bû wê ne weke ya pêşî a wê destpêkê bê wê, wê di wê rengê de wê bi awayekê fahmkirinê ê empatidanênê û morfolojikî ê derhanîni re wê di şewayekê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Tabî ev rewşa bi fahmkirina asta aqilê duyem re li ser ya asta aqilê yekem re wê dema ku em wê li gorî ya suhrewerdî wê li wê bihizirê wê bi gotina 'li ser wê re bûhûrîna li ya asta duyem' di wê nûqtayê de wê dema ku em bahsa têngîna 'bûhûrîni a li ser' re wê bikin wê di gotinê de wê du kirpendinên giring wê xwe bi wê re wê di wê nûqtayê de wê bidina

dîyarkirin. Yek wê ya gotina 'bûhûrînê' bê û ya din jî wê ya 'gotina 'li ser re' bê. Ev herdû gotin wê kombinyasyona ku ew di wê temenê de wê di gotinê de û wê rêwîtîya bi hişmedî re wê çêbikin wê, mijare bûhûrîna asta aqilê yekem wê weke kirdeyê wê weke ku ew di xwe de wê bar dikê jî wê dîyar nekê. Ê ankû wê em bi têngnek morfolojikî wê bi aliyekê din ve wê li wê bihizirin wê bi wê re wê weke ku wê, di bûhûrînê jî wê di awayekê morfolojikî de wê têngnek bi kirdeyî a ji wê derhanînê wê di mejiyê mirov de wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bi afirênê. Ev jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê.

Di mijare fahmkirina kirdeya aqilîyê de wê di wê nûqtayê de wê di nava hizirkirina spinoza de wê di wê rengê de wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê temenê de bê ku wê çawa wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giirng wê di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê.

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di têngna biriqîna ji asta aqilê duyem li ya asta aqilê yekem ku wê di xwe de wê kirdeyê weke bi morfolojikî a bi hişkirinê wê di xwe de wê bi hawênê bê. Wê demê ev wê di wê nûqtayê de wê weke aliyekê wê yê giring wê ew wê di wê rewşê de wê bide dîyarkirin ku wê weke ku wê di wê de wê ew wê hebê ku wê bide dîyarkirin û wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê d idewama wê de wê bi wê re wê, di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di wê nûqtayê de wê, aliyekê din ê giring wê di wê nûqtayê de ku mirov wê hinekê wê li ser wê bisekinê û wê bikê ku wê fahmbikê wê ew têngin û ankû ew kirdeya wê di wê biriqînê de bê. Wê di wê qada morfolojikî a di nava asta aqilê yekem û asta aqilê duyem de bê. Wê di wê çerçoveyê de wê ew navber wê bi morfolojikî wê weke qadek ku wê di wê temenê de wê, bi serê xwe bê û wê weke qadake ku wê di wê temenê de wê weke ne bitêkiliyek ku ew wê weke bi awayekê pêwîstînî wê di rengekê de wê hebê bê. Wê vajî wê di rengekê weke li gorî pêwîstîyê ku wê di wê de wê bibê û wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê di wê temenê de ku wê bibê bê. Ev jî wê di

wê çerçovey de ku wê xwe bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Di dewama wê de wê dikarê wê li wê bihizirê û wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna aqilê yekem wê têtîliya wê ya bi wê qadê û ankû li ser wê qadê re ku wê bi ya aqilê duyem re wê weke têtîliyê bi hişbûnê a li ser re xwe bê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê li wê bihizirê bê. Di dewama wê de wê ev têtîli û girêdan wê bi zêdeyî wê epistemolojîkî bê û wê di wê çerçoveyê de wê ne di temenekê metafîzîkî û hwd de bê. Ev wê di temenekê weke ku wê di wê nûqteyê de wê were fahmkirin wê, bi hinek rengên kirdeyê ku em bi fêrsa fahmkirinê re li wê bihizirin wê ew bê ku wê jî wê xwe naskirinê, gihiştina zanîna xwe bixwe û wê di wê temenê de wê, bi aliyên din ên weke ew çî bê wê di xwe de wê, weke aliyên ku ew wê, di wê temenê de wê bibê. Lê li vir wê, di wê nûqteyê de wê li wê biriqîna ji aqilê duyem wê biriqîna ji wê tiştê di çerçoveya aqilê yekem ku wê di wê de wê bi derka wê re bûya ku wê li wê biriqînê wê weke biriqînekê wê bibê jî wê di xwe de wê hinek referansên di wê demê de ku wê bi wê re wê navaroka wê çî bê û çawa bê û wê bi wê re wê di wê de wê salixkirinekê wê weke ku wê bi têngînî, lêkerî û ankû lêbarî wê barbikê û wê bi wê re wê li wê bide hişkirin. Ew wê dana fahmkirinê û hişkirinê wê, wê weke têngînek û renekekê fahmkirinê wê êdî wê bi biriqîna wê ya li aqilê asta yekem ku wê weke ji ya duyem wê bibê jî wê di wê temenê de wê bi wê re wê di dîmenekê de wê bi wê re wê êdî wê di wê nûqteyê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku ew wê êdî wê bide dîyarkirin. Ev jî wê di wê nûqteyê de wê, di hev re derbasbûna girêdan, bend û biriqînên bi têngînî û hwd ku wê bi wê re wê bibin wê wan bi xwe re wê bide kirpendin û nîşandin.

Ev aliyê fahmkirinê wê weke aliyekê wê yê giring wê ew wê bi xwe re wê di wê temenê de wê bi wê re wê di wê nûqteyê de wê bide dîyarkirin. Lê ber ku em wê derbas wî bibin em dikarin li vir pirsekê li ser nûqteya pêşî wê di wê nûqteyê de wê bikin. Ew jî wê di wê nûqteyê de bê ku wê, li ser mijare têngîna nediyarîya û xiyaliya aqilê asta yekem bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, di wê çerçoveyê de wê, di renekekê de wê karibê wê bi wê rengê wê fahmbikê bê? Ya ku wê spinoza wê di wê nûqteyê de wê weke dîmenekê wê li wê têtîgihê û ankû wê bigihijî de jî wê di wê nûqteyê de wê ew bê ku wê, dîmenekê ne salixkirî û ew wê, di wê temenê de bê. Wê weke dîmenekê bi alozi ew di wê nûqteyê û di dema wê derkkirinê de wê weke ku wê bi wê re wê li ser ne salixkirinekê, ne bi

hişkirinekê, ne fahmkirinê, ne bi lê gihiştina têtînekê û hwd re ku wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Lê ew tiştê ku ew weke di asta yekem de ew hatî derkkrin wê ji xwe re wê weke ku wê di xwe de wê di dîmenekê de wê weke bi xwe re wê, di çerçoveyek ne salixkiri û ne dîyar de wê salixkiri û rengê dîyar ê ku mirov wê fahmbikê û lê bi hiş bibê wê bi wê re wê ji xwe re wê hebê.

Di wê nûqteyê de wê demê wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê. Wê demê wê di wê nûqteyê de wê ya ku wê bi wê re wê xwe di wê nûqteyê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin wê ew bê ku ew wê rengê wê yê fahmkirinê ku ew bi wê re ew were lê hizirkirin bê. Wê li ser wê re wê pirsek din jî wê, bi têtîna spinoza re wê di serê mirov de wê rûbide. Wê di wê nûqteyê de wê ne dîyarî û weke xiyalî û wê aloziya bi ne dîyarê ku ew di wê nûqteyê de wê di wê rewşa derka aqilê asta yekem de wê dihizirê wê li gorî çî bê. Di wê de wê dîyarkirin ku wê bi fêrsek fahmkirinê a bimrc wê di wê de wê hebê? Yan jî wê di wê temenê de ku ew hebê wê li gorî çî bê û wê rengê wê çî bê? Ev jî wê weke aliyên wê yên din bin ku mirov wê di dewama wê de ku mirov wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê li ser wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê bide dîyarkirin bê. Spinoza wê di têtîna xwe de weke ku ew di dîmenekê bêmerc de weke ku ew bi wê hizirkirinê ew dihizirê wê di wê temenê de wê, bixwezê ku ew dîmenekê wê bide dîyarkirin. Lê wê bi têtînek objektiv wê dema ku wê di asta aqilê duyem de wê, rastiyek dîyar û weke salixkiri ew hebê ku ew li wê li gorî wê bihizirê wê demê em divê ku wê, bi xwezayî kirpendinekê li ser têtînek bimerc a bi wê hizirkirinê re wê bikin û wê di wê temenê de wê êdî wê di dewama wê de êdî wê, bi wê re wê werênina ser ziman. Ber ku wê weke ku wê bi wê bimercbûna wê re wê weke li ser ya aqilê yekem re wê dîmenekê wê yê ku ew bi wê were dîtin wê weke di têtîneke ya bi gava dîtinê a pêşî re wê li ser wê re wê xwe di rengê de wê di dewama wê de wê êdî wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê jî wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rewşê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê rewşê de wê di mijare wê sazûmankirina wê têtîna zanîna asta aqilê yekem wê li gorî çî û çawa wê bibê wê weke pirsek din wê di wê nûqteyê û di rewşa têtîliya nava wê aqilê pêşî, yê duyem û sêyem de jî ku wê bibê weke pirsekê wê xwe di rengê de wê di dewama wê de wê,

êdî wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Wê di wê nûqteyê de wê, di wê nûqteyê de wê mijare salixkirinê û gihandina wê sazûmanê wê di wê nûqteyê de wê intibaya pêşî ku wê di serê mirov de wê çê bibê wê bi du aliyên bê. Aliyê pêşî wê ew bê ku ew wê weke bi ya tiştê ku ew derkkirî ku ew bi wê û rengê û weke wê bibê bê. Aliyê din jî weke aliyê din ê duyem jî ku wê weke bi rengê aqilê asta duyem ku wê li wê bi biriqê ku wê di wê biriqînê de wê refaransên wê 'rastîya wê' ku wê di xwe de wê barbikin wê di wê rengê de wê weke aliyekê ku wê bi wê di wê rengê sazûmankirinê û wê rewşa wê de ku wê di awayekê de wê weke aliyekê bide dîyarkirin bê wê bê fahmkirin. Di wê nûqteyê de wê ev herdû alî wê weke du aliyên ku wê di wê nûqteya fahmkirinê de wê weke ku wê pêwîst bin ku mirov wê hinekê din jî wê di dewama wê de wê li ser wê bisekinê û wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare salixkirina wê derkkirina di asta yekem de wê, di wê rewşê de wê, di wê de wê têtîna ku ew dihên li holê wê di wê rengê de wê weke ku wê, di kirdeya kirpendina spinoza de wê were fahmkirin wê, di hevrastekê û ankû weke di armançê de wê, ne xwediyê dîyarkirinekê bê. Aliyekê wê nediyariyê û hwd ku ew li ser wê re ew wê dihênê ser ziman wê xwe di wê nûqteyê de jî wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê mijare salixkirinê wê bi aliyekê de wê bibê û ew alî wê weke aliyê ku wê di renekê diyar û ankû ne diyar de wê di wê têtîna xw eya diyar a bi rastîya asta duyem a sazker de wê bi wê çerçoveyê de wê bigihênê li fahmkirinê û li têtînekê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê.

Suhrewerdî wê mijare têtîliyê wê, weke ji du aliyên ve wê di wê nûqteyê de wê hilde li dest. Yek wê li ser gûharînê û pêvajoya wê ya bi dirêjbûna wê re bê. Ya din jî wê bi wê rengê derhanînê a bi wê jî wê gihiştina wê bê. Lê suhrewerdî wê, dema ku ew wê dikê wê weke ku wê di farqê de bê ku ew çendî wê bikê jî wê weke têtînek û objeyekê wê zanînê ku ew digihiyê de wê ya ku ew wê temenê wê derhanînê û derxistina li holê a bi fahmkirinê bê wê, di cihê xwe de wê weke xwe wê bimênê. Di wê temenê de wê di wê asta pêşî jî de wê li ser wê nûqteyê re wê rastîyekê wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê di renekê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê rastîyê jî wê bixwezê ku ew wê derxê li holê. Ya ku wê, di wê temenê de wê di renekê de wê bixwezê ku ew wê, bi têtîna ku em bi morfolojîkî bi wê şibandîna wê

têgînê bi wê bikin ku wê weke bi têgînek gîyan û bedenê ku wê çawa wê berê qan bi hev ve bê ku wê bihizirê bê. Di têgînek mantiqî de wê suhrewerdî wê, di wê rewşê de wê element û ankû fenomenên levkir û ne levkir wê di heman rastiyê de wê bi wê şêwayê fahmkirina xwe wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê, bixwezê ku ew wê fahmbikê. Kirpendinên li ser têgîna gîyan û bedenê a berê wan li hev jî wê bixwezê ku ew bi wê xosletên levkir wê di rengekê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê, di wê de wê kifşbikê û li ser wê re bi levhanîne û ankû lêhatinekê re wê bigihêne çerçoveyek fahmkirinê.

Lê di wê çerçoveyê de wê fenomenolojiya suhrewerdî wê, wekî din wê di temenê xwe de wê, weke xwediye çerçoveyek fahmkirinê a weke ku ew wê weke 'bêsînor' wê pênase dikê wê di reng û awayekê de wê weke ku wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têgîna gihiştina wê de wê, suhrewerdî wê di kirpendinên xwe de wê bi rewşa tiştê a weke xeleka li dûv hev re ku wê li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê, weke ku wê çawa wê spinoza wê, di asta zanin û aqilê pêşî de wê werênê ser ziman ku wê bi xeleka rûdawên li dûv hev ku ew bi diyardeyî, fenomenî û hwd wê bikirpênê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Spinoza wê di wê rengê de wê, di têgîna xwe ya zanîne de wê, bi awayekê wê, dîmenekê wê yê din ê ku wê weke rastî wê, bi xwe û ya şaş re wê çawa wê weke pîvanekê bê wê li ser wê re wê bi wê re wê dema ku ew dihizirê wê bi temenê aqilê asta duyem re wê li ser wê û bi wê re wê li wê bihizirê.

Di wê nûqtayê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê nûqtayê de wê benên girêdanê ên bi têgînî û referansên ku ew di xwe de bar dîkin wê weke aliyê wê yê din wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Li jor bi çend kirpendinan me ew hinekê hanî ser ziman. Lê ev wê, di wê nûqtayê de her ku ew diçê wê bi wê re wê were dîtin ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Wê di awayekê pirrdîmenî de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin û wê di rewşek fenomenolojîkî de wê xwediye wê çerçoveyê bê ku ew karibê were fahmkirin.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din jî wê karibê wê werênê ser ziman ku wê çawa wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê

fahmbikê û wê karibê wê di wê rengê de wê, di şêwayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare salixkirinê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Salixkirin wê, ji derve wê bi hinek rêgez û xosletên din wê, ghiştinên bi encamî ên bi fahmkirinê re wê bi xwe re wê biafirênê û wê werênê li ser ziman. Weke aliyên bi têtîna aqilê darazî û hwd. Ev wê weke aliyekê wê yê din bê. Lê di wê de wê weke aliyên bi wê ya têtîliyê nava wan ya asta yekem û duyem bi jêrûjoriya wê re wê, xwediyê hinek fêrsên fahmkirinê ên ku ew wê bi wê re wê, beremberî hev wê weke ku wê li hev wê bidina barkirin jî bin. Ev jî wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê karibê wê fahmbikê û wê di reng û awayekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Spinoza wê di têtîna zanina asta duyem de wê weke ku wê bi têtîna spinoza wê re wê li wê bihizirê wê bi têtînek teqez wê karibê wê bi têtînek pêwîstîni wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê? Li vir têtînek bi wê rengê a pêwîstîni wê weke ku wê ji rastîya wê, di dîmenekê de wê bi tememî wê karibê dîr bikê û wê weke pêwîstîya nermkirina wê di wê di wê nûqteyê hebê li ser çerçoveya têtînekê aqilî a salixkirî re.

Di wê çerçoveyê de wê, di hizrê de wê, li ser wê têtîna salixkirî ku wê di wê de wê weke femomena rastiyê ku ew weke bi diyarî heya ku wê li wê bihizirê wê, di wê de wê, şpinoza wê li ser têtîna gûharînê wê di wê de wê li wê bihizirê. Ev wê, di wê de wê bi derfet bê û ankû na. Di awayekê de wê weke xwe mayinê wê, di renekê de wê, ji şîroveyên ku wê piştî wê li ser wê werina kirin wê karibê wê bi rehetî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Lê ew rastî wê di xwe de wê, çendî ku wê weke bi razberiyekê wê hebê lê wê bi dîmenekê azmûnî ê şenberî jî wê di wê çerçoveya xwe heyinî de wê bi wê re wê xwediyê wê bê û ev dîmen wê dema ku ew dihê berçavê spinoza ew wê bi wê re wê bixwezê ku ew weke pirsan li ser wê re bikê.

Di wê nûqteyê de wê, di mijare wê têtîna wî ya zanînî de wê bi epistemolojikî wê xwediyê di xwe de wê weke heyinek dîyar bî. Di wê de wê kirpendina 'diyariyê' wê bi serê xwe wê di wê rengê de wê, dîmenekê bi kirpendina şenberiyê wê bi zelalî wê bide dîyarkirin û wê werênê ser ziman. Ev wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re êdî mirov wê karibê wê li wê bihizirê û wê karibê wê bi wê re êdî li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Li vir wê, weke têtînek ku wê di nava têtîna spinoza de wê bi gotina zanina aqilê asta yekem û ya zanina aqilê asta duyem de ku wê wereê lê hizirkirin de wê weke dîyarde û fektorek giring wê kirde û têtîn û kirpendina 'dîyariyê' wê xwe bide dîyarkirin. Wê di wê asta xwe ya aqilî a duyemin de wê, dema ku wê di wê de wê bi zelal û safîbûn wê di wê rengê de wê, bi dîyarî wê hebê wê demê wê weke ku wê, 'zanibê ku ew çî ya.' Di ya zanîna asta yekem de ku wê çendî wê di wê nûqtayê de wê, ji tiştê wê weke bi kirpendinek weke ku wê di wê kêliyê de wê ji tiştê wê were girtin jî lê wê di wê de wê bi têtîna nedîyariyê wê were ser ziman. Wê demê wê di wê têtîna wê ya ne diyariyê de wê kirpendina wê di wê nûqtayê de wê li çî bê wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Wê demê wê ev ne diyarî wê, di wê de wê, ne bi wê ne dîyariya ya ku ew wê di wê demê de wê were derkkirin ji tişt û rewşê weke bi derkkirina wê re. Wê weke têtînek ku ew li ser hevrast, mêtîlê, rengê fahmkirinê ku ew bi gotina armancê re ew li wê dihizirê û hwd re wê weke kirpendinna têtînî ên bi rêgezî û pîlî ku mrov wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku wê, di renekê de wê weke ku wê bi têtîna wê ew wê xwe bide dîyarkirin wê bi rewş û mijare sererastkirinê sazûmana wê û ankû adilandina wê re wê, di renekê de wê di fahmkirinê de wê xwe bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şewayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Em di wê nûqtayê de wê dikarin wê hinekê li vir wê empatiyê li wê têtînê wê bikin û bi têtîna diyariyê û sazûmanê re wê di wê nûqtayê de wê, hinekê li wê bihizirê. Ber ku wê di kirpendinê de wê weke ku ew ali wê bi wê re wê di renekê epistemikî a bi zanîna zanînê a aqilî re wê xwe di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê ev jî wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin wê sazûman û ankû gotina sazûmanê û pêşnûma wê sazûmanê wê dikarê wê weke di têtînek darêjkî a weke ji pêşde hebê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di aslê xwe de wê di kirdeyê û rengê wê yê kirpendinê de wê ev wê weke aliyekê ku wê ev wê xwe bide dîyarkirin bi fêrseka fahmkirinê re. Di wê çerçoveyê de wê, kirina li sazûmanê wê di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di wê temenê de wê katibê wê bi wê re wê di wê rewşê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê şewayê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman.

Li vir wê, di xosletê aqilê asta duyem û yê asta yekem de wê ber ku wê şibinek bi rastiyên wê yên di renek mayinda de ku wê weke xwediyê dîmenekê bin ku wê dinerê wê zêdetirî wê weke ku wê spinoza wê werênê ser ziman wê yê asta duyem û sêyem wê zêdetirî wê di levkirinekê de bin ku ew ji hev bi wê rengê **mêy, mêyl û fêrsê** bigirin. Di mêy girtinê de wê, di renekê de wê weke wê weke xwediyê objeyek 'teqez' bê wê hişekê wê bide afirandin. Di hizirkirina bi mêylê de jî wê, bi wê aliyê ve wê di temenê hizirkirinê de wê bide dîyarkirin. Di têgiha fêrsê de jî wê weke wê gihiştina fahmkirinê de wê, aliyekê fahmkirinê bi reng û şamale wê re wê bixwezê ku ew wê bide dîyarkirin.

Di mijare hizirkirina xwe ya li ser wê temenê de wê demê wê aliyê ku wê weke dervî wê dimênê wê aliyê pêşî bê û wê weke aliyê giringi jî ku wê di wê rewşa xwe de wê bistênê ku wê çendî wê spinoza wê weke bi têgînek weke ya 'nedîyariyê' re jî wê pênase jî bikê.

Li vir wê, ew intiba wê li ser salixkirina spinoza re wê bi rehetî wê di mejiyê mirov de wê biafirê ku spinoza wê weke ku wê li têgîna derkkirî a ji tiştê zêdetirî wê li ya sazûmanê û sererastkirinê a di temenekê ermancî de ku wê weke ku wê li wê bihizirê wê di dîmenekê de wê li wê bihizirê. Ew wê di aliyekê din de jî wê weke ku me li jor li deverekê wê hanî ser ziman ku wê weke bi hişê di derbarê xwe bixwe de jî wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ev herdû ali wê di wê temenê de wê bi wê re wê di dîmenekê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin. Wê demê wê ya ku ew heya û weke bi dîtinê, û derkkirinê û hwd ku wê bê girtin wê di wê temenê de wê, di wê rewşê de wê, gûharîna wê ya ku ew bi wê dihizirê wê di temenê wê sazûmana wê de wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê. Spinoza wê li deverekê di pirtûka xwe ya athica de wê, fektora demê wê bi kirpênê ku wê weke bi determinisma li şûn mayinê re wê di renekê de wê weke ku wê bixwezê wê fahmbikê û wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê, di şewayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Fektor û kirpa demê wê di serî de wê di ya asta aqilê zanîna pêşî de wê, li wê bihizirê ya asta duyem û sêyem wê weke dervî wê bê bi intibayekê wê li ser wê têgîna wê ya razberiya wê re wê weke ku wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê ew wê werênê ser ziman.

Weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê, di ya asta yekem de wê, gelek ali û fektorên ku ew wê weke ku wê tenê bi gotina diyarkirinê û di wê de wê bi ya sazûmanê ku wê bi kirpênê re wê, weke ku wê hebin û ew jî wê weke aliyna giring ên wê

çerçoveya wê têgîna wê ya zanîna pêşî bin ku mirov wê di wê temenê de wê bi wê re êdî wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê tişt, fektora **kirpa demê**, wûcan, ciwar, û hwd wê hinek ji wan aliyên ku em bi rêgezî di wê temenê de wê bi wê re wan kifşbikin û karibin wan werênina ser ziman bin. Ew wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê xwe di renekê de wê bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê bidina dîyarkirin bin. Di mijare wê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê êdî wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê. Di zane min de wê ji wê aliyê ve wê aqilê asta yekem wê, hê weke aliyna wê yên ku em di wê temenê de wan bi kirpênê û fêrsa wan fahmbikê wê hebin.

Di mijare aqilê asta pêşî de wê di wê nûqtayê de wê, bi têgînek weke ku wê di çerçoveya weke bi dîtina ji jîyanê re wê bikê re wê, fahmbikê. Di awayekê de wê di wê nûqtayê de wê, pêşî em dikarin wê bibêjin ku wê dîmenekê ku ew di xwe de wê dudîmenî bê wê bi wê re wê were dîtîn. Weke ku çawa ku me li jor bi têgîna aqilê asta duyem re ku wê li asta aqilê yekem wê binerê û wê bi wê re wê, renekê hiş û fahmkirinê wê bi wê re wê biafirênê wê, wucanak bi wê rengê wê di asta aqilê yekem de jî wê di wê de ku mirov wê bi kirpênê wê hebê. Ew jî wê ji kûr wê were were fahmkirin ew jî wê di wê çerçoveyê de wê ji têgîna bi fahmkirin, derkkirin û hişkirina tiştê a di asta pêşî de ku wê bibê re bê. Çendî ku wê weke di derka wê de wê weke aliyekê ku wê di wê temneê de wê karibê wê pênasebikê ku wê, weke spinoza wê bi têgîna 'nedîyariyê' wê bi wê re wê pênasebikê jî wê di wê de wê ew wê hebê. Di nava wê dîmenê bi hiş û derkkirî ê ji tiştê de wê weke ne diyariyekê wê bi kirpênê û ev jî wê bikeve çerçova û bala fêrsa têgînek sazûmanî de. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê, têgîna asta yekem de wê mijare fahmkirinê wê di wê rewşê de wê ji ya asta duyem wê, wê demê wê bi hinek xosletên ku ew ji hev cihê werina fahmkirin wê hebê. Ya asta yekem wê ji tiştê ku wê bi dîtbarî û şenberîya wê bê. Ya asta duyem wê bi têgîn û razberîya wê re wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin. Wê weke di dîmenekê de wê çavkani û bûjenên asta yekem wê tiştên ku ew hena û dihên dîtîn bin. Ya

asta duyem wê têtînên weke yên matematikê û ankû bûjenên matematikî û hwd bin.

Di wê rengê de wê di dîmenekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê rengê wê bide dîyarkirin ku wê têtîna aqilê salixkirina wê di wê çerçoveyê de wê xwe bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di hişmendiya asta duyem de ku wê bi wê re wê li ya asta duyem wê were nerîn wê ji rengê kirpendina spinoza wê were fahmkirin ku ew wê weke di rengekê wê weke ku wê, li ser rengê wê sazûmana ya aqilê asta duyem bê. Wê dikarê wê di rengekê de wê weke ku me li deverekê wê bi hizra spinoza re wê hanî ser ziman ku wê çawa ku wê werênê ser ziman ku wê 'her cûre fahmkirin wê bi awayê xwe re wê weke ku wê çawa wê bikê ku wê fahmbikê' re wê karibê wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê, zêhn ku wê bixwezê ku ew tiştê cûreyê sêyem ê aqil re wê bizanibê' re ku wê werênê ser ziman re wê di rengekê de wê, karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman(spinoza, ethica, r, 114).

Di wê rewşê de wê, ev rewş wê, dema ku em li ser aqilê duyem ku ew wê, weke biriqînek bi hiş wê li aqilê yekem wê bikê ku ew wê bi sazûman bikê wê çima wê di wê rengê de wê weke xwe wê bi cûreyê aqilê duyem wê nekê ku wê fahmbikê? Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê li ser wê bisekinê ku wê, spinoza wê, aliyê wê, di wê çerçoveyê de wê dihizirê û wê, di wê çerçoveyê de wê di temenê têtîna çêkirinek ahengî a bi fahmkirinê re wê weke ku wê bixwezê ku wê bi wê rengê wê werênê ser ziman. Lê nexwe wê, weki din wê bi wê re wê were dîtin ku ew li wê dihizirê ku wê çerçoveya aqilê yekem bi zanîna wê û hişê wê yê ku ew bi wê derkdikê û hwd re wê cihê bê. Lê di wê nûqteyê de wê, di mijare gotina 'hişê' de wê hinek kirpendinên spinoza ên cihê wê di wê nûqteyê de wê, bi wê rengê wê hebin. Em wusa tevkir bikin ku wê, bi têtînek aritmatikî ku wê bi ya aqilê pêşî re jî wê hiş hebê, bi aqilê duyem re jî wê hiş hebê û bi aqilê sêyem jî re jî wê hiş hebê. Wê demê wê di wê nûqteyê de wê têtîna hevbeş wê gotina hiş bê. Lê wê di awa û rengên wê yên fahmkirinê û şewa û hwd de wê, ew wê, ji hev wê, di pêkhaninê de wê weke ku wê cihê bibin. Ew wê, kirpendinê wê, dema ku wê, bi gotina xwe ya bi rengê ku wê, cûreyê sêyem ku ew dixwezê weke xwe di nava xabate zanebûnê de bê' wê di wê rengê de wê bi kirpa wê re wê, di têtînekê de wê fahmkirinekê wê bi wê fêrsa wê re wê bide dîyarkirin. ..

Di wê nûqteyê de wê, bi têtîna 'rast zanînê re wê, dema ku wê, spinoza wê di dewama wê de wê bihizirê wê bi gotina 'wê dema ku ew hizrê rast dizanê wê demê wê ji rastteqniyê wê gûmanê nekê' re wê werênê ser ziman(spinoza, ethica, r; 130). Ew wê di wê nûqteyê de wê şibandinekê wê li ser hizra mirov re wê bikê û wê di gotina xwe ya weke 'hizra mirov wê yekûyek wê weke bi yê xwûdê re di awayekê dengî wê hatinê de bê. Wê di wê temenê de wê bi têtîna xwe re wê di wê mijare wê, dema ku ew wê werênê ser ziman wê bi gotina 'xwûdê xwe bi rastteqîniya li zêhnê mirov dide û dide dîyarkirin. Ber vê yekê ew ya ku ew weke bi encamî di serê xwe wê bigihijiyê de wê ber wê yekê wê weke ku wê dengî wê were û wê, di wê çerçoveyê de wê karibê wê fahmbikê.

Di dewama wê de wê, bi gotina 'xwûdê xwe di zêhnê mirov de dide farqkirin' re wê di dewama wê de wê bi wê re wê li ser wê re wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman. Spinoza wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê girin wê bi wê re wê, hebûna mirov wê bi zêhnê wî re wê li ser fahmkirinê re wê di wê temenê de wê weke xwe li lê dana der re wê, di dîmenekê de wê bêtê ser ziman. Wê dîmenê bi kirpendina wî ya bi li zêhnê dana der re wê, dikarê wê bi morfolojîkî wê bi awayên din ên weke mirov xwedî hişa û di jîyanê de wê dema ku ew dibînê wê, derkdikê re jî wê fahmbikê. Wê demê wê xweza wê, di wê temenê de wê dema ku ew li wê dinerê wê bi wê re wê weke ku ew wê derkbikê. Di wê rengê û awayekê de wê karibê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku spinoza wê mijare derkkirinê wê, kirpendina wê bi morfolojîkî wê karibê hinek têtînen din jî ew bi xwe re di renekê de weke ku ew bide dîyarkirin.

Ew wê di wê temenê de wê, mijare aqilê asta duyem û sêyem wê di wê nûqteyê de wê ber çî wê ji me re wê giring bê wê li ser wê bisekinê. Di wê nûqteyê de wê ew wê di dewama wê de wê, bi têtînek darazî wê di wê nûqteyê de wê bi gotinkirinê wê bikê û wê werênê ser ziman ku wê ji me re wê bê temen ku em ya baş û nebaş wê di renekê de wê ji hev cihê bikin. Di wê temenê de wê, spinoza wê nebêjê ku em ya rast û nerast wê ji hev cihê bikin. Çendî ku wê di rengê bi karhanîna gotina 'rast û ne rast'iyê de wê têtînek û dîmenekê fahmkirinê wê weke yê darazî wê hebê jî lê wê ji wê zêdetirî wê didîmen û temenekê objeyî de wê, karibênê bi temen û çerçoveyek fahmkirinê were fahmkirin. Lê ya bi têtîna 'baş û nebaş'yê wê di wê nûqteyê de wê seranser wê, têtînek darazî û şubjeyî wê di fahmkirinê de wê bi xwe re wê di renekê de wê weke ku wê bide mirov. Di wê temenê de wê, karibê wê di wê temenê de

wê bi wê re wê li wê bihizirê. Li vir têtîna hizra 'rast' de wê bi kirpendina têtîna hizra rast re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku ew di wê nûqteyê de wê di kirpênê bê. Di wê rewşê de wê, dema ku ew dibêjê 'hizra rast' wê di dîmenekê de wê li ser wê temenê wê bi têtînek rastbûnê wê di wê şewayê de wê bi wê re wê weke ku wê bi kirpênê û wê bi wê re ew wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de teybetîya kirpa spinoza a ku ew bi gotina 'rast'iyê' dikê jî wê, ew wê, di wê de wê bi têtîne bûjenî a hizrî û ankû ne hizrî ku wê taqabûlî wê bikê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, ji xwe ew wê dema ku ew wê, gotina dîyariyê wê bi wê re wê dihênê ser ziman wê li ser wê re wê bi wê têtîne wê, li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew bi wê bigihêjê têtînek şenber di nava aqilê razber ê asta duyem û zanîna wê de.

Spinoza wê dema ku wê bahsa zanîna asta aqilê duyem û sêyem wê bikê wê bêtê ser ziman ku wê, bo me wê giring bê. Bi wê re em ya ya baş û nebaş wê bi wê ji hev cihê dikin û kesekê ku ew gihiştî wê fêrsa zanîne a bi wê ji hev cihê kirina başî û nebaşîyê wê di wê temenê de wê, weke ku ew xwediyê wê aqilê bê wê bêtê ser ziman. 'Yeki ku ew xwediyê hizreka rast bê wê bi wê re wê zanibê ku ew xwediyê hizreka rast a. Wê ji wê zanîna wê gûmanê wê nekê(spinoza, ethica, r;115). Li vir wê di rengekê de wê di dewama wê de ku wê spinoza wê bahsa zanîna asta aqilê duyem wê bikê wê, bi wê re ku wê, çawa wê bi gotinê ve wê girêdayî bê û wê, bi wê re wê zanîna rast wê bi seha (intuition) rast û sedemên rastin re wê karibê li wê were gihiştin.

Li vir seha rast û sedemên rastin wê di rengekê de wê weke ku wê spinoza wê di wê de wê kirpendinê wê bikê wê bi têtînek dîyar û rast ku wê xwe bi şîpêrênê wê re wê werênê ser ziman. Em di wê nûqteyê de wê, di wê rengê kirpendina wê de wê, weke ku wê bi awayekê sergirtî wê bixwezê balê bikişên li ser wê zanîne û rastîtiya wê û bi sedemîya wê, ku wê weke di xwe de wê negirtî bê û ankû wê li derve wê ne girtî bê re wê di rengekê de wê têtînekê wê bi wê re wê di serê mirov re wê bide çêkirin. Di wê çerçoveyê de em ku em li ser wê têtîne re em empatiyekê bi rewşek fahmkirinê em bikin em dikarin wê bihizirin bi tiştêkê û rewşekê ku ew rast a. Lê di wê temenê de wê ew wê bo ku ew ne pê gihiştina zanîna me ya rastiya ku ew bi tememî ne keve çerçoveyek pêbaweriyê ku ew dema ku em bi wê bawer bikin ku ew rast a û piştî ew rast nederkeve wê weke ku wê di awayekê de wê, rewşê li ser

kirpendina wê ya bi seh û sedema rastin re wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê têngîna 'zanîna rast' wê weke 'zanîna têr' wê di rengekê de wê bi wê re wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Yanî ku ew di xwe de wê xwediyê wê têngîna rastin ku ew bi wê re wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, bi têngîna sedemê û seha rastin re wê kirpendina ku wê bikê wê di temenekê epistemikî de wê di rengekê de wê were dîtin ku ew wê dikê û wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku ew wê dihênê ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê êdî wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê hizrên xwe wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Weki din wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, spinoza wê bixwezê ku ew bi kirpendina xwe ya li ser gotina rastiyê re wê bi wê derkên din ku ew bi wê ji hev cihê bikê re wê werênê ser ziman. Yanî wê bi kinasî ku mirov wê bibêjê wê çî wê çî bê re wê, li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Li vir wê di wê temenê de ku wê spinoza wê di asta aqilê duyem û zanîna wê de ku wê kirpendinê li ser rastîtîyê wê bikê û wê bi wê re wê bi têngîna cihêkirinê ji derkên din wê bikê wê gotinek din wê bi kirpa wî re wê wateya xwe wê di wê temenê de wê bistênê. Ew jî wê gotina 'xiyalê' û ankû zanîna xiyalî bê. Di wê çerçoveyê de wê, ji xwe re ku ew gotina xiyalî wê bi kardihênê bi wê re wê di kirdeya wê de wê gotina 'zanînê' wê di rengekê de wê weke ku wê bikirpênê. Di wê çerçoveyê de ew wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê ku ew ya xiyalî ku ew wê weke ne sazûmankirîya û di 'temenekê rast' de ku ew ne hatiya fahmkirin. Li vir têngîna temenê rast wê çî bê? Wê di awayekê de wê weke ku ew wê di nava sazûmana wê de wê bi çerçoveya wê re ku ew were lê hizirkirin û wê ew zanîn wê ya çî bê ku ew di wê de weke dîyar bê û wê, di wê çerçoveyê de ku wê bi wê re wê, di wê rengê de wê li wê bihizirê re wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtîyê de wê têngîna xiyalî wê di wê rewşê de wê, di awayekê de wê bi zanîna ku ew ne hati pênamekirin û bi hişkirin di derbarê xwe de jî wê bo wê bibibêjê. Wê ji wê re wê di wê temenê de ew wê gotinê wê di rengekê de wê weke ku wê bikarbênê. Di wê rewşê de wê hizra spinoza a di derbarê zanînê de wê ya ku wê vajî wê bi wê dihizirê wê bi wê re ew

bi têtîna seh û sedema rastîn bê û bi wê ya baş û nebaş ku ew bi wê dikarê were ji hev were vaqatandin û ankû di dewama wê de wê, fahmbikê ku wê çî rast bê û ankû wê çî wê ne rast bê. Ev wê weke aliyekê wê çerçoveya wê ya ku ew were fahmkirin wê bi wê re wê weke ku wê biafirênê.

Di renekê din de jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê têtîna zanîna rastîn wê di wê rengê de wê weke zanîna bi sedem bê. Wê di wê de wê rastî wê weke ku wê spinoza wê werênê ser ziman wê dîyar bê.

Li vir têtînek ku me li jor wê hinekê wê hanî ser ziman em dikarin wê li vir wê, dîsa wê di wê nûqteyê de wê bibîr bikin. Wê ew jî wê têtîna 'zanînen bêgirêdan' bê. Wê di wê nûqteyê de wê zanîna ku ew wê weke bi xiyalî û şaş wê pênasebikê wê di wê çerçoveyê de wê weke ya bêgirêdan bê ku ew wê li wê bihizirê bê. Di wê çerçoveyê de wê têtîna girêdanê wê di serê spinoza de wê ji aliyekê ve wê bi sehê bê û ji aliyê din ve jî wê bi têtîna sedemê û ankû xeleka sedemê re wê were dîtîna ku wê were girêdan bê. Wê dema ku mirov wê bibêjê ku ez tî me û wê bo wê tîbûnê wê avê vexwe wê ew bi wê sedema ku ew wê av vexwartî wê ya tîbûnê bê û wê ew wê weke sedemek rast bê. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê di mijare sedemê de wê bi wê re wê, li wê bihizirê.

Spinoza wê mijare sedemê wê bi têtîna 'li dûv hev' wê di têtîne xeleka sedemê de wê di renekê de wê, werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re ku mirov wê girêbide û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê, kirpendin jî wê di wê nûqteyê de wê li ser li ser têtîna 'hizra şaş' re wê werênê ser ziman. Wê di wê kirpendina wê de wê ya ku mirov wê dikarê wê di wê nûqteyê de wê bi wê re wê di serî de wê fahmbikê wê têtîna rastîtiya wê ya ku ew wê di nava sedem û encamê, û hwd de wê bi wê xelege sedemî bê û ankû wê rengê wê yê fahmkirinê û hwd re ku ew wê di renekê de wê levbikê. Wê di wê temenê de wê, di wê rewşê de wê spinoza wê têtînek rasyonali wî bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku em bahsa avê bikin em nikarin kevir şîrovebikin û jî wê bahs bikin. Em dema ku bahsa xwarinê bikin em nikarin li şûnê weke wê, bahsa firîna li azmana bikin. Her tişt wê bi wê rengê ku ew wê bi têtîna 'girêdana sedemî' ku wê bi dîyarîya wê re wê werênê ser ziman re wê, bi çerçoveyek di wê rengê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di mijare têtîna sedemê de wê ew wê di wê rewşê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman

ku wê sedem wê, di xwe de wê ji dû aliyan ve wê di gotina 'hizra rast' a spinoza de wê xwediyê fahmkirinê bê. Aliyê pêşî ku ew di ahengek levkir de ew bi wê ya ku ew bi wê bûya û heya wê bi wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ya din jî wê di wê çerçoveyê de wê bi girêdana wê ya bi wê ve û ankû wê girêdana weke ya dîtina ji tiştê ku ew weke dihênê ser ziman wê xwediyê wê dîtbarîya bi wê re bê ku mirov wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring ku wê bi mijare têtîna levkirina nava zanîna a bi têtîna sedemê û hizra rast re ku wê werênê ser ziman bê.

Di hizra spinoza de wê, di şaşîya hizrekê de ew wê ne ji hêza wê bibê. Wê ji sedemên derve ku wê bi wê re wê bibê re wê karibê wê werênê ser ziman. Li vir wê têtîna 'sedema derveyî' wê weke têtîhek spinoza ku wê di çerçoveya hizra şaş' ku ew bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê di reng û awayekê de wê şîrove dikê û wê di renekê de wê bi wê re wê dihênê ser ziman bê (spinoza, ethica, r; 70). Di dewama wê de wê mijare hizra rast ku ew dihênê ser ziman wê li gorî wî di fahmkirina xwe ya bi têtîli, girêdan û hwd re wê di cih de ku wê were fahmkirin bê. Ew wê gotina hesaniyê' ku wê li ser wê rengê aqil re wê bikarbênê weke 'hizra hesan' wê di wê çerçoveyê de wê bi kirpendinekê wê di reng û awayekê de wê were dîtîna ku ew wê werênê li ser ziman. Di wê temenê de wê, di wê nûqtayê de wê, dema ku em bi têtîna hesaniyê re wê werênina ser ziman wê demê wê di nava zanina asta aqilê yekem û duyem de wê li ser wê re wê, di nûqtayê de wê weke ku wê ji aliyekê ve wê weke pêwîst bê ku mirov wê hinekê din wê di dewama wê de wê li ser wê bisekinê bê.

Di hizra spinoza de wê dema ku wê bahsa hizra rast wê bikê wê di renekê de wê werênê ser ziman ku ew wê û bûjen wê çawa di nava lêhatinek bi têtîna de wê bibê re wê werênê ser ziman. Lê berî wê di nava zêhnê de wê ew wê çawa wê, xwediyê dîmenekê fahmkirinê bê wê li ser wê bisekinê. Di têtîna zêhnê a spinoza de jî wê di wê nûqtayê de wê, weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê bi gotinekê wê li ser wê bisekinê. Ew wê zêhnê wê di awayekê de wê weke bi du awa û reng û dîmenan re wê werênê ser ziman. Wê, di dîmenê pêşî de wê bi têtînek ku ew xwedi çavkani, birhan û argûman bê li ser temenekê sehî, sedemî û bûjenî bê. Di awaye din de jî wê, weke li ser ya weke ya asta aqilê yekem re wê, yê yekem wê di wê çerçoveyê de wê çawa wê, di renekê de wê weke xwediyê têtînek bi wê a ku ew dihê fahmkirin bê. di awayê din ê sêyem de jî wê, pêşî wê hem wê her asta wê bi xwe re wê xwediyê renekê

fahmkirinê bê û hem jî wê bi têkiliya wan a bi hev re ku ew dihê fahmkirin re wê hebê re wê li wêbihizirê û wê di dewama wê de wê êdî wê werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê mijare zêhnê wê di wê de wê, weke bi aliyê wê yê ku wê weke bi têngîna sehê, sedemê û di levhatina têngîna hizra rast bi ya bûjenê re ku wê mirov wê bi wê re wê fahmbikê wê weke ku wê ne xwediyê dîmenekê ku ew di xwe de girtî û tenê dixwe de wê xwediyê fahmkirinek fenomenelojikî bê.

Ew wê di dewama wê de wê nexwezê ku ew têngîna xwe ya hizrî wê bi têngîha baxtê û ankû kaderê ve wê girêbide. Li gorî spinoza wê dema ku ew girêdan bû wê hêza çalakîyê wê kêmbibê. Wê, di dewama wê de wê fêrsa fahmkirinê jî wê bi xwe re wê bikeve. Di wê çerçoveyê de wê, di wê nûqtayê de wê, ji wê cihê wê di rengekê de wê bixwezê wê girênedê û wê werênê ser ziman.

Spinoza wê d idewama wê de wê, mijare têngîna hizra rast wê ji aliyekê din ve jî wê bi têngîna asta aqilê duyem û zanîna wê ve wê girêdayî wê, li wê bihizirê. Li gorî wî, mirov çendî ku ew di wê de bi zane bû û gihiştinek pêşketinekê, şîyariyekê, fahmek mazin wê ji rewşên nebaş û ankû dervî xwe ku ew wê weke nebaş wê şîrovebikê wê hindiktir wê bikeve bin bandûra wan. Heta ku wê nekeve bin bandûra an jî. Wê, ber ku ew wê zanibê. Wê bi zanîna xwe wê li wê serwext û bizanina wê bê. Heta ku wê werênê ser ziman ku wê ji mirinê jî wê kêmtir wê bitirsihê. Di awayekê de wê, di dewama wê de wê, di nava hizra spinoza de wê, têkiliya nava asta aqilê zanîna yekem û ya duyem wê di rengekê de wê dema ku ew wê dibê wê bi wê re wê, bi zanîna asta yekem re wê, gihiştina li lê, derkkirinê, bi dîmen û dîtinkirinê û hwd re wê bikê. Bi wê re wê dîmenê wê di xêva xwe de wê bigirê. Ji xwe xêv wê bi awayekê wê bi pêşketina wê re wê ji aliyekê ve wê temenê hizirkirinê wê biafirênê. Wê, di wê nûqtayê de wê, ev dîmenên ku weke asta aqilê yekem û yê duyem ku em bi temenekê fîzîkî bi têngîna xêvê ve wê bi wê re wê, empatiyekê bi morfolojiya wê ya fahmkirinê re wê dênê wê demê mirov wê karibê wê bibêjê ku wê di xêvê de wê çawa wê, bi awayekê wê pêvajoyên wê yên girtinê, û derketinê, û yên bi hişkirinê û fahmkirinê û hwd wê bibin wê di wê çerçoveyê de wê dîmenekê wê yê fahmkirinê wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê karibê bi wê rengê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, di dîmenekê din jî wê weke ya ku ew berê hatî xêvkin û weke hişekê ew di wê de heya û ya ku wê piştê wê were derkkirin wê têkiliya

wan a bi hizir, hiş, û aqil û hwd re ku wê bi hev re wê hebê wê di wê çerçoveyê de wê, dîmenekê wê yê fahmkirinê wê weke ku wê bi xwe re wê, bide dîyarkirin. Di mijare girtina zanînê û derkkirina wê de wê, li gorî spinoza wê pêşî wê weke pêvajoya li wê bi hişbûnê wê bi wê re wê weke ku wê, li wê bihizirê bê. Weke ku me di destpêkê de li hin deverna wê hanî ser ziman ku wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê mijare derkkirinê wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê nûqteyê de wê zanîna wê hebûna derkkirî a weke tiştê û hişê di derbarê wê zanînê de wê weke aliyekê ku wê bi wê fêrsa fahmkirinê a ji ya asta aqilê duyem li yê asta aqilê yekem ku wê li wê bi fahmkirinê û derxistina li hiş ku wê bibê re wê karibê wê di wê temenê de wê êdî wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman bê. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê karibê wê fahmbikê ku wê têngîna zanînê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, di nava hinek pêvajoyên pîrr dîmenî de wê bi wê re wê were dîtîna ku wê spinoza wê di dîmenekê de wê li wê bihizirê. Ew wê, bi wê re wê çawa wê li xwezayê wê bi fahmkirina wê re wê bi wê re wê li lê serwer bibê wê bi wê re wê, di renekê de wê di wê temenê de wê, li wê bihizirê.

Spinoza wê, li hemberî xwezayê wê weke asta fahmkirinê wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê derkeve li hemberê wê û wê bi wê re wê bixwezê ku wê di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê bi wê re wê li wê fahmkirina wê li lê bigihîjê û wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman.

Di nava xwezayê de wê, bi wê re wê, bi têngîna xwe ya weke di heviyekiyê de ku wê bi aqilê zêhnî ê ku ew fahmdikê wê xwezayê re wê, bi rakirina wê farqe nava ya asta pêşî û ya piştî re wê, di dîmenekê de wê, mijare têngîna sedem û bandûrê jî wê bi wê re wê, di awayekê de wê çawa wê bi wê re wê were fahmkirin wê bide dîyarkirin.

Spinoza wê bi wê re wê li wê serwerîyê wê bi aqil wê weke ku wê bixwezê wê bide çêkirin û wê di wê temenê de wê, heta ku wê bi wê re wê têngîna sedem û bandûrê a fahmkirina wê re wê weke di dîmenekê de wê ji holê rabikê wê hîsekê wê di wê nûqteyê de wê bi mirov re wê bide çêkirin.

Ew wê xwezayê wê ne weke encamake wê aqilê wê asta sêyem û ankû duyem wê bibînê. Wê cihêbûna hizirkirina spinoza wê hinekê jî wê xwe di wê rengê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ew wê dema ku wê,

serwerîya xwe ya bi hizrî a li xwezayê wê dema ku ew li wê dihizirê wê bi dîmenekê weke di têngîna xwe ya bi rengê rastîtî û têngîna bûjenê di levhatina wan de ku wê hizrên xwe wê werênê ser ziman re wê bi wê re wê di dîmenekê de wê, weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, dema ku ew bû wê êdî wê di wê temenê de wê, dema ku ew levhatin bû û bi asta aqilê sêyem û duyem re jî têtîliya wê baş hat fahmkiriin wê weke sedemek bo şaş fahmkirina wê rastiyê wê nemênê(spinoza, ethica, r; 120-121).

Di dewama wê de wê, di wê çerçoveyê de wê, li ser wê têtîliyê û kirpendinên wê re wê mijara rastitiyê wê di hizir de wê di rengekê de wê weke ku wê fahmbikê û wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê di mijare şîroveya xwe de wê, spinoza wê di mijare xwezayê de wê, denklema toz-xwezayê û rastiyê de wê, di rengekê de wê werênê ser ziman û wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê, hizra xwe wê, di çerçoveyek têtîni de wê, bigihênê li têtîhiştinekê.

Di wê nûqtayê de wê, mijare têtîna asta aqilê sêyem û zanîna wê, li wê bihizirê. Li gorî spinoza wê, cûreyê zanina sêyem wê, awayê wê bi sedemî wê bi têtîna sermediyê ku wê were dîtin re wê bi zêhnê ve wê girêdayî bê. Li gorî wê zêhnê me tiştê wê di asoya sermediyê (sub specie aeternitatis) de wê dema ku ew wê fahmnekê wê weke neyê zanîn wê bibê. Bo ku ew tişt were zanin wê pêwîst bê ku ew di asoya sermediyê de wê bizanibê û wê fahmbikê. Cûreyê zanîna sêyem wê bi wê re wê her demê şahiyekê wê bide me û ew şahî her demê xwe bi xwûdê re wê dihênê ser ziman. Wê têtîna şahiyê û hêskirinê ku wê bibê wê weke bi têtînek aqlî wê pênasebikê û wê weke 'hêskirina aqlî' wê ew wê pênasebikê. Li gorî spinoza ev hêskirina aqlî wê bi têtîne sermedî wê were fahmkirin(spinoza, ethica, r;352).

Li vir ya ku wê di serî de wê weke aliyekê wê yê girin ku wê zêde bale me bi kişênê wê bi têtîna aqlî a ku wê spinoza ku wê li ser wê re wê di dîmenekê de wê bikirpênê û wê di wê çerçoveyê de wê kirpendinên xwe wê bikê bê. Di kirpendina wî ya asoyê a di têtîna sermedê de jî wê weke di têtînek fahmkirinê a dayimî ku wê bi wê re wê pêşkeve û wê pêde wê çûyin wê bi wê re wê bibê wê di serê mirov de wê bide çêbikê. Wê di wê temenê de wê bi têtîna 'fahmkirina tiştê' di 'asoya sermedî' de wê, bi wê re wê, di dîmenê wê yê fahmkirinê de wê têtîliya wê ya epistemikî wê bi wê re wê xwe bi fahmkirina wê re wê di wê çerçoveyê de wê bide dîyarkirin bê.

Di wê nûqteyê de wê, di mijare têngîna ´asoya sermedî´ de wê bi wê re wê kirpendina wê di çerçoveyek zêhnî de wê, bi berdeyamî wê xwediyê têngî û fêrsek fahmkirinê a bi wê têngîne re di heviyekiyê de ku ew were fahmkirin re jî bê. Ev jî wê, di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê têngî ku wê di têngîna asoya sermedî de wê mijare têngîha zêhnî û bi wê fahmkirin û pêşketina wê û ankû di wê de gihîştina fahmkirinek dayimî û fêrsa wê re wê xwediyê têngînek fahmkirinê jî bê.

Hizra sermedîyê û asoya bi zanînê

Li vir wê, di wê têngîne de wê, hizra sermedîyê wê, di wateya ku wê spinoza wê bikarbênê de wê di wateya asoyê de bê û wê di wê çerçoveyê de wê karibê wê di renekê de wê bi zelalî wê fahmbikê. Mijare asoyê jî ku mirov wê di renekê de wê bi kirpênê wê bi fahmkirin û fêrsa wê re wê di çerçoveyek zêhnî û fahmkirina wê re wê xwediyê çerçoveyek fahmkirinê a ku em wê di wê rengê de wê fahmbikin bê. Li vir wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê bi wê re wê gihîştina li zanînê ku wê bibê wê ne bi ya sermedîyê lê wê bi ya asoyê û fêrsa fahmkirinê a bi wê re ku wê bi temenekê zêhnî ku wê bi wê re wê li wê bihizirê re wê di dîmenekê de wê bê dîtin ku wê hilde li dest. Ya ku wê spinoza wê di wê nûqteyê de wê bi wê re wê di renekê de wê derxê li pêş wê di wê çerçoveyê de wê fêrsa fahmkirinê û asoya wê ya ku ew bi wê re wê, li wê bigihêjîyê de bê. Ev jî wê di wê rengê de wê bi wê re wê bi rehetî wê karibê wê fahmbikê. Wê ji kûdere wê bi rehetî mirov dikarê wê li wê bigihîjê? Wê di serî de wê di şewayê salixkirina wî ya bi têngînen weke ast û pîlên zanînê weke bi asta aqilê yekem, asta aqilê duyem û asta aqilê sêyem re wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman bê..

Di mijare aqilê fahmkirinê de wê dema ku em bi wê re wê bikirpênin û wê werênina ser ziman wê bi wê re wê, ev hersê pîlên bi radaya aqilî ku wê di dewama wê de wê hilde li dest wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Spinoza wê mijare zanînê wê, di wê rengê de wê, di wê temenê de wê, di astekê de wê bi wê re wê, bi têngîha mazinbûnê re wê, bi asoyekê wê di renekê de wê werênê ser ziman. Wê jî wê bi gotina wî ya ku mirov wê, dema ku wê, di aqilê asta duyem û sêyem de wê, pêşkeve wê bi gihîjê serwerîyek ku wê ti şaşî û ne rastî ku wê nikaribin li lê serwer bibin re ku wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê

wê di dewama wê de wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê karibê ku wê werênê ser ziman bê.

Weki din wê jî wê dikarê wê di dewama wê de ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman ku wê mijare asoyê wê di wê nûqtayê de wê kirpendina wê weke tégînek ku em di nava tégîna sermedîyê de wê bikin ku wê fahmbikin wê fêrsek fahmkirinê a teybet wê di wê çerçoveyê de wê bi rewşa zanînê û bi wê tégihîştinê re wê bide me.

Spinoza wê, di rengê de wê, dema ku wê werênê ser ziman ku wê xwûdê wê di zêhnê mirov de wê bi rastiyên dihên li holê re wê xwe bide li der û ankû dîyarkirin jî wê di wê rewşê de wê, weke aliyekê ku wê di heviyekiya mirov û xwûdê de wê di wê tégîna wê asoyê û sermedîyê de ku mirov wê karibê di rengê de bi hev re wê fahmbikê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di rengê de wê fahmbikê û wê karibê wê di wê çerçoveyê û wê rengê de wê di awayekê de ku wê karibê wê werênê li ser ziman bê.

Di wê rewşê de wê, aqilê mirov wê, di rengê de wê dema ku ew xwe fahmkir wê derbas bikê. Wê di wê temenê de wê, hizra mirov wê bi fahmkirinê wê derkeve dervî dûnyê. Wê bi asoyekê sermedî wê bibê û wê bigihêjê deverên din ên ku ew di wê de wê, werina fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê, di tégîna asoyê de wê mijare ya li wê bigihîjê wê di wê çerçoveyê de wê, di wê hevrastiya wê de ku ew bi wê re wê li wê dihizirê wê karibê wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê di reng û awayekê de wê werênê li ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di serî de wê bi wê re wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê werênê li ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê tégîna 'têrîyê' wê di rewşa zanînê de wê di temenê rastiyê û pêkhatina wê de wê bicih bikê û wê werênê ser ziman. Minaq wê dema ku em ya şaş ji ya neşaş wê cihê bikê wê bo wê jî wê zanînek têr wê weke ku wê di rengê de wê weke ku wê pêwîst bê. Wê di wê temenê de wê di rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê.

Di wê çerçoveyê de wê, di nava zanînê de wê, zanînê bi zanebûna wê re wê li ser wê temenê wê bihizirê. Hizirkirina zanînê bi zanebûna wê re wê çawa bê? Wê dema ku mirov wê dema ku ew tiştêkê dizanê û ku ew zanibê ku ew wê dizanê, bi wê re wê, ji wê rastiyê wê zanînê wê bi wê re wê ji wê gûmanê nekê. Ev wê bi wê re wê êdî wê weke aliyekê wê yê ku ew wê wê rengê wê têrîya wê bi xwe re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Weke ku wê mirov li wê bihizirê ku ez tişteke dizanim lê ez dizanim ku ez wê dizanim. Ev wê, di wê temenê de wê hişmendiya min a di derbarê wê zanînê de jî wê bi xwe re wê di rengekê de wê di dîmenekê din de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Wê dema ku ez nizamim ku ez tişteke dizanim wê demê ezê çawa karibim bibêjim ku ez tişteke bi zanîn ez xwediye wê me. Wê di wê temenê de wê ev ali wê bi wê re wê hişmendiya wê jî wê di wê rengê de wê bi wê re wê biafirênê û wê di reng û awayekê de wê weke aliyekê wê ye giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê dikare wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê di wê çerçoveyê de wê, li wê bihizirê wê xwe bide dîyarkirin. Zanîn wê, ya ku wê dikê zanîn bi zanebûna me re wê duali zanîna wê bê. Ew duali zanîna wê çawa bê? Ew jî wê di wê rengê de bê ku wê dema ku mirov wê tişteke wê bizanibê wê bi wê re wê, mirov dizanê ku mirov wê dizanê. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê ye ku em wê karibin wê fahmbikin bê. Spinoza wê pêşî wê di wê çekirina wî ya bi qatagoriyên zanînê weke bi aqilê asta yekem, duyem û sêyem wê hinekê jî wê di wê temenê de wê, dîmenekê pirrdîmenî ê ku ew di wê temenê de wê di reng û awayekê de wê weke ku ew bi wê re dihizirê jî wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di mijare zanîna xwezayê de wê, di wê çerçoveyê de jî wê di wê rengê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê Wê zanîna xwezayê wê lê gihiştina wê ku ew çî bê wê weke tişteke wê pêşî wê mirov wê bigihîje dîmenê wê. Lê bi zanebûnî wê di dîmenê duyemin ê zanînê de wê ew wê bi wê re wê bigihê temembûna xwe ya ku ew dikare wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Ev jî wê çawa wê bibê? Ev jî wê bi wê re wê bibê ku wê bi zanîna zanînê û ankû bi zanîna 'ez tişteke zanim ku ez dizanim' re wê bi têgînek rêgezî wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê rengê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Zanîn wê di fahmkirinê de wê, ew du dîmenîya wê di wê çerçoveyê de wê, bi yekê wê bi zanîna tiştê bê û ya din wê weke bi zanîna di derbarê wê zanîna tişteke de bê. Wê dema ku em bahsa bûjenê û biriqîna wê dikin wê di wê temenê de wê hişekê me ye ku em wê bûjenê û wê biriqîna wê dibînin jî wê hebê. Wê dema ku ew nebê wê di wê demê de wê weke aliyekê wê ye bi fahmkirinê wê weke ku wê wê kêmbê. Ew wê di serî de wê weke aliyekê wê ye giring bê ku mirov wê bi wê re wê di wê nûqteyê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Li vir wê, bi aliyê zêhnî re wê, bi hiş û seh û hêza wan a bi gotinî ku mirov wê fahmbikê wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Ev hêz wê, weke têtgînek bi fêrs, hîs û ankû hişî ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê. Wê dikarê wê weke çape hebûnek bi manyatik ku ew çawa ku wê piçûk bê wê ew manyatika wê piçûk bê û wê dema ku ew mazin bê wê manyatika wê jî wê mazin bê bi wê re wê di dîmenekê de wê fahmbikê. Minaq wê di awayekê de wê ne bi hemû aliyên wê lê wê tenê wê xosletekê wê bide fahmkirin. Ew jî wê bi têtgîna hêza zaninê re wê di rengê de wê bi tenê wê bikê ku ew wê bide fahmkirin û wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di wê çerçoveyê û rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, bandûra hêza hêza zanîna cûreyê duyem û sêyem wê bi wê re wê çawa wê bibê wê bixwezê ku wê bi wê re wê fahmbikê. Wê dema ku wê spinoza wê, bi gotina 'bi cûreyê zanîna duyemin û sêyemin re kku wê bi fahmkirina mirov re wê, hîjmara tiştê çendî ku ew zêde dibê wê beremberê wê, hêza ji hizrên nebaş û şaş bi bandûrnebûnê jî wê zêdetir bibê. Di wê nûqteyê de wê ev wê, bi wê re wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê fahmbikê wê, bi fahmkirinê re mazinbûna zaninê re ku wê çawa wê, hêza wê, zêde bibê wê di wê de wê hiş û têtgihîştin wê zêdetir wê bibê û wê bi wê re wê zêdetirî wê bigihijê li fahmê û fêrsa wê û êdî wê bi wê re wê, bigihijê rastiye.

Dema ku mirov li navaroka felsefeya spinoza binerê wê dibînê ku wê mirov wê weke hebûna bi hiş çalakîyê ku ew were fahmkirinê re wê bi wê re wê were dîtin ku wê were fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê ber vê yekê wê, çerçoveya hizra spinoza wê bi hiş û ankû hizir û zanîn û çalakîyê re wê di rengê de wê bi wê re wê were fahmkirin. Li gorî hizra spinoza ku wê hizir û hêst wê, tiştên ji hev cihê ku wê werênina ser ziman û ew hêst û hizir çendî ku ew xsediyê navarok û çerçoveyek komplike jî bin wê di hizrekê de wê karibê bi rastiya wê re were fahmkirin. Di wê nûqteyê de wê dema ku em bi gotina 'hizrekê' re wê dihênina ser ziman wê newê wê wateyê ku em wê di temenekê tekanekirinê de wê dihênina ser ziman. Li vir wê, di awayekê de wê bi têtgîna hizirkirinê ku wê çendî wê bi epistemikî û fenomenikî ku wê çendî wê xwediyê rewşek komplike bê.

Di wê temenê de wê di têtgîna spinoza de wê dema ku em ji wê nûqteyê herina bi gotinkirinekê wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Wê demê em mirovê bi hebûna xwe yê bi hiş û hebûna

mirov a bi çalak bê. Di wê temenê de wê hiş û çalak wê di wê temenê de wê du têtînen ku ew xwediyê felsefeyek hebûnê a ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê di regekê de wê weke ku wê bikirpênê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê di felsefeya spinoza de wê têtîna kirinê wê dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê di dîmenekê de wê bi têtîna sedemê wê weke li ser têtîha 'sedema azad' û ankû ya serbixwe wê rûnihê û wê di wê temenê de wê di dîmenekê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, Di nava felsefeya kant de wê li ser têtîna 'wîna azad' ku wê salixbikê û wê bê rûnandin wê di ya spinoza de wê di regekê de wê weke li ser ya sedema serbixwe wê, rûnihê û wê werênê ser ziman.

Weki din spinoza wê di têtîna 'rastiya aqilê asta duyem' de ku wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê wê dîmenekê bi têtîna 'hêzê' û têtîna 'rastîyê' wê di regekê de wê rûnihê. Lê li vir wê rastiya spinoza a di xwe de wê weke ne girtî bê û wê ev wê weke ji aliyekê din ve wê bi têtîna bi têtîna bi hizra çalakiyê ve wê girêdayî wê di regekê de wê weke ku wê li wêbihizirê. Di asta pêşî a hizirkirina xwe de wê, hizira çalakiyê wê di dîmenê fahmkirinê de wê bi wê re wê di regekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê, ev jî wê weke aliyê wê yê din wê bi têtîha aqilê asta duyem re wê, rewşa têtîna çalakiyê wê di dîmenekê de wê weke ku wê bikeve li şûn ya gotina hizir û aqil de. Wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê di dîmenekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Lê di wê nûqtayê de wê, ev wê bi wê re wê hebê ku wê, di mijare hizirkirina spinoza de wê, têtîliya nava qatagoriyên aqil, girêdanên bi wan û nava wan û hwd wê weke dîmenekê din ê fahmkirinê wê bi wê re wê karibê bi wê û rewşê re bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, minaq wê li ser temenê têtîliya nava aqilê asta yekem û duyem de wê, bahsa 'afirandina hizrên ku ew bûjenê dihênina ser ziman' wê bikê. Li vir wê, di rewşa derxistina rastiyê li asta duyem a aqil û zanîna wê, di wê rewşê de wê bi têtînek razber re wê, di awayeke de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê rewşê de wê, mijare têtîna cûreyê aqilê duyem de wê dema ku em li ser têtîn û aqilê duyem re wê di regekê de wê bi wê re wê fahmbikê wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê werênê ser ziman wê çawa wê bi wê pêvajoya gûharênê a tiştê û bûjenê wê bi wê re wê, bêtê

ser ziman. Li gorî wî, hizra derkkirî a ji tiştê wê dema ku em wê derkdikin wê weke li gorî wê demek wê û ankû rewşek wê ya bûjenî wê bi xwe re wê bînen ser ziman. Lê di wê nûqtayê de wê, spinoza wê weke ku wê di çerçoveya cûreyê aqilê pêşî de wê bihizirê wê bi tîgînek derkkirinê a fîrsa zanîna ji tiştê bi fahmkirinê ku wê bikê wê xwediyê wê bê. Di wê çerçoveyê de wê ev wê, weke rewşa wê bînen ser ziman.

Di pêvajoya derkkirinê û fahmkiriina wê de wê di rengekê de wê weke pêvajoyek wê ya fahmkirinê wê bi wê re wê xwediyê wê bê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Mirov wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke ku wê çawa wê xwediyê rewşek hizirkirinê a ku ew di wê rewşê de wê, bi wê re wê pêvajoya wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di cûreyê aqilê duyem de wê, hem rastiyên wê hebin ku ew bi tîgînek fenomenolojikî a bûjenî ku wê di dîmenekê bi wê rengê re wê karibin werina fahmkirin bin û wê bi wê re wê, weke tîgînek aqilî a li ser wê re wê bi tîkili û bandûra wê re wê, çawa wê di rengekê de wê werê fahmkirin wê bi wê re wê li wê bihizirê. Tîgînen weke tîgîna sedemê bê, gûharênê, bandûrê, bertekê û hwd wê weke tîgîhên ku wê bi wê cûreyê re wê di şewayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê li ser ziman.

Weki din wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê mijare tîgîna cûreyê aqilê duyem wê di awayekê pîrr dîmenî de wê di pozisyona aqilê razber ê ku ew wê di pêvajoya derkkirinê ku ew derbasbûyî re ku wê di xêvê de wê berhevbiçê û wê bi wê re wê, di çerçoveyê fahmkiriinê de ku wê karibê wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman bê. Ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Bi tîgîna derkê ku wê dema ku me ew(tişt) fahmkir wê, di wê nûqtayê de wê, bi hebûna wê re wê, di dîmenekê wê weke bîsedem wê bi dîtbarîya wê re wê bigirê û wê fahmbikê. Tîgîna sedemê wê tîgînek şubjeyî a ku wê bi wê re wê bi tîgîhek fenomenî ku wê karibê wê li wê bihizirê bê. Wê di derkkirinê de wê bi tîgîne bi hiş re wê di wê temenê de wê bi tîkili û girêdanên bi hiş û hwd re wê di rengekê de wê bi wê re wê bibê û wê karibê wê bi wê re wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê.

Ew tîgîna şahiyê û sîyanê wê weke tîgîna zor ku ew dihên bi dest kirin û wê ew wê, li ser temenekê fahmkirinê wê bi çih bikê. Ew wê li ser tîgînek hizrî a ku mirov wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê a

weke ya bi asta û pîvane hişmeniyê a li wê ghiştinê re bi wê serwerîya wê re ku ew şênazî bû wê di encama wê de wê weke hêstna ku wê xwe bidina dîyarkirin.

Lê ew çendî ku ew zor jî bin lê wê ya zor wê hertimî wê ya kêmbê bê wê werênê ser ziman. Ew wê, di gotinên xwe de wê, dîmenekê cihê wê were dîtin ku ew wê bi wê re wê werênê ser ziman. Bi aqilkirina rewşan û wê bi aqilbûnê bi gotinên rewîstê û ankû etikê wê bi wê re hanîn ser ziman wê, ber ku wê, rewşa têngîna rewîstê wê di wê temenê de wê weke rewşek ku wê yekser wê xwe li hemberî serbestitiya mirov wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê bibêjê ku wê gotinên wî du dîmenîtiyê wê ji wê aliyê ve wê weke ku wê di xwe de wê bidina dîyarkirin. Wê weke yên aqil ku ew wê rewşê û pêvajoya fahmkirinê wê bidina fahmkirin bin. Lê wê ji aliyê din ê bi têngîna aqilê rewîstî û hwd re wê, bi nerînek bi wê re jî wê di dîmenekê de wê, bi kirpendinên xwe yên ku ew dikê re wê li wê salixkirinekê wê di rengekê de wê weke ku wê bikê û wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di awayekê de wê di nava gotinên xwe de wê têngîna azadiyê ku wê bikirpênê wê beremberê wê têngîna dîyarkirinê jî wê li ser gotina rastiye û ankû bi gotina rastiye re di hevîyekiyekê de wê, bi kirpênê û wê di wê rengê û awayê de wê bixwezê ku ew wê di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê gotina rastiye a spinoza wê, rêgezên fahmkirinê û fêrsên bi wê ku mirov li wan têdigihê wê, ji wê aliyê ve wê têngîhiştinekê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ew wê kifşkirinê û pêşketinê û serbestbûnê wê di pêşketinê û bi wê pêşketinê derketina dervî sînorê wê astê û pîvanê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di cûreyê aqilê duyem de wê bi wê re wê, li wê bihizirê û wê di wê rengê de wê, 'rastiya dervî demê' ku wê bi wê re wê bi kirpênê wê di aslê xwe de wê ji wê aliyê ve jî wê bi fêrsekê û morfolojiyekê wê weke ku wê têngîhiştinekê wê di mejiyê mirov de wê bide afirandin.

Nezanin wê di temenê ne zanîna ku mirov wê çî bikê de jî bê. Lê di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê nezanîn wê di çerçoveya ku wê spinoza wê werênê ser ziman wê bi têngîna têrnebûyina bi zanînê û fahmkirina wê re wê xwediyê rengekê fahmkirinê ê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ew wan gotinên weke yên 'şaş', 'xiyalî', 'bi gûman' û hwd wê di çerçoveya cûreyê aqilê pêşî de wê bi nav bikê û ew wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê hizirkirinê ku ew wê di

wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wêbi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Li gorî spinoza wê, şewayên derkan ku wê di awa û şewayên cihê de jî bin lê wê, ji awayê derkên pêşî, ne diyarî, tevlihev û hwd ku wê hebê wê ji wê derbas bibê. Di wê çûyina li pêş de wê, bi destûra rastteqniyê ketina farqe têngîna pêwîstîniyê de wê, bi wê re wê, bi kirpênê û wê werênê ser ziman.

Zanin wê bo ku ew bigihijê asta bilindtir wê di xwe de wê pêwîstîya mazintir bûyin û di wê temenê de lê mazinbûna wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ew wê, têngîna pêwîstîniyê wê, di rengê ku ew di kirpênê de wê ne di temenekê wê weke li gorî wê bûyinê de wê werênê ser ziman. Ew wê bi encama wê re ku wê, çawa wê bi di jîyane me de wê weke bi rewşên weke koletiyê wê werênê û wê di çalakiyê û azadiya me de wê xwe bi wê rengê li hemberî wê bide dîyarkirin re wê, di dîmenekê de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di mijare zanînê de wê, spinoza wê, têrbûn û gihiştinê wê weke aliyekê ku ew wê li wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman bê. Di dîmenê ku ew li wê dihizirê de wê bi wê re wê mijare zanînê wê bi wê re wê, li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, çawa wê bi wê têrbûn û gihiştina zanînê re wê asoya mirov wê pêşdeçûyina wê bikê. Di kirdeya asoyê de wê, bi wê re wê ew wê werênê ser ziman. Lê ew di pêvajoyek hizirkirinê de ku wê di rengê weke ku wê suhrewerdî di dîmenekê de wê bi kirpênê qatagoriyên bi pîvanên zanînê û her ast wê ya li ser xwe wê bide derbaskirin û wê li wê bide gihandin wê bi wê re wê di dîmenekê û awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Ew wê, di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê gotina spinoza a rastteqniyê bê. Ew wê, di destpêkê de wê bi gotina ku ew bi destûra xwûdayî û sehê (intuition) ku wê li me wê bide dîyarkirin re wê werênê ser ziman. Li vir kirpendina bi destûra xwûdê wê di wê nûqteyê de wê ji hebûnek ontolojikî û ankû kosmolojikî wê di dîmenekê weke ku wê ya rêgezêk têngiştinê wê bi wê re wê, weke ku wê bixwezê wê bide dîyarkirin wê rengê wê yê fahmkirinê wê xwe bide dîyarkirin. Bi wê re wê dema ku wê bi gotina 'bi destûra xwûdayî ketina farqa/zanîna pêwîstîniyê de wê, bi wê re wê, di rengê kirpendina xwe de wê, di dîmenekê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê bixwezê wê bide

dîyarkirin. ketina farqe tişteke û xwestina weke wê jîyankirinê wê du tiştên ji hev cihê bin.

Li gorî têgiha spinoza jî wê dema ku mirov neketibê farq û têgiha tişteke de wê nikaribê wê di rengekê de wê derbas bikê. Ew wê, bi têgînî û zanînî û her wusa rastiyê re wê weke rêgezê fahmkirinê a ku ew wê di felsefeya xwe de wê di çerçoveyekê de wê weke ku wê ew wê pênasebikê û wê ew wê werênê ser ziman jî bê. Wê mirov wê ji wê çerçoveya wî dikarê wê fahmbikê ku ew dihênê ser ziman ku ew, têgîna rastteqîniyê wê weke ku wê bi seh û destûra xwûdayî ku wê çawa wê, xwe şanî me bide re wê, karibê wê fahmbikê.

Spinoza wê, ketina çalabûnê a mirov wê weke temenê xwe dana domandinê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Wê cewherê wê bûyin bê û wê cewherê wê bûyinê wê toz ku ew wê ji wê bûyin wê bibê bê re wê werênê li ser ziman. Ji wê cewherê wê, pêwîstîya ketina tevgerê bi çalabûnê wê bi mirov re wê bibê. Wê di dewama wê de wê, mirovê ku ew di çalakiyê de ya wê weke hem heyin û cûreyên din ku ew bi bandûr dikê û hem jî ew bixwe bi bandûr dibê re wê, werênê ser ziman.

.

Çavkanî:

*Spinoza(1632–1677), ethica

*Næss, Arne(1999). Det frie menneske : en innføring i Spinozas filosofi. Kagge,

*Fredriksson, Gunnar(2000). Spinoza. oktober,

*Deleuze, Gilles, (1968). Spinoza et le problème de l'expression. Trans. "Expressionism in Philosophy: Spinoza"

* Della Rocca, Michael. 1996. Representation and the Mind-Body Problem in Spinoza. Oxford University Press

*Lloyd, Genevieve, 1996. Spinoza and the Ethics. Routledge

*Yovel, Yirmiyahu(1989), "Spinoza and Other Heretics, Vol. 1: The Marrano of Reason". Princeton, Princeton University Press

*Yovel, Yirmiyahu(1989, "Spinoza and Other Heretics, Vol. 2: The Adventures of Immanence". Princeton, Princeton University Press,

*LeBuffe, Michael. (2010). Spinoza and Human Freedom. Oxford University Press

*Gullan-Whur, Margaret(1998),. Within Reason: A Life of Spinoza. Jonathan Cape

*Scruton, Roger (2002). Spinoza: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press

.

Abdusamet Yigit, kurdistan, cizirabota, 2010